

Miskolci Keresztény Szemle

A KÉSZ ökumenikus kulturális folyóirata
61. (XVI/1.) szám
2020

SZERZŐK

Ábrám Tibor
Robert Barron
Bodnár Dániel
Dr. Erdősi-Boda Katinka
Gróf Lajos
Kerekes Endre László
Dr. Karasszon István
Kaszab Luca
Kovács Ágnes
Máger Ágnes
Phamdinh Ngoc József SJ
Prof. Sály Pál
D. Szebik Imre
Veres András

Tartalomjegyzék

PÁZMÁNY PÉTER (1570–1637): Szüleinkért (3)

• ÉVFORDULÓK – ÜNNEPEK •

Az ökumenikus imahét záró istentiszteletén püspökök hirdettek igét a miskolci Minorita-templomban (5)

ÁBRÁM TIBOR: „...ti magatok is mint élő kövek épüljete fel...” (13)

• EGYHÁZAK, TEOLÓGIÁK, HITVALLÁSOK •

KEREKES ENDRE LÁSZLÓ: Az amazóniai szinódusról (17)

D. SZEBIK IMRE: Az eucharisztia közös ünneplésének teológiai lehetőségei és akadályai (19)

KARASSZON ISTVÁN: Nyitottan a transzcendens valóság megragadására (24)

• EGYHÁZAK ÉS TÁRSADALOM •

Meg kell szólítanunk azokat, akik az ajtónkon kopogtatnak (27)

VERES ANDRÁS: A katolikus felnőttképzés értékei (31)

PHAMDINH NGOC József SJ: A koronavírus-hullám nagy kérdése: hol van Isten a járványok idején? (35)

• EGYHÁZAK ÉS TÖRTÉNELEM •

KUKLAY ANTAL: Visszaemlékezések

Én többféle ösvényt járok egyszerre, aminek a belső egysége a papi hivatásom (38)

SZABÓ ANDRÁS: Egy grafomán kései humanista én-dokumentumai és önéletrajzai (64)

SÁRY PÁL: Keresztényüldözés az ókori Rómában (72)

• EGYHÁZAK ÉS KULTÚRA •

Máger Ágnes festőművész emlékezése Végvári Lajos művészettörténészről (77)

ERDŐSI-BODA KATINKA: Kiáltvány és Kesselyák Gergely (83)

KASZAB LUCA DOROTTYA: A monstancia az alkotó szemével (88)

ROBERT BARRON: „Az egy pápa” (91)

• KÖNYVISMERTETŐ •

ZSUGYEL JÁNOS: Palackposta egy más-világból (93)

E számunk szerzői (96)

PÁZMÁNY PÉTER (1570–1637)

Szüleinkért

Mennynek és földnek Ura, ki azt parancsolád, hogy ha e világon nyomósok akarunk lenni, tiszteljük atyánkat és anyánkat, kiktől életünket vettük: kérlek, oltalmazd meg az én szerelmes szüleimet, minden testi-lelki nyavalyáktól. Fogadásod tartja, én Istenem, hogy meggyalázod, aki atyját, anyját nem tiszteli: aki pedig böcsüli, meghallgatod minden könyörgésében és hosszú életűvé térszed e földön maradékát. Adj azért nékem csendes és szelíd elmét, hogy szüleimet és gondviselőimet tiszteljem, engedelmesen szavokat fogadjam, meg ne háborítsam: vénségeket és fogyatkozott erejeket meg ne utáljam, mint amaz istentelen Kám; hanem reám való gondviselésekért és fáradságokért holtig úgy szolgáljak nékik, mint uraimnak, tudván, hogy elégségesen meg nem hálálhatom az ő sok fáradságokat és velem való bajlódásokat.

Uram, Jézus Krisztus, minden tekéletes erkölcsöknek igaz példája és fényes tüköre, ki a te szent anyádnak nagy engedelmességgel szavát fogadtad, és keserves kínodban is gondot viselvén reá, szerelmes tanítványodnak ajánlád ötet, mennybe meteteled után pedig Szentlélek ajándékival meglátogatád: adjad, hogy én is teljes életemben engedelmesen gondot viseljek szerelmes szüleimre; kéréseket és kívánásokat semmiben meg ne szegjem. Bocsásd meg, Uram eddig való engedelmességimet és háládatlan voltomat; meg ne emlékezzél ifúságom vakságárául és gonoszságárául. Őrizz engem minden gonosz társaságtól, fajtalanságtól, tobzódástól: és adjad, hogy nemcsak üdőben, de tudományban, istenes életben, és minden tekéletességben nevekedjem, mind Isten előtt, s mind emberek előtt. Amen.

SZÜLÉK MAGZATJOKÉRT

Örök, mindenható Űristen, ki a gyermekeket nagy szeretettel hozzád hívád, és a kiseded csecsszopók által akarád, hogy dicsíreted bételjesedjék: kérlek téged, drágalátos szent véred hullásáért, tartsd meg és áldd meg ezeket a te ajándékodat, melyekkel engem a szent házasság által meglátogattál; és adjad, szent nevedért, hogy a te félelmedben, igaz hitben és minden jó erkölcsben úgy nevekedjenek, hogy ezek által dicsírtessék a te szent neved, épüljön anyaszentegyházad.

Mivel pedig első atyánk eseti után ifúságátul fogva hajlandó ember a gonoszra; és a gyermek szívébe ugyan beléoltatott a gonoszra vivő balgatagság: oltalmazd, Uram a te szolgálid maradékát minden gonosz társaságtól,

részegségtől, fertelmességtől: hogy a te szent nevednek félelme végig megőrizze bennük a keresztségben vett ártatlanságnak tiszta ruháját. A mi Urunk, Jézus Krisztus által, ki az Atyával és Szentlélekkel egyetemben él és uralkodik, örökkön-örökké. Amen.

JÁMBOR HÁZASOK EGYMÁSÉRT

Irgalmas, kegyelmes Isten, ki világ kezdetin rendeléd, és emberi testben öltöztél, jelenléteddel és első csodatételeddel megszenteléd a házasságot, melyet a régi szent pátriárkáknak böcsületessé tettél; hogy ezáltal a te néped szaporodnék és a választottak száma bételjesednék: adjad szent nevedért, hogy ebben az állapotban híven szolgáljunk néked. Ne légyen az ördögnek semmi hatalma rajtunk, mint a Sára férjein: hanem Szentlelked által, és a mennyei angyalok oltalma által úgy igazgass minket, hogy házastársommal egyetemben csendes és szelíd elmével hordozzam a szent házasságnak terhét. Tartsd meg és öregbítsed: köztünk a szeretetet, hogy minden visszavonyás, gyanúság, háborgás és egyenetlenség nélkül éljünk, tisztán és igaz keresztyéni szeretettel, végig egy szívet, egyenlő akarattal szolgáljunk néked.

Oltalmaz, Uram minket minden testi-lelki veszedelemtől, és szent neved dicsíretire, az anyaszentegyház épületire adjad, hogy maradékunk is szolgáljon szent felségednek. Ne nézd, Uram, az én bűneimet, és szerelmes házastársomnak nyavalyájával vagy halálával ne ostorozz engem: hanem végzetlen jóvoltodért tarts meg minket szent nevednek dicsíretire. A te szerelmes szent Fiad által, a mi Urunk, Jézus Krisztus által. Amen.

(Pázmány Péter születésének 450. évfordulójára emlékezünk 1606-ban megjelent művének részletével – „Keresztyéni imádságoskönyv, melyben szép, ájtatos könyörgések, hálaadások és tanúságok foglaltatnak”)

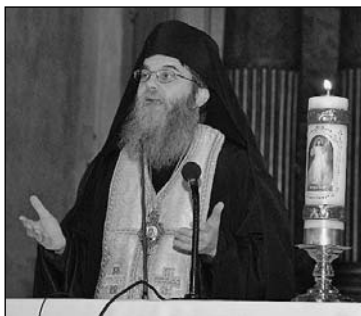
Az ökumenikus imahét záró istentiszteletén püspökök hirdettek igét a miskolci Minorita-templomban

A történelmi egyházak püspökeinek igehirdetésével ért véget 2020-ban az ökumenikus imahét Miskolcon, a Minorita-templomban. Dr. Orosz Atanáz a Miskolci Egyházmegye püspöke után dr. Fabiny Tamás, a Magyarországi Evangélikus Egyház elnök-püspöke, majd dr. Ternyák Csaba egri érsek, végül Pásztor Dániel református püspökhelyettes fűzték gondolataikat az erre a napra választott szentírási helyekhez. Mellettük a történelmi egyházak miskolci és környékbeli papjai, lelkészei imádkoztak együtt a nagy számban megjelent hívekkel. Az istentiszteletet a házigazda, Artur Prenkiewicz minorita szerzetes, a tartomány ökonómusa vezette.

Az emberiség mércéje az Istenember

Az imádságok és könyörgések után Orosz Atanáz görögkatolikus püspök arról beszélt, hogy ennek az imahétnek a jellegét fontos mélyen a szívünkbe vésní. Ezért még mielőtt a mai nap olvasmányába kezdenénk, szeretném feleleveníteni azt a mondatot, amelyet a máltai keresztények számunkra, és a világon mindenhol összegyűlő ökumenikus gyülekezetek számára kijelöltek. Pál apostol, és az Apostolok Cselekedeteinek írója, Lukács, azt tartották említésre méltónak, hogy „a barbárok, a bennszülöttek igen emberségesen bántak velük”. Hiszen rőzsét hoztak, tüzet gyújtottak, és megmentették az agyonázott hajótörötteket a fagyástól, a meghűléstől.

Azt gondolnánk, hogy az emberséges bánásmód mindenki számára nyilvánvaló, hiszen mindannyian emberek vagyunk, tudjuk, hogy mi igazán emberi, és mi nem. Az emberséges bánásmóddhoz hozzátartozik, hogy a bajban lévőket, főleg ilyen téli hónapokban meleg fogadtatásban részesítsük, hogy megmentsük őket a kihűléstől, a megfázástól, a fagyhaláltól. Mindenesetre az elmúlt 230 esztendőben az emberi jelzővel és az emberséges szóval annyian visszaéltek már, hogy olykor még abban is elbizonytalanodunk, amit biztosnak hittünk. Például a haszonállatokkal való emberséges bánásmódról oly sokan értekeznek manapság, és olykor ugyanazok, akik a sertés kivégzése ellen nagy hangon tiltakoznak, egyáltalán nem kegyelmeznek a halálra szánt

Orosz Atanáz

öregeknek, nyugdíjasoknak, betegeknek, hogy könnyet sem hullatnak az embrionális állapotban elpusztított emberi magzatokért. Humánus, emberséges kivégzési módnak tekintik azt, ha valakit rajtakaptak egy öngyilkossági szándékon, ha valaki megunta már a betegségével való kínlódást és úgynevezett kegyes halált tudnak egyetlen injekcióval felkínálni számukra. Ez nem tűnik embertelennek, sőt, az épp ez ellen tiltakozó keresztényeket vádolják embertelen kegyetlenséggel.

Megbomlott a világ. Tőlünk nyugatra sok idős, beteg küldenek át egyetlen injekcióval a túlpartra, egyeseket családtagjaik megkérdezése nélkül, a pszichiátriai betegeket is, minden további nélkül eltávolítanak az élők sorából. Bennünket pedig, ha tiltakozunk a magzatgyilkosság, vagy efféle „kegyes halál” ellen, akkor kegyetleneknek bélyegeznek meg. Ilyen világban élünk, így kezdődött el a harmadik évezred.

Pál apostol és Szent Lukács hálásak azért, hogy a bennszülöttek emberségesen bán- tak velük. Számunkra, Jézus tanítványai számára ez egyfajta kötelességet is jelent. Hogy mi magunk is nem mindennapos emberséget tanúsítsunk azok felé, akikkel találkozunk. Egymás, vagy akár a kívülállók felé is. Hiszen a Mester már a Hegyi beszédben is hangsúlyozta, hogy amint akarjátok, hogy veletek bánjanak az emberek, ti is hasonlóképpen cselekedjétek velük. Az emberiség igazi mércéje az Istenember, aki Isten léteire mindig emberségesen bánt velünk. Az elmúlt évtizedek tapasztalata az, hogy aki Őt visszautasítja, aki az Ő tanítványait likvidálja, az a humanizmus jelszava ellenére is, emberségesség címen rettenetes kegyetlenségeket képes művelni.

A görög egyházban sokszor elhangzik az „emberszerető” jelző, és a mostani imahéten is ez a szó szerepel a görög Szentírásban. Tudjuk, hogy Isten irgalmas és emberszerető. A görög bibliában a Bölcsesség könyve mutatja be ennek gyökerét és hátterét. „Bár hatalom van a kezében – fohászodik az író Istenhez –, szelíden ítélsz, és nagy kímél- lettel vezetsz bennünket, mert a hatalom rendelkezésedre áll, mihelyt akarsz.” A görög bibliának ez a kései könyve hozzáteszi: „ezzel a bánásmóddal arra tanítottad népedet, hogy az igaz legyen emberszerető”. Testvérek! Az igaz legyen emberszerető! Még akkor is, ha Istentől kapott elvei olykor megütközést keltenek a modern világban. Isten pe- dagógija a jóságra épül. Az igazán emberséges bánásmód nem ideológiákból, hanem a megtestesült Isten-ige, az Isten kegyelméből és utánzásából, követéséből fakad.

E héten ebben fejlődünk tovább. Az irgalmas és emberszerető Isten példájára gy- ünk valamit testvéreinkért, merjük gyakorolni az irgalmasság cselekedeteit és felru- házni, befogadni a mi hajótöröttjeinket, az élet veszteseit, a szemünk elé kerülő beteg, rászoruló, nélkülöző testvéreinket, akik tőlünk várnak jót, vigasztalást.

A szeretet Istene adjon nekünk lélekjelenlétet és hűséget a megfelelő emberséges cselekvésre, még akkor is, ha korunk liberális vezeterei netán kegyetlenségnek tartják az evangéliumi hűségnek ilyesfajta gyakorlását. Ámen.

Imádkozzunk és gyógyítsunk is

Ezután Fabiny Tamás evangélikus püspök osztotta meg gondolatait a hívekkel az Apostolok Cselekedetei 28,7–10 alapján.

Szeretett testvéreim Jézus Krisztusban! Magyarországon és szerte a világban es-

téről estére összegyülekeztek keresztyének, és összegyülekeznek egész héten, hogy ennek, az Apostolok Cselekedeteiben olvasható történetnek a nyomán gondolkozzanak, imádkozzanak a keresztyén egységről és annak érdekében, és legfőképpen mindez tettekre sarkallja őket. Azt hiszem, hogy nagyon megindító volt mindannyiunk számára elmélyedni estéről estére ebben a szakaszban. Atanáz püspök úr is jól összefoglalta ezeket a gondolatokat, ahogy a partra vetett hajótöröttek emberséges bánásmódot, bizony a kultúrembert is megszegyenítő bánásmódot kaptak a barbároktól. Tüzet gyújtottak, hogy ott megmelegedjenek, ételt és italt kaptak, és íme, most már túl voltak az életveszélyen. Itt a történet végén arról olvasunk, és kapcsolódunk be a most hallott ige alapján az elbeszélésbe, hogy Pál apostol és társai a sziget előljárójának házában kaptak szállást, Publiusznál, és három napig élvezték az ő vendégszeretetét.

Fabiny Tamás

Érdemes belegondolni, hogy mit jelent számukra, hogy végre nem hajótörötként hányódtak a tengeren, hogy nem is a puszta földön alszanak a szigeten, a rözse, a tűz mellett szárítva a ruhájukat, hanem végre kényelembe tudják magukat helyezni, ágyban, valamilyen nyoszolyán fekhetnek, fedél van a fejük fölött, ételt és italt kapnak, nyugodt körülmények között lehetnek három napon keresztül. Ekkor történik az, hogy híre jön Pál apostol számára, hogy az előljáró édesapja súlyos beteg. Komoly hasgörcsei vannak, fájdalmai, és ezért, hogy úgy mondjam, az apostolnak szolgálatba kell magát helyeznie.

Igen, van ilyen. Lelkipásztorokként ismerős helyzet ez, de a jóérzésű keresztyének is ismerik ezt. Hogy végre egy kicsit pihenhetnénk, mert este van, el lehet lazulni, és úgy érezzük, megérdemeljük most már a pihenést, amikor híre jön annak, hogy valaki beteg, valaki szenved, valaki nyomorult helyzetbe került és segítenünk kell rajta. Talán kapunk egy sms-t, vagy egy telefont, vagy valaki bezörget a plébánia, vagy a parókia ajtaján. Menni kell, mert valaki bajba jutott. Pál apostol is így helyezi magát szolgálatba, és imádkozik azért a betegért, kezét rá teszi annak homlokára és meggyógyítja őt.

Mai esténknek a témája ebben a két szóban foglalható össze, elfogadás és adás. Ők, akik hajótörötként érkeztek a szigetre, először elfogadták a vendégszeretetet, elfogadták a törődést, elfogadták a barbároknak az emberségét, elfogadták a tüzet, amely mellett melegedhettek, elfogadták az ételt és az italt, amely átjárhatta testüket. De most itt az ideje az elfogadás után az adásnak. Szolgálatba helyezi magát az apostol és gyógyít. Mi is annyi mindent elfogadtunk. Elfogadtuk születésünktől fogva, hogy az Isten gondoskodó szeretetét megkaptuk, embereken, orvosokon, ápolókon keresztül, tanítókon és előljárókon keresztül érezhettük meg a szeretetét és a biztonságot. De eljön az az idő, amikor immár nem elfogadni kell, hanem adni. Eljön az az idő, amikor

nem maradhatunk tétlenek, nem lehetünk a magunk kényelmi helyzetében, hanem ha éppen valaki a környezetünkben beteg, akkor hozzá kell lépünk, ha valóban, ahogy hallottuk, a mai élet hajótöröttei iránt kell irgalmasságot gyakorolni, akkor arra van szükség. Immár nem az elfogadásnak, hanem az adásnak van ideje. És Pál meggyógyítja ezt az idős embert, és ennek persze híre megy, és a sziget lakói oda hozzák sorra, jönnek a betegekkel, nyoszolyákon, alkalmi hordágyakon. Azt lehet mondani, hogy ennek az előljárónak, Publiusznak a háza valóságos kórházzá válik. Azt lehetne mondani, hogy ez az első keresztény kórház.

Talán Málta, nevéhez is méltóan, később, ezer évvel is később történt, hogy a máltaiak és a johanniták, akik a Szentföldre igyekeztek, itt megálltak, itt indult el az első ispotály, az első keresztény kórház és ennek nyomán katolikusok és protestánsok gyógyító szolgálata a máltaiakon és a johannitákon keresztül tetten érhető Magyarországon is. Ez volt az első keresztény kórház, mert az apostol, ismét mondom, szolgálatba kellett helyezze magát, és ezzel példát ad a mi számunkra is. Vegyük észre azokat, akiket hozzánk hoznak, és mi is, ahogyan ő tette, imádkozunk, és ha tudunk, gyógyítsunk is. Lelkészek és orvosok egymásra vannak utalva. Ebben a városban is számos jelét látjuk ennek, s milyen jó, hogy mi az imádság szolgálatát adhatjuk, mert ez is terápiás, ez is gyógyító lehet. Az adás és az elfogadás összefügg. Először elfogadunk, aztán adunk.

Hadd mondjak egy példát befejezésül. Victor Hugo jól ismert regénye, a Nyomorultak főszereplője Jean Valjean, a szökött fegyenc. Amikor megérkezik a püspökhöz, aki befogadja őt irgalmasan, ugyanennek a történetnek az analógiájára, átéli ő, a szökött fegyenc, a befogadtatásnak az örömét, de visszaél ezzel, mert reggel úgy megy el köszönés nélkül, hogy ellopja az étkezésletet, s amikor a zsandárok megfogják őt a város határában, s az étkezésleten meglátják a püspök monogramját, azonnal visszaviszik és szembesítik őt a püspökkel, és lelepleződik a bűn. Ekkor jön a megdöbbenő válasz a püspök részéről – ha úgy tetszik nem is mond igazat éppen a szeretet jegyében –, ezt mondja: de hiszen én ezt neked ajándékoztam. Miért nem mondtad a zsandároknak, hogy ezt nem elloptad, hanem ajándékba kaptad. Megdöbben Jean Valjean, hiszen mit tapasztal meg? A meg nem érdemelt szeretetet. Az irgalmat és a könyörületet, és ez a püspöki gesztus egy életre megváltoztatja őt, mert ajándékba még egy gyertyatartót is kap a püspöktől, és azt mondta: barátom, ezt itt felejtetted, az étkezéslettel együtt ezt vidd magaddal. S ez a szökött fegyenc utána bárhová ment, s az élet magasra is vitte őt, polgármester is lett, mindenhová vitte magával a meg nem érdemelt szeretet jelképét, ezt a gyertyatartót. Ettől kezdve megváltozott az élete, és mert kapott, szeretetet és irgalmat kapott, ettől kezdve már adni is tudott, másokon segíteni.

Mi is, ha megtapasztaljuk a meg nem érdemelt szeretetet, embereken keresztül és leginkább a jóság és irgalmasság Istenétől, ez arra kell, hogy indítson minket, hogy ilyen jósággal legyünk embertársaink iránt, közeliak és távoliak iránt, és gyakoroljuk azt azokon. Adj a Isten, hogy ezek az imaheti alkalmak ebben erősítsenek minket. Ámen.

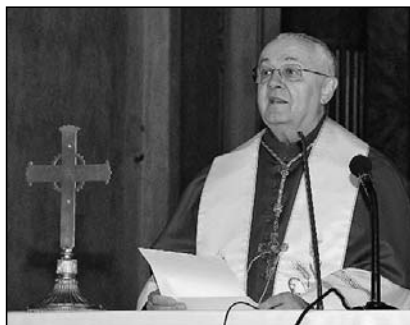
A zsoltár Isten szava és az ember imádsága

A 104. (103.) zsoltár első öt verse szolgáltatta az alapot Ternyák Csaba egri érsek igehirdetésének.

Kedves Testvéreim! Egyházaink gyakorlatában a liturgikus igazságszolgálatokon úgy szokott történni, hogy általában veszünk egy ószövetségi olvasmányt, egy újszövetségi olvasmányt és egy evangéliumot. A két olvasmány között felolvasunk, vagy eléneklünk egy zsoltárt. Úgy tűnik, mintha a zsoltárnak csupán ilyen kitöltő szerepe lenne, mintha az csak egy ének lenne, amely felüdít bennünket a két olvasmány között. Valójában nem szabad elfelejtenünk, hogy a zsoltár ugyanúgy Isten szava, mint bármelyik más szentírási olvasmány.

A Zsoltárok Könyve az ószövetségi Szentírás megbecsült könyve. Isten szava és egyben emberi mű is. Isten szava és az ember imádsága. Akkor éri el a legmagasabb csúcst, amikor az Istenember veszi szájára a zsoltárokat, amikor Jézus Krisztus maga is zsoltárt imádkozik tanítványaival együtt. Akkor érezhetjük át, hogy az Isten tanít minket imádkozni. Különleges hangsúlyt kap ez a kettős egység: Jézus földi életében hangosan kiáltozva, könnyek között imádkozott és könnyörgött ahhoz, aki meg tudta menteni a haláltól, és hódolatáért meghallgatásra talált – írja a Zsidókhoz írt levél. Hogyan imádkozott Jézus? Tudjuk, hogy gyakran a saját szavaival imádkozott, máskor azonban éppen a zsoltárokat vette elő, és így a zsoltár egyszerre lett az Isten és az ember szava. Isten ígéje és az ember imádsága. Mindezt a Szentlélek viszi végbe benne és bennünk is. Mert gyöngeségünkben segítségünkre siet a Lélek, mert még az sem tudjuk, hogyan kell helyesen imádkozni. A Lélek azonban közben jár értünk, szavakba nem önthető sóhajtozásokkal.

Mi is, amikor zsoltárokat imádkozunk, például az ökumenikus imahéten, amikor együtt vagyunk, és felcsendül szavaink nyomán a zsoltár imádsága, akkor csodálatos módon együtt tapasztaljuk meg az Isten gondviselő nagyságát és nagylelkűségét, és együtt dicséjük Őt azokért a tetteiért, amelyeket véghezvitt. Isten szaván elmélkedünk, és ugyanakkor felajánljuk az ember szívének legmélyebb vágyait. Kétségtelen ugyanis, hogy a ma imádkozott zsoltárban van valami nagyon is emelkedett. Mégis, ha elővesszük a zsoltáros könyvet, és a többi imádságokat megnézzük, akkor azt találjuk, hogy tele van az élet tarka valóságával. Istent dicséri a föld és az ég, a csillagok, minden teremtmény, a tűz és a víz, a folyók, a tengerek, a hegyek, a völgyek, az állatok, a növények. A zsoltáros számára az egész világ Istent dicsóítja. Szó van benne ételről és italról, öltözetről, a természet szépségéről, születésről, halálról, egészségről, küzdelmekről, háborúkról. Ha jó fordításban olvassuk, akkor benne lüktet az élet, és a nyelvezete is lehet egészen friss és mai.

Ternyák Csaba

A zsolnártban az ember úgú beszél Istennel, ahogy a hétköznapokban egymással beszélünk. És milyen fontos, hogy megtanuljunk, egyre inkább tudjunk úgú beszélni az Istennel, ilyen közvetlenül, mint ahogy azt a mi Urunk is tette, és amire megtanította az Ő tanítványait, akik megkérték, amikor egyszer magányosan imádkozott, taníts meg bennünket is imádkozni. És akkor megtanította nekik a Miatyánkot. Amikor zsolnárt imádkozunk, akkor úgú kérjük az Istentől, hogy közben felsorolunk számtalan jótéteményt. Azt, amit már megtapasztaltunk, amit megtapasztaltak eleink. Amivel elhalmozza az embert.

Az előbb hallott zsolnártban is Isten cselekszik. Jót tett, megbocsát, meggyógyít, megment, kegyelemmel koszorúz, javakkal tölt el. Valóságos csoda, hogy ennyi ige elfér ebben az öt mondatban. Lenyűgöz bennünket Isten nagylelkűsége. Egyúttal arra indít minket, hogy kövessük őt, vegyünk példát róla, tanuljunk meg mi is nagylelkűnek lenni. Nagylelkűnek lenni egymással szemben. Az ember tud annyira aprólékos, annyira pontos lenni, amikor mások tartoznak nekünk valamivel. Hogyha megtanulnánk az Istentől ezt a nagylelkűséget, amellyel Ő viseltetik velünk szemben, egészen biztos, hogy szebb, boldogabb, teljesebb lenne a világ. Mint a Fabiny püspök úr által idézett történetben Jean Valjean esetében. Annak a püspöknek a nagylelkűsége megváltoztatta egy embernek az életét. Merjünk mi is nagylelkűek lenni.

Amikor imádkozunk, akkor ne mindig csak kérjük. Tanuljuk meg a zsolnártokból ezt az örömet, ami eltölti a szívét és dicsóíti, dicséri az Istent nagylelkűségéért. Persze vannak olyan zsolnártok is, ahol kér a zsolnártos az Istentől. De el kellene kerülnünk azt tudatosan, amit egyik költőnk úgú fogalmaz meg, hogy amikor mi kopogtatunk az Istennél, akkor úgú viselkedünk – és most őt idézem –: hogy „pult volt nekünk az oltár”. Pult, amin kereskedünk, adunk, veszünk, mintha adnánk valamit az Istennek, és cserébe kérnénk tőle érte valamit. Az Isten nagylelkűsége – ne felejsük el – sokkal nagyobb ennél, minthogy neki bármire is szüksége lenne, amit mi adhatunk. A mi dicsóítésünk, a mi imádásunk, a mi szavaink, azok elsősorban nekünk kellenek. Azért, hogy bennünket hangoljanak rá az Isten szeretetére. Ezért olyan nagyszerű a zsolnártos könyv, amely az ószövetségi Szentírás része. Nem egyszer hallom testvérektől, hogy el kellene már hagynunk ezeket az ószövetségi olvasmányokat, ezek annyira nem illenek már az újszövetségi Isten-képünkbe, mert valamiképpen a keresztény ember számára ezek már túlhaladottak.

Nagy-nagy tévedés. Az ősegyház és az első századok liturgiájában természetes volt, hogy olvasták a törát, olvasták a prófétákat, amelyek előképként szolgáltak, vagy pedig magáról Jézus Krisztusról, az üdvözítőről jövedöltek. Nekünk is fontos az, hogy az Ószövetség értékeit felfedezzük és szinten tartsuk magunkban. Nem véletlenül fogalmaz úgú a II. Vatikáni zsinat, hogy az Újszövetség el van rejtve az Ószövetségben, az Ószövetség pedig az Újszövetségben tárul fel. Ennek a két nagy szentírási résznek a könyvei egymást magyarázzák. Egymást segítik értelmezni. Akkor vagyunk Jézus Krisztus igazi követői, igazi keresztények, ha az Ő imádságát, az Ő imádságos könyvét, a zsolnártos könyvet nem restelljük imádkozni. Olykor a magunk által szerkesztett imádságok sokkal gyengébbek, sokkal kevésbé hatékonyak. Sokkal kevésbé alkalma-

sak arra, hogy valóban áttüzesítsék a lelkünket. Ha igazán szépen akarunk imádkozni, akkor kézbe vesszük például az egyház, a Római Katolikus Egyház hivatalos imádságát, a zsolozsmát, amelyet a papok is végeznek, és minden élethelyzetben találunk benne imádságot. Nem véletlenül lettek és maradtak az egyház imádságának oszlopai. Az evangéliumok tanúsága szerint Jézus is állandóan imádkozta a zsoltárokat, még a kereszten is a 21. zsoltárt imádkozta: Istenem, Istenem, miért hagytál el engem.

Végül pedig testvérek, tartsuk azt is szem előtt, hogy az Ószövetség számos jövődőlés és előkép által felkészít az Újszövetség legnagyobb újdonságára, a Jézus Krisztusban hozott megváltásra. Sőt annak egyik legcsodálatosabb gyöngyszemére, arra, hogy feltámadt, hogy mi is feltámadunk, hogy van feltámadás. A mai zsoltárban azt hallottuk: életed eltölti javakkal, mint a sasé, megújul ifjúságod. Ezt a zsoltárverset így is imádkozhatjuk, a feltámadás távlatában. Megújul ifjúságod. Hisszük, hogy ifjúságunk megújulása nem a szépítő- és fiatalító-szerek hatására következik be, hanem azáltal, hogy Ő egykor majd kiterjeszti ránk is feltámadása erejét és örök életben részesít minket: Ámen.

Mondd el mindenkinek, add tovább! Menjetek, hirdessétek!

Az imahét miskolci, belvárosi ökumenikus találkozásának befejezéseként Pásztor Dániel református püspök-helyettes hirdetett igét a Mt 10,7–8 alapján.

Kedves Testvérek! A felolvasott evangéliumban az Úr Jézus Krisztus legnagyobb missziói parancsa fogalmazódik meg: menjetek! A keresztyén ember nemcsak elhívott, megszólított ember Jézus Krisztus által, hanem elküldött ember is. Mi, akik itt vagyunk, ti, akik itt vagytok, egy nagy küldetésben veszünk részt, és egy nagy küldetésnek, egy nagy misszióknak vagyunk részesei.

A keresztyén élet nem egy szemlélődő élet, hanem aktív, küldetésben lévő élet. Amikor Jézus fent van a hegyen, a megdicsőülés hegyén a tanítványaival, akkor a tanítványok sátrat akarnak építeni. Ott akarnak maradni, mert olyan jó együtt lenni. Olyan jó ott lenni. De onnan le kell menni. Jézus azt mondja, menjetek!

Ezekén az estéken együtt voltunk, együtt voltatok. A templomok csöndjében, békeességében szól az elküldő parancs: menjetek! El kell mennetek. Mindnyájunknak, teljesíteni a küldetésünket. Ott, ahová küld a mi Urunk. Menjetek! Azt is megmondja Jézus, hogy mi a feladat. Hirdessétek! Mindnyájan igehirdetők vagytok, és igehirdetők vagyunk. Az a feladatunk, hogy prédikáljunk, bizonyosságot tegyünk, mondjuk. Kérdés, hogy van-e a szónak, a prédikációnak ma hitele, ereje. Sokan megkérdőjelezik, hogy elegendő-e prédikálni, mondani? Egyházainknak az egyik nagy kérdése, hogy hogyan, milyen módon adjuk át az örömhírt? Elég-e a szó a XXI. század emberének, vagy valami más is kell?

Pásztor Dániel

Kedves Testvérek! Én hiszek a prédikáció erejében. Hiszek abban, hogy a prédikáció az Isten igéje, az Isten beszéde a Szentlélek által. Miért hiszek ebben az erőben? Azért, mert ha az hiteles, arra ráteszi az Isten a pecsétjét, és a szóban hatalom van. Menjetekek és hirdessétekek! Jézus azt is elmondja továbbá, hogy mit kell mondanunk. Elközéltett az Isten országá! Az Isten országá közöttetek és veletek van. Azt mondja Jézus, itt vagyok! Én vagyok az Isten országá! Az Isten emberré lett. Jézus él. Mondjátok, hirdessétekek, legyetekek ennek tanúbizonyság-tevői. Minden helyen és minden körülmények között, alkalmas és alkalmatlan időben ez a mi nagy küldetésünk, elmondani mindenkinek, az Isten veled van, Jézus Krisztusban nem vagy egyedül, nem vagy magányos, nem vagy kiszolgáltatott. Mestered, hű Mestered veled van.

Mondd el mindenkinek, add tovább! Menjetekek, hirdessétekek! Templomokban, iskolákban, munkahelyeken, kórházakban, utcákon, tereken mondjátok, hirdessétekek. Élő Urunk van! Akié minden hatalom mennyen és földön. Az Isten országá közöttetek van. Még ha olykor azt is látjuk, hogy nem ennek az Isten országának erői uralkodnak, hanem más erőket látunk – mindez ne tántorítson meg attól benneteket és bennünket, hogy ne erről tegyünk bizonyosságot. Mi erre hívtunk el, a nagy egységben, a keresztények egységében, hogy ezt hirdessük, ezt adjuk tovább. Amit mond Jézus továbbá, az pedig rendkívtüli. Mi a feladatunk? Gyógyítani! Gyógyítani? Mi ez? Beteg a világ? Beteg az emberiség? Igen, szükség van arra, hogy gyógyító erő, gyógyító hatalom legyen erre a világban. És a fantasztikus és csodálatos az, hogy ebben a gyógyításban Isten bennünket szeretne felhasználni. Olyanokat, akik sokszor magunk is gyöngék és erőtlenek vagyunk. De aki megtapasztalta Isten gyógyító hatalmát, Jézus gyógyító erejét, az mehet, hogy maga is gyógyító legyen. Gyógyíts szavaiddal, beszédeddel. Gyógyíts a simogatásoddal, gyógyíts a tekinteteddel! Annyian várják. Annyian szeretnének meggyógyulni.

Halottakat támasztani. Miről is beszél itt Jézus? Hol van nekünk ilyen hatalmunk? Az ő hatalmával a lelki halál állapotából támasszátok fel, emberek. Van egy ilyen mondás, hogy az emberek nagy része sokkal hamarabb hal meg, mint valóságosan, és csak aztán temetik el. Sok a lelki halott, aki feladta, aki értelmetlenségnek látta az életet. A mi küldetésünk az, hogy mond el nekik, az életed nem értelmetlen. Krisztusban értelmet nyer az életed.

Megkötözött lelkeket szabadíts fel! A Krisztus erejével, az Ő hatalmával. Menj, mond, hirdesd! Éljük bele ebbe a világba az Isten országát. Mert az Isten országá veletek van és közöttetek van. Ez a nagy evangélium. Ez a nagy örömhír. A csodálatos örömhír töltse el a szívünket. Ámen.

A záró istentisztelet a könyörgésekkel és énekkal zárult. Közreműködött a Miniorita-templom Szent Ferenc kórusa Gergely Péter Pál vezetésével.

(g)

Fojtán László felvételei

„...ti magatok is mint élő kövek épüljete fel...”

A miskolci református gimnáziumnak az elmúlt 460 év alatt három jelentős építkezési időszaka volt. Az első kétségtelenül az 1560-ra tehető református gimnázium Szinva-parti ősi épületének kialakítása, amelyet a reformáció kezdeti évtizedei után a miskolciak rövid időn belül elkészítettek, és ezt írták az épület egyik belső falára: „A nevelés és tudomány szent célja előbbre vitelére épült fel, s most már áldva viruljon e ház”. Akkor még nem írtak semmiféle jelzót a nevelés elé. Talán azért mert az értékrend és nevelési elvek egyértelműek voltak. S a református gimnázium évszázadokon keresztül volt meghatározó oktatási és közművelődési intézménye a Felső-magyarországi országrésznek. Jóllehet az oskolamesterek a Sárospataki Református Teológián végzett fiatal lelképásztörök közül kerültek ki – többnyire nyugat-európai peregrinációt követően –, illetve a Pataki Kollégium tanrendje hatással volt az intézményre, mégsem volt a Sárospataki Református Kollégium partikulája, hanem mindvégig önálló intézményként működött. Ilyen neves Patakról induló rektorprofesszora volt a miskolci református gimnáziumnak Szalay Sámuel, akit 1749-ben hívtak meg a gimnázium élére, amikor a korábbi 1-2 évre választott rektori tisztséget „állandósították”.

1749-től 1761-ig rektora a református gimnáziumnak, majd megválasztják a miskolci református gyülekezet másodlelkészévé. 1770-ben vezető lelkésszé lép elő, és még ugyanebben az évben megválasztják a Tiszáninneri Református Egyházkerület 1735-ös létrejötte utáni harmadik szuperintendensének (püspökének).

A szinva-parti ősi épületet (ma a Herman Ottó Múzeum Papszer utcai épülete) többször kibővítették, átalakított, tűzvész után újraépítették, mígnem az intézmény a 19. század végére kinőtte korábbi épületét.

A református gimnázium második nagy építkezési időszaka a Millennium időszakával esik egybe. A jelenlegi Kálvin János utcai épületet ekkor építették meg, jelentős állami támogatással, a református egyház anyagi forrásaiból, és a Papszer utcai épület vételárából, amelyet a református egyház a városnak adott el múzeum céljára. Persze már akkor is voltak beruházási határidőcsúszások, mert az 1896-ra tervezett épület csak 1898-ra készült el, viszont a kor legmodernebb iskolaépületei között tartották számon. Ehhez igazodott az oktatás színvonala és a tudományos oktatástechnikai felszerelése is. Ennek a korszaknak meghatározó egyénisége Csorba György igazgató, aki tudományos munkájával a radar elődjét alkotta meg. Erről Német Birodalmi szabadalma is volt, mégsem az ő nevéhez kötik a radar megalkotását. Ismerős, magyar feltalálói sors... A Református Gimnázium természettudományos szertárának felszereltségét mi sem igazolja jobban, mint az, hogy Röntgen 1895-ben tett felfedezése után alig 10 évvel a gimnáziumnak már saját Röntgen-készüléke volt.

A Lévy építkezésének harmadik nagy időszaka az épület Tiszáninneri Református Egyházkerület tulajdonába visszakerülésével, 1996-ban kezdődött, teljes felújítási,

kisebb-nagyobb bővítési munkák után 2018-ban újabb jelentős mérföldkőhöz érkezett. Európai uniós pályázatból lehetőség nyílt a már korábban felújításra szoruló tornaterem helyén egy többfunkciós sportközpont megépítésére.

De honnan is jött az ötlet egy emeletes sportközpont megépítésére? Az ötletgazda Baksa István nyugalmazott mérnök, aki a Léway épületének teljes felújítási folyamatában műszaki tanácsadóként végzett nélkülözhetetlen munkát. Amikor kiderült, hogy a mező-paneles tornateremünknek komoly statikai problémái vannak, így elodázhatatlan a jelentős felújítása és statikai megerősítése, ő fogalmazta meg ezt a javaslatot: „Az Avas lábának terepviszonyait figyelembe véve és kihasználva építeni kellene ide egy uszodát a földszinten, amelyik a Rákóczi utcáról megközelíthető, az emeleten egy sportcsarnokkal, amelyik a Papszer utcával van egy szintben.”

Megtapasztalhattuk azt a csodát, ahogy a gondolat álommá nemesül, majd gondos kezek vonásai következtében tervvé érlelődik. Már engedélyes tervek birtokában nyújtotta be a Tiszáninneni Református Egyházkerület, intézményünk fenntartója a pályázatot, amellyel jelentős támogatást nyertünk a kivitelezésre. A nyílt közbeszerzésen az FK Raszter Építő ZRt. konzorciumi társával nyerte el a kivitelezést. A szerződés aláírása 2018. január 29-én történt, a munkaterület átadása január 30-án. A beruházás befejeztével a műszaki átadás-átvétel 2019. június 25-én kezdődött el.

De mi is épült határidőre, és a menetközben Magyarország Kormányának jelentős támogatásával, amely lehetővé tette a beruházás eredeti tervek szerinti megvalósítását?

A sportközpont terve teljes mértékben illeszkedik Miskolc város belvárosának fejlesztési tervébe. A tornaterem és uszoda műemléki környezetű városképbe történő illeszkedését a tervezők és a megrendelő Miskolc város főépítésével egyeztetették

A beruházással megvalósult a Rákóczi utcai műemléki környezet városképi rehabilitációja, a környezetbe nem illő mezőpaneles, vasbeton előteres meglévő tornaterem elbontásával. A Rákóczi utcai, leendő uszoda előtti teresedés, amely jóllehet a beruházással érintett telek részét képezi, de napközben megmarad a köztér funkciója, amely kinyithatja egy kicsit az amúgy zárt Rákóczi utcát.

A gimnázium épülete a belváros kulturális tengelyén helyezkedik el, így a projekt megvalósulása szervesen illeszkedik a város regionális kulturális-, tudományos, sport és szabadidős központ szerepének megerősítési tervébe. A beruházás két egymást kiegészítő funkciójával (uszoda, és szabvány méretű kézilabdapályát tartalmazó tornaterem) Miskolc belvárosában egy olyan többfunkciós sport és szabadidőközpont jött létre, amely keretei között nemcsak a gimnázium, hanem további négy általános iskola és a Miskolci Sportiskola tanulói kapnak rendszeres uszodahasználati lehetőséget.

A kora reggeli, késő esti, hétvégi, és tanítási szünetek alatti szabad időszavokban pedig az uszoda szolgáltatásait Miskolc város szélesebb közönsége is igénybe veheti. Az uszoda és tornacsarnok együttese további szakmai lehetőségeket nyit meg, hiszen nagyszabású kulturális és egyházi rendezvényeknek is helyszínül szolgálhat.

Az infrastrukturális fejlesztés keretében megvalósuló beruházás célja a mindennapos testnevelés infrastrukturális feltételeinek megerősítésével egyidejűleg egy olyan közösségi tér kialakítása, amely alkalmassá teszi az oktatási intézményt az egyrészt an-

nak regionális jellegéből adódóan vele szemben támasztott kulturális programok befogadására, valamint arra, hogy regionális tudásközponttá váljon.

A mindennapos testnevelés infrastruktúrális feltételei sem voltak adottak a Léwayban. A közösségi és kulturális terek mellett nagyon nagy szükség volt egy uszoda és egy tornaterem megépítésére, öltözőkkel és kiszolgáló terekkel együtt. A rendkívül szűkös belvárosi telek adottságai miatt a két funkciót csak egymás felett lehet elhelyezni, kihasználva a terepadottságokat is. A beruházás keretében felépítésre kerülő épület méretei 3400 négyzetméter, illetve 15 ezer légrétekméter.

A Léway József Református Gimnázium és Diákotthon új – bővítésként felépülő – épületszárnya a terepadottságokat kihasználva

részben kétszintes, részben négyszintes, de van ötszintes szárnya is. A medence belül rugalmas szigeteléssel készült és speciális csempével burkolt. A tervezett úszómedence 25 x 13,50 méteres, 337,5 M2 vízfelületű. Vízmélysége 1,30 és 1,60 m közötti. Az emeleten a tornacsarnok szabvány, 20x40 m méretű kézilabda pályát tartalmaz, amely három részre osztható, így egyidejűleg három csoport tarthat testnevelés órát benne. A beruházással egy konditerem is készült, valamint két jól felszerelt informatika terem kialakítására is lehetőség nyílt.

A Léway egész közössége hálás a fenntartónak, a pályázat benyújtásáért, a beruházás alatti támogatásért. Köszönetet mond a Stúdió Észak-magyarországi Tervező Iroda munkatársainak, Pírity Attila vezető tervezőnek a tervezésért, Ónodi Szabó Attila és a palyaznek.com munkatársainak a projekt lebonyolításáért, az FK Raszter Építő ZRt vezetőinek és munkatársainak a jó minőségű kivitelezésért, Princz Andrásnak és munkatársainak a műszaki ellenőrzésért, Magyarország Kormányának az önzetlen támogatásért, és az ötlettől a használatbavételeig számtalan közreműködőnek szakmai munkájukért.

Egy intézmény és közösség tevékenységeinek tárgyi feltételei bizonyos mértékig fontosak, de nem lehet célja a közösség és intézmény tevékenységének, csupán a küldetése hűségesebb teljesítésének feltételeit jobbíthatja meg. Az épületnek is a küldetést kell szolgálnia. Az igazán fontos az, ami az épületeken belül épül.

**ISMERETET – BÖLCSESSÉGGÉ
KÉPESSÉGET – JÁRTASSÁGGÁ**

„...hogymenjetek és gyümölcsöt teremjete...” (Jn15:16)

A Léway József Református Gimnázium és Diákotthon küldetése Jézus Krisztus missziói parancsában gyökerezik, és azzal veszi kezdetét, hogy az intézmény hiteles keresztyén közösségként befogadja a szülők által bízott tanulókat. Majd a pedagógusok magas szintű szakmai munkája és személyes példamutatása által, határozott keresztyén értékrenddel, szokáskörében fejleszti a tanulók alap- és speciális készségeit és kompetenciáit úgy, hogy felkészítse őket az egészséges, felelős keresztyén felnőtt életre – közösségben a közösségért élni. Református központként pedig személyre szabott neveléssel, hatékony egyéni és csoportos tehetséggondozással, a magyar nemzeti értékek és kultúra megerősítésével a jövő keresztyén értelmiségét neveje.

**AZ ISKOLÁK NEVELÉSE AZ EGÉSZ ÉLETRE KÉSZÍT FEL,
A MIÉNK UTAT MUTAT AZ ÓRÓK ÉLETRE IS.**

Hisünk abban, hogy a Léway az az iskola, amelyben a tanárok Isten dicsőségére élve, a szeretet, a tisztelt, a bizalom és barátság légkörében tanítványukat elvezethetik az igazság megismerésére. Ezért a neveléstület úgy végzi szolgálatát, hogy a tanítványok és egymás sikerei által nyomot hagyjon a világban, és a következő nemzedékeket is büszkeséggel töltsse el, hogy a Léway diákjai lehetnek.

„Mindaddig megsegített minket az Úr!” (1Sám 7:12)

„...ti magatok is mint élő kövek épüljetekek fel lelki házzá...” olvashatjuk Péter első levelének második fejezetében. Az épületeinknek, és a bennük folyó nevelő munkának ezt a célt kell szolgálnia. Intézményünk ezt a szándékát fogalmazta meg a küldetésnyilatkozatában Álljon itt a köszönet jeleként, és magunk megerősítéseként küldetésnyilatkozatunk.

Az uszoda keleti homlokzata a Rákóczi utca felől   **A 25 m-es 5-sávós úszómedence**

A Lévay épületegyüttese – madártávlatból

Szabvány méretű kézilabda pálya

KEREKES ENDRE LÁSZLÓ

Az amazóniai szinódusról

A 2019-es esztendőben a világ katolikus közösségét több nagy csapás érte. Áprilisban a világ szeme Párizsra szegeződött, ahol az európai keresztény kultúra egyik ékessége, a Notre Dame katedrális vált a lángok martalékává. Csodával határos módon azonban sikerült megmenteni a templomot a teljes pusztulástól és hihetetlen közadakozás segítségével elindulhatott az újjáépítés. Egy másik nagyobb csapás azonban már nem csupán a katolikus közösséget érintette, hanem a Föld összlakosságát nemtől, kortól és vallástól függetlenül: a bolygó tüdeje, az Amazonas-menti esőerdő Brazília területén lángolni kezdett. Az erdőben tomboló tüzet sikerült megfékezni, azonban itt a károk felbecsülhetetlenek bizonyultak. Olyan veszteség érte itt a világ lakosságát, amelyet a katolikus világ vezetője, Ferenc pápa sem hagyhatott szó nélkül. Rájött, hogy a katolikus világnak is lépéseket kell tenni a Föld megmentésének és az amazóniai katolikus gyülekezetek védelmének érdekében. Így az Egyházfő 2019 októberére egyetemes zsinatot hívott össze a Vatikánba, amelyet az amazóniai katasztrófa, valamint az ottani gyülekezetek köré építettek fel.

Ferenc pápa már a zsinat nyitómiséjét követően, október 4-én, Assisi Szent Ferenc emléknapján egy fát ültetett el a vatikáni kertekben, amely a történetekre utalva kettős jelentőséggel is bír: egyfelől emléket állított a neves szentnek, másfelől utalt napjaink ökológiai problémáira is. A Szentatya gesztusával Szent Ferenc lelkiségéhez csatlakozik, mely immár nyolcszáz éve ideológia nélkül hirdeti, hogy Isten nemcsak nagy „kertész”, aki fákat ültet, hanem a kereszt fájára szegezett Megváltó is. A facsemete elültetésével mintegy jelképesen is elindult az amazóniai szinódus, amelyet a pápa Szent Ferenc segedelmének ajánlott fel.

Október 6-án reggel szentmisével nyitották meg a szinódust. A pápa a nyitóbeszédjében utalt a zsinat fő céljaira. Egyfelől nyitóbeszédjében kiemelte, hogy az amazóniai erdők védelme fontos ökológiai cél, hiszen sokban hozzájárul a Föld életének védelméhez. A Szentatya azonban utalt az amazóniai katolikus gyülekezetekre is, akik ugyancsak támogatásra szorulnak. Ferenc pápa beszédjében kiemelte az isteni tűz, vagyis a hit védelmének fontosságát. Így fogalmazott:

„Az általunk kapott ajándék tűz, égő szeretet Isten és testvéreink iránt. A tűz nem táplálja magát, elhal, ha nem tartjuk elevenen, kialszik, ha befedi a hamu. Ha minden marad úgy, ahogy most van, ha napjainkat a ‚mindig is így csináltuk’ határozza meg, akkor az ajándék eltűnik, elfojtja a félelem hamuja és a status quo fenntartására irányuló aggodó törekvés.”

Ahhoz, hogy az isteni láng, a hit és a testvéri szeretet fennmaradjon, szüksége van arra az amazóniai gyülekezeteknek, hogy az Egyház segítő jobbot nyújtson nekik,

hogy ilyen vészterhes időszakban segíteni, menteni tudja az embereket ne csak fizikai értelemben, hanem szakrális úton is, az Evangélium segítségével. Öszentsége mellett a zsinat egyik fontos személye volt Claudio Hummes bíboros is, aki utalt arra, hogy a térség több szempontból veszélyeztetett. Rámutatott, hogy az amazóniai őslakosokra a globalizáció nagy veszélyt jelent, azonban az Egyháznak minden segítséget meg kell teremteni ahhoz, hogy megőrizhessék kultúrájukat és hagyományait. A bíboros az amazóniai térség veszélyeztetettségére is utalt, amely mögött politikai, gazdasági érdekek húzódnak. Az itt működő vállalatok sokszor illegális kitermelésekkel tönkreteszik a talajt, pusztítják a biodiverzitást és ehhez a helyi vezetők sokszor segédkezet nyújtanak. Szomorú tény, hogy aki védeni próbálja a területet, az az életével játszik. Ezzel szemben az átfogó ökológia lényege, hogy az ember és a természet élete kölcsönösen összefügg egymással, amint arra a *Laudato si'* kezdetű enciklika is rámutatott.

A szinódus egy hónapos ülése alatt felmerült problémákra több ponton keresett megoldást. Fontosnak tartották, hogy az amazóniai terület lelkipásztori ellátottságához megfelelő számú papságra van szükség. Az említett terület nem kisebb, mint Olaszország területe, mégis, alig jut rá hatvan-hetven pap. Fontosnak tartották tehát, hogy elinduljon a helyi papság kinevelése, ugyanakkor tartsák szem előtt a helyi őslakosok életének sajátosságait, a nyugati és a helyi kultúra különbségeit, merítsenek egymás forrásából. Az utóbbi azért lehet fontos, mivel a helyi közösségek ismerik a legjobban a folyómenti élővilágot és ökológiai viszonyokat, így az Egyház és a helyi közösségek karöltve tehetnek a természeti értékek megőrzéséért. Az őslakosság védelmét szem előtt tartva a zsinat egyik legfontosabb eredménye az volt, hogy október 20-án megújították az ún. *Katakomba-paktumot*, amelynek eredeti célja a szegények iránti szolidáris elkötelezettség volt. A paktumot a zsinat 2500 fős közösségéből ötszázán írták alá, akik megfogadták, hogy segíteni fogják a folyómenti szegény közösséget, valamint kijelentették, hogy

„a többi keresztény közösséggel való együtt haladás mellett a fogyasztói étellel szembeni örömteli mértékletességgel élnek. Elismerik a már meglévő egyházi szolgálatokat, de újabb utakat keresnek a lelkipásztori tevékenység számára.”

A szinódus október 25-én ért véget formálisan, amikor felolvasták a gyűlés záródokumentumát. A kihirdetésen 182 szinódusi atya vett részt, amelyen megválasztották a szinódus utáni tanács 13 tagját, akik négy régiót képviselnek: 4 brazil, 2 bolíviai, 2 kolumbiai, 2 perui, 1 az Antillákról való, 1 venezuelai és végül 1 ecuadori közülük. A választott tagokhoz még hármat nevez majd ki a pápa. A tanácsnak az lesz a feladata, hogy a szinódus útmutatásait végrehajtsa. A zsinat záródokumentumának textusa hangsúlyozta, hogy ökológiai válságot élünk, tehát elengedhetetlen az azonnali válasz. Amazónia megőrzése alapvető fontosságú bolygónk egészsége miatt. Az egyház ezzel tisztában van, mint ahogy azzal is, hogy átfogó megtérésre van szükség az átfogó ökológiához. Az egyháznak segítenie kell az amazóniai közösségeket, amelynek jalkiáltása egyben a bolygó segélykérése is. A szinódus fő célja mindenek előtt az volt, hogy egy új egyházi gyülekezeti közösséget hozzon létre a pápa irányítása alatt.

D. SZEBIK IMRE

Az eucharisztia közös ünneplésének teológiai lehetőségei és akadályai

(FIGYELEMMEL A MAGYAR TÖRTÉNELMI EGYHÁZAK
ELVI ÉS GYAKORLATI SZEMPONTJAIRA)

Mivel előadásom az *Eucharisztia – Egy a kenyér* konferencián az utolsó programpont, ezért aktuálisnak vélem egyfajta összegzéssel visszatekinteni az elhangzottakra és témánkból adódó közös gondolkodásunk lehetséges feladatainak felvázolására.

Mit tanít a római katolikus egyház az eucharisztia szentségéről?

Szorosabban kapcsol össze Krisztussal. Vagy ahogy a Biblia írja Jn 6,56. versében. „Aki eszi az én testemet, és issza az én véretem, az bennem marad, én meg őbenne.” Vagyis a Krisztusban való élet alapja az eucharisztikus lakoma. A Krisztussal való kapcsolat örök. „Aki hisz bennem, aki e kenyérből eszik, örökké él.” (Jn 6,47–51) A szentség vételéhez hozzátartozik a bűnbánat is, hiszen aki méltatlanul eszik és iszik, az kárhozatra jut. Az eucharisztia Krisztus testének, az egyháznak élő tagjává tesz. Augusztinus írja: „Olyan volt, mintha egy hangot hallottam volna a magasból: Én vagyok az erősek tápláléka, növekedj és egyél belőlem. De nem fogsz engem testi eledelként magaddá alakítani, hanem te alakulsz át, és olyan leszel, mint én.” Megújítja a kegyelmeket, amelyeket a keresztségben és a bérálásban kaptunk. Megerősít a bűn elleni küzdelemben. Betölt Szentlélekkel. Mindezekből egyértelmű: Krisztus jelenlétét, bennünk való hatékony munkáját vallják, s hirdetik római katolikus testvéreink.

(Az idézetek Fábry Kornél „A szent áldozás kegyelmi hatásai” című előadásából valók.)

Mit tanít a görög katolikus egyház, ill. a keleti ortodox egyház az eucharisztia szentségéről?

Miután a görög katolikus, illetve ortodox egyházak és a római katolikus egyház között –liturgikus hagyományaik eltérő volta ellenére – örvendetes módon interkommunio létezik, ezért e kérdés részletesebb tárgyalásától most eltekintek az- zal a megjegyzéssel, hogy az eucharisziában Jézus Krisztus Urunk jelenlétét, a Vele való tényleges közösséget mindkét egyház vallja, hirdeti és megéli a hitben. Saját

Szebik Imre

keleti tradíciójú liturgiájuk rendkívül gazdag, s azt a korszellemmel járó felismerést vették számba, hogy sokan – lelki előkészület nélkül – járulnak az eucharisztia szentségéhez, mert a templomban is kapni akarnak valamit, ami az övék lehet, amivel gazdagodhatnak. Mások bajtól, betegségtől való megóvás reményében járulnak a szentséghez.

Mit tanít a református egyház az úrvacsoráról, mint szent sákramentumról?

Krisztus sákramentális jelenléte szimbolikus jelenlét, amely azonban nem kevesebb jelenlétű, mint a realpraesentia, de nem is ellentéte annak, hanem az igazságnak sajátosan meghatározott formája: a jelentésnek és a jelzettnek a viszonya. A sákramentális jelenlét szellemi (geistlich), ami azt jelenti, hogy a Szentlélek által az isteni kijelentés aktualitásában való jelenléteket takar. A sákramentális jelenlét virtuális jelenlét, amely azt jelenti, hogy Istennek jelenléte és tette történik az egyházban, Isten a sákramentumokhoz tartozónak jelenti ki magát. Így a jel mutatja őt és a jelzett láthatóvá válik a jelenben. (Idézet Fekete Károly „Az úrvacsora értéke és jelentősége a református teológiában” című előadásból.)

Mit tanít az evangélikus egyház az úrvacsoráról?

A Confessio Augustana szavai szerint: „Az úrvacsoráról azt tanítják, hogy Krisztus teste és vére valóságosan jelen van és kiosztásra kerül az úrvacsorával élőknek, és helytelenítik azokat, akik másképp tanítanak. A szentség által építi Isten gyülekezetét, növeli az összetartozást, s legyőzi a különbségeket, amelyek elválasztják egymástól a gyülekezet tagjait. Az úrvacsora közösségében Krisztus áll a középpontban, aki minden tagjának bűnbocsánatot, új életet és üdvösséget ad.” Luther a Nagy Kátéjában ugyanerről így fogalmaz: „Mi tehát az oltári szentség? Válasz: Krisztus Urunk valóságos teste és vére kenyérben és borban, amely Krisztus igéjével rendeltetett nekünk, keresztyéneknek arra, hogy együk és igyuk.” (Idézetek Luther Nagy Kátéjából.)

Az eucharisztia közössége megélésének dogmatikai akadályai.

A fentiekben vázolt, röviden bemutatott, az úrvacsorával kapcsolatos teológiai tanítások különbözősége is egyértelműen jelzi, hogy a többségében évszázadokkal korábban született tanítások az egyes keresztyén egyházak felfogásukban jellemzően eltérnek egymástól. A gyakorlat is azt jelzi, hogy míg a római egyházban gyakori a naponta áldozók száma, addig a protestáns felekezetekben nem ritka a csupán évente háromszor-négyszer, esetleg havonta egyszeri úrvacsoravétel. Mégis: hangsúlyossá kell tennünk, hogy valamennyi itt említett egyház Jézus Krisztus titokzatos jelenlétét vallja, hirdeti és elfogadja az eucharishtiában. A jelenlét hogyanjára adott válaszok ugyan nagyon eltérőek, de valamennyi itt említett egyház szentségként ünnepli, még ha ennek az ünneplésnek egészen különböző formái is jöttek létre a két évezred során. Természetesen lehet arról dialógust folytatni, hogy a külső formák milyen teológiai megfontolások alapján jöttek létre, mekkora jelentőséggel

bírnak napjainkban, hogyan lehet indokolni az egy szín alatt ünnepelt eucharisziát a hívekkel vagy miként lehet túllépni a formák megkötöttségéből az eucharisztia tényleges tartalmát adó Jézus-jelenlét közösségi megélését. Fel lehet vetni azt a kérdést is, hogy az egyes egyházak egymástól különböző hittételei (pl. szentségek értelmezése, a tanítói hivatal léte, szentek tisztelete) mennyiben jelent akadályt az *eucharisztia közös ünneplésében*.

Az eucharisztia közössége megélésének ekkléziológiai akadályai.

Szinte nehezebbnek tűnik az ekkléziológiai különbségek lebontása, mint a tanításbeli akadályoktól mentessé tenni az alkalmi úrvacsorai közösség gyakorlatának bevezetését. Ha az egyház meghatározásának jellemzőit akarjuk közösen elfogadni, valószínűleg nehezebb feladatra vállalkozunk, mint az úrvacsora szentségének várt és remélt közös ünneplése és együttléte. Mi az egyház, és melyik felekezett tud s akar ennek eleget tenni – ez a kérdés csak külön tanulmány készítésével megválaszolható. De melyik egyház az, aki a kölcsönös elfogadás elve alapján áll, s kész úrvacsora közösség vállalására (kivel és milyen feltételrendszerben)? A választ nem könnyíti meg az az örvendetes tény sem, hogy a római katolikus, a görög katolikus és a keleti ortodox egyházak többségében gyakorolják egymás között az intercommuniont, s „ugyanaz” valósul meg az evangélikus, a református, a metodista és az uniált egyházak között. Az anglikán egyház úrvacsorai közösségre lépett az evangélikus egyházzal (porvooi egyezmény).

Két figyelemre méltó eseményre utalok, amely valószínűleg ismert a jelenlévő hallgatóság előtt. Az egyik: Ferenc pápa a Rómában élő evangélikusok templomába látogatott, ahol az istentisztelet utáni testvéri beszélgetés során megkérdezte a pápát egyik katolikus feleség arról, hogy mikor kerülhet sor az evangélikus férjével való közös úrvacsora vételre. Ferenc pápa válasza így hangzott: csendesedjenek el az Úr előtt, s ha pozitív a válasz, akkor tegyék meg, s térdeljenek az Úr oltárához. Ez azonban nyilvánvalóan egyszerű és mélyen pásztori válasz volt. A másik már általános érdeklődésre számot tartó esemény. A német katolikus püspöki kar szorongatta a pápát, hogy a közös úrvacsoravétel kérdésében nyilatkozzék. Hosszabb vita után Ferenc pápa a német katolikus püspöki karra, azon belül pedig minden egyes megyés püspökre bízta az egyéni rendelkezés jogát ebben a kérdésben. Jelenleg nyolc egyházmegyében engedélyezett a vegyes házasságokban élők közös úrvacsoravétele, nyolc egyházmegye területén élő vegyes házasságok számára viszont nem, a püspökök egyéni, személyes döntése alapján. Elgondolkoztató, sajátos német szituáció.

Közismert, hogy német protestáns gyülekezetekben az úgynevezett Abendmahl-Gastfreundschaft, az úrvacsorai vendégbarátság közössége gyakorolt katolikus testvéreink részére, elsősorban vegyes házasságok esetén. A vágy ott él a lelkekben, s ez természetes. A magas válási arány is indokolja, hogy egy erős spirituális közösség jöjjön létre a házastársak, később a nagy család tagjai között. De az egyházak kölcsönös elismerésének és szeretetének hiteles kifejezője is lehet az úrvacsorai közösség felkínált együttes ünneplése.

Mit tehetünk ma?

Az már önmagában is figyelemre méltó, hogy konferenciát tartunk, közösen gondolkozunk az eucharisztia kérdéséről. Timothy Radcliffe domonkos szerzetes írja: „Az egyházi reform első feltétele a caritas, amely a másik javát akarja [...] használni kell értelmünket, hogy a másik különbözőségét megértsük. Emberi hivatásunk az, hogy az egymáshoz tartozás új és mélyebb módjait keressük, új beszédmódokat, amelyek elmélyítik közösségünk lehetőségeit.” Albert Camus Párizsban tartott teológiai konferencián így vallott: „Dialógus csak olyan emberek között lehetséges, akik megmaradnak annak, akik, és akik igazat beszélnek.”

Fel kell tennünk a kérdést: miben értünk egyet és miben különbözünk?

Miben értünk egyet?

- Az eucharisziát Krisztus rendelte, mindnyájunk számára szentség.
- Az eucharisziában Krisztus van jelen titokzatosan, minden értelmet meghaladóan.
- Krisztus jelenlétét másként és másként véljük értelmezni.
- Krisztus az úrvacsorában bűnbocsánatot, új életet és üdvösséget ajándékozik.
- Krisztus az oltári szentségben, úrvacsorában Vele és velünk közösséget teremt; ez egymással is testvéri viszonyt, új közösséget, koinóniát hoz létre.

b) Miben különbözünk?

- Az eucharisztia ünneplésének liturgiáiban, bár a szerzettetési igék mindig elhangzanak.
- Az eucharisztia ünneplésének módjában:
- Csak egy szín alatt ünnepelik (ostya) – (római katolikus testvéreink), kivéve a papságot.
- Kovászos vagy kovásztalan kenyérral borral együtt – esetleg alkoholmentes szőlőlével,
- Mindenképp két szín alatt (református, evangélikus gyakorlat.)
- Közös kehely használata vagy kis kelyhes vétel kenyérral vagy ostyával. (evangélikus-református)
- Kovászos kenyeret borba mártva, kanállal felkínáljuk (ortodox, illetve görög katolikus hagyomány)
- Az úrvacsora vételének egyéni vagy közösségi gyónás a feltétele.
- A részvétel a szentségben különböző életkorokhoz, előzetes tanfolyam elvégzéséhez kötött.
- Laikus szolgálattevő részvétele az úrvacsorai jegyek kiszolgáltatásában. (református-evangélikus)

Távlatok

A keresztség szentsége a történelmi keresztény egyházakban kölcsönösen elfogadott. Ez egybekapcsol mindnyájunkat Krisztussal és egymással. Ez az egyházi ökumenikus

közösséget is jelenti. Testvérek vagyunk az Úrban. A Krisztus egyházába kereszttelítettünk, az egy Krisztus testbe betagolódtunk. Nem volna ez elegendő feltétel ahhoz, hogy az Eucharishtiában is ezt megéljük? (Peter Knauer római katolikus professzor)

Így érvel a továbbiakban: Általánosságban a szentség nem rendelkezik Isten önkijelentését felülmúló többlettértékkel. A szentség jelentése, jelentősége abban mutatkozik meg, hogy önmagán túlmutatva Isten igéje felülmúlhatatlanságát aláhúzza és páratlanságát hangsúlyozza.

Mindezek alapján – írja Knauer – számára nehéz elfogadni, hogy milyen joggal tagadja meg katolikus egyháza a más felekezetű keresztyénektől, akik valóban hisznek Jézus Krisztusban, mint Isten Fiában, a Krisztus testét? „Lehet az egyház valóban az egész emberiség egységének jele, ha közben embereket kizár, jóllehet ők Krisztusban, mint Isten Fiában hisznek, és ezzel a hit teljességének megajándékozottjai? Nincs senki, akinek csak fél hite volna!”

E prófétai érvelés segítsen mindnyájunkat, akik ezen a konferencián részt veszünk az Eucharisztia szentsége teológiai mélységének felismerésében, annak biblikus üzenete megértésében, s késztesen imádságra, hogy nyitott legyen a szívünk és értelmünk az Eucharisztia közös, keresztyén ünneplésére és a teológiai párbeszédre, egymás jobb megismerése érdekében. Jöjj, Szent Lélek Isten! Töltsd be szívünket önmagaddal!

Felhasznált irodalom:

Összeköt, nem elválaszt. Magyar Kurír, 2019

Bővülő keresztyén egység. Luther Kiadó, 2016

Evangelischer Erwachsenen Katechismus. Hannover, 2001

Claudia Keller–Stefan Orth: Und jetzt? Herder Basel Wien, 2018

Bővülő keresztyén egység. Luther Kiadó, 2016

(A 2019. november 20-án Debrecenben rendezett tudományos konferencián elhangzott előadás szerkesztett változata)

KARASSZON ISTVÁN

Nyitottan a transzcendens valóság megragadására

AZ ÓSZÖVETSÉG EMBERKÉPÉRŐL

A Keresztény–Zsidó Tanács (KZST) Az európai kultúra zsidó-keresztény gyökerei címmel tartott konferenciát 2019. november 14-én. Karasszon István református lelkésznek, teológiai doktornak, a Károli Gáspár Református Egyetem Hittudományi Kara tanárának, a KZST tagjának Az Ószövetség emberképe mint az európai emberkép egyik legfőbb forrása címmel elhangzott előadását adjuk közre.

Bibliai antropológiáról beszélni húsz percben bizonyonnyal a teológiai akrobatika kategóriájába tartozik; mégis talán mondhatunk olyat, ami közérthető és esetleg használható ismeret. Ha egy pillantást vetünk oldalra, és a filozófiai antropológia megközelítéseit vesszük górcső alá, úgy feltűnhet, hogy két egymással ellentétes, mégis egymást nem kizáró, hanem komplementárisan kiegészítő nézet ismétlődik. Az egyik az emberi méltóságot emeli ki, s az élővilágban kiemelkedő képességeinket, lehetőségeinket, talán tetteinket is hangsúlyozza. A másik – mi más lehetne? – ennek az ellenkezője: az emberi lét végessége, képességeink határa, lehetőségeink korlátozott volta, sokszor pedig az ember gyarló, hibákra hajlamos volta játszik döntő szerepet. Nem is vitás, hogy az emberi lét meghatározását e két erővektor eredőjében kell keresnünk – a probléma már csak ott van, hogy ki és mikor dönti el, hogy e kettő közül melyik érvényesül?

Karasszon István

Ha a Bibliára tekintünk, akkor első pillantásra rögtön látjuk, hogy ez a sajátos kettősség ott is jelen van: a jó és a rossz keveredik az emberben – éspedig nem úgy, hogy van jó is, és van rossz is, hanem ugyanabban a személyben, vagy ugyanabban a tettben megtalálható mindkettő. Mintha csak abban lennének megerősítve, hogy a kettő összetartozik! Ha például valaki Jákób ősatyja alakjára tekint, akkor láthatja: bizony vannak pozitív és negatív vonásai is a *hérosz eponümosz*nak, annak az őznek, akitől Izrael eredezteteti magát. Viszont nem egyszerűen úgy, hogy a főhős jót is megrosszat is tesz: inkább úgy, hogy tetteinek van pozitív és negatív olvasata is. Ha például eladatja Ézsauval egy tál lencséért az elsőszülöttségi jogot, s anyjával, Rebekával becsapja Izsákot, hogy hozzájusson az atyai áldáshoz, akkor ez nyilván negatív; vi-

szont rögtön pozitívnak látjuk, hogy ő tudja ennek az áldásnak az értékét, s mindenáron meg akarja szerezni – szemben bátyjával. Csaló, hiszen saját nagybátyját is jól becsapja; na igen, mert hogy a nagybácsi is furfangosan viszonyult hozzá. Halljuk is rabbi Hillél későbbi, de teljesen jogos megjegyzését: *'im ló 'ani lí, mí lí? úké'se'ani lecacmí, má 'áni?* Kissé szabad fordításban: „Ha én nem vagyok önmagamért, akkor ki lesz értem? Ha én magam nem gondoskodom magamról, akkor mi vagyok?” Az önmagunkért való kiállás, főleg akkor, ha egy nép ilyen jelentős személyéről van szó, igenis pozitívnak tekintendő. Hasonlóképpen aligha nevezhető szépnek vagy nemesnek, ha valaki előreküldi a családját, amikor veszély fenyeget; Jákób egy felelőtlen és gyáva ember benyomását kelti a Jabbók gázlójánál – viszont az a találkozás az ismeretlen valakivel meghatározta Izrael egész létét, s nyilvánvaló, hogy csak egyedüllétében történhetett meg. – Nem Jákób az egyetlen személy, akinek tettei két ellentétes kiértékelést igényelnek! Hogyan gondolkozunk Dávidról, aki messze nem volt tökéletes, s a gyakorta idézett Betsabé-történet után Nátán ítélethirdetését kellett meghallania? És itt mégis valahol pozitív hőssé válik az a király, aki nem hatalommal tolja félre a prófétát, hanem bűnbánatot tart és böjtöl – hihetetlen emberi nagyság ez! A bűnre hajlamos ember, még ha sokszor el is bukik a kísértésben, mégis lehet a kegyes ember mintaképe is – két ellentétes állítás ez, mégis komplementáris, egymást kiegészítő, nem pedig kizáró kijelentés az emberi természetről. Ott van ez már az első testvérpár esetében is, amikor az Örökkévaló még a szörnyű eset előtt mondja Kainnak: „a bűn az ajtó előtt leselkedik, és rád vágódik, de te uralkodjál rajta” (1Móz 4,7). Mit akar mondani ez a sokat vitatott félmondat: *we'attá timsolbó?* Nyilván azt, hogy bár az első bűneset már megtörtént, eredendően bűnösök vagyunk mindnyájan, ez azonban a legkevésbé sem jelenti azt, hogy az ember ne viselné a felelősséget az elkövetett bűnért: te igenis képes vagy uralkodni a bűnön, képes vagy mégis jót és nem rosszat cselekedni!

Ugrunk egy nagyot a történelemben! A 16. században egész Európa zengett egy hatalmas vitától: Rotterdami Erasmus és Luther Márton vitájától a szabad akaratról vagy szolgai akaratról. Tudom, római katolikus részről jobban kedvelik Erasmust, míg a protestánsok Luther igazsága mellett állnak ki. Ugyanakkor nem lehet vitatni, hogy mindkettőnek a maga nemében igaza volt: Erasmus képe megkapó arról a gyermekről, aki még nem éri el a kívánt gyümölcsöt, hanem elesik, de a szerető Atya fölemeli, és hozzásegíti. Luthernek ott volt igaza, hogy inkább a bibliai akarat fogalmát domborította ki. Csak az ne jusson senkinek eszébe, hogy majd igazat tegyen e két óriás vitájában! Hiszen e vita a bibliai emberkép két alapvető igazságát tartalmazza – abban különbözik, hogy az egyik (Luther) az eredendő bűnösségre, a másik pedig (Erasmus) a lehetséges szabadulásra teszi a hangsúlyt. A vitát mégis az tette egyáltalán lehetővé, hogy az emberképben mindkettő a nagy lehetőséget látta: az ember nyitott a transzcendens valóság megragadására. Azon áll vagy bukik mindenkori döntése, hogy ezt megragadja, vagy elmulasztja.

Ismét ugrunk a történelemben! Immár négy évtizede, hogy őseimnek városát elhagyva Budapestre jöttem. Természetesen érdekelt az is, hogy a Pázmány Péter

Egyetemen hogyan tanítanak teológiát – és kitűnő, nagy tanárokat hallgattam, akik végtelen szeretettel fogadtak. Hadd emeljem ki közülük most Nyíri Tamást, aki számomra meglepő módon egy német evangélikus teológus gondolatához hasonló dolgokat hangsúlyozott: az ember hitetlenségét, bukását, ha úgy tetszik: a bűn fogalmát az *Ichheit*, vagy *Ichhaftigkeit* nehezen fordítható német kifejezéssel magyarázta antropológiájában (talán „énesség” a jó fordítás). Ennek ellentétje nyilván az, ha az ember önmaga börtönéből ki tud szabadulni, s készen áll a más (sőt: a Más) befogadására. Ugyanaz a transzcendens nyitottság tehát a döntő kérdés itt is, mint ami a Biblia elején, vagy Erasmus és Luther vitájában előfordul... Csak később ismertem meg Wolfhart Pannenbergét, akitől megtudtam, hogy Nyíri Tamással jó barátságban voltak. S mondanivalóm lényege is körülbelül ennyi: a bibliai antropológiáról, annak európai hatásáról, érvényéről a mai életben beszélni, arról párbeszédet folytatni – ez a mai ökumenikus és vallásközi párbeszéd egyik leggyümölcsözőbb területe. Dogmatikai kérdésekben nyilván van és lesz is egy sor különbség közöttünk, kegyességünk megnyilvánulásában (hál’ Istennek) nagyon sokrétűek vagyunk; amikor Isten előtt állunk, és ahogyan megállunk előtte – ez minden esetben összeköt bennünket. Az antropológia *coram Deo* mindig közös témánk marad! Használjuk ki ezt a lehetőséget, és használjunk vele másoknak is!

(Forrás:
Magyar Katolikus Püspöki Konferencia Caritas in Veritate Bizottsága)

Meg kell szólítanunk azokat, akik az ajtónkon kopogtatnak

BESZÉLGETÉS GÁSPÁR ISTVÁN NAGYMAROSI PLÉBÁNOSSEL,
AZ ORSZÁGOS LELKIPÁSZTORI INTÉZET IGAZGATÓJÁVAL

A Debrecen-Nyíregyházi Egyházmegye fiatal papjai részére tartottak továbbképzést február 3–4-ig Debrecenben, a püspöki hivatalban. A lelkinapokat Gáspár István nagymarosi plébános, az Országos Lelkipásztori Intézet igazgatója vezette. Gáspár István atyát az Országos Lelkipásztori Intézetről (OLI) kérdeztük.

Gáspár István

– Az elmúlt évben volt 30 éves az Országos Lelkipásztori Intézet, 1989-ben Paskai László bíboros, prímás alapította, hogy megújulást hozzon az ország egyházmegyéinek pasztorációs életében. Mi a szerepe, a feladata az intézetnek? Három évtized távlatából hogyan értékelné az elmúlt időszakot? Elérte-e a kívánt célját?

– Nagy elődeim voltak. Tomka Ferenc, Brückner Ákos Előd OCist, Blanckenstein Miklós, Nobilis Márió atyák, és 2011-től vezetem én az intézetet. Azt látom, hogy az OLI mindig is kereste az identitását. Európában sem mindenhol található országos lelkipásztori intézet. Van, ahol csak kezdeményezés történt, de nem tölti be funkcióját, de Olaszországban például minden egyházmegyében van lelkipásztori intézet. Magyarországon az OLI a német katolikus egyházban működő szervezet mintájára jött létre.

A magyar katolikus egyház szervezeti felépítése is egyházmegyei rendszerű, ezért központi intézményre igazából nincs szükség. Minden egyházmegye éli a saját életét, a mi feladatunk alapvetően a továbbképzések, szakmai napok szervezése. Ezek közül máris kiemelném a leghangsúlyosabbat, az Országos Lelkipásztori Teológiai Napokat, amelyet rendszerint Egerben rendezünk minden év januárjában. A magyar egyház püncösdjének is hívjuk ezt a konferenciát, hiszen igyekszünk a lelkipásztorkodás területén fellelhető legjobb előadókat hívni. Ez a legerősebb és a legtöbb figyelmet, energiát igénylő program. Ettől függetlenül az országos intézetünk besegít a budapesti Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus (NEK) feladatainak szervezésébe. A felkészítés éveireh segítésget nyújtó előkészítő füzetek közül kettőt én írtam.

– Említette az Országos Lelekipásztori Teológiai Napokat, épp a napokban ért véget Egerben, amely valóban nagy népszerűségnek örvend. Mi alapján választják ki a témákat?

– Mindig az adott aktualitást figyelembe véve határozzuk meg a témákat, követjük a világegyházban tapasztalt kezdeményezéseket, megmozdulásokat, új evangelizációs lehetőségeket, a nemzeti irányulást, a Magyar Katolikus Püspöki Kar kezdeményezéseit, a meghirdetett különböző hitéleti éveket, például a családok évét, a hit évét stb., és természetesen most a budapesti Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszust. Mindig van, ami adja magát, ami szembe jön velünk. De ha nincs különleges aktualitás, akkor az életvezetés különböző szegmensei és olyan témák, amire a helyi egyháznak nagy szüksége van, folyamatosan adóttak.

– Kiknek szervezik ezeket a konferenciákat?

– A résztvevők száma általában 200–220 fő, a szakmai találkozón a mintegy 80 lelekipásztorral világi munkatársak is érkeznek, mert nagyon fontos, hogy az ott elhangzottakat át tudják adni a helyi közösségekben. Egyedül ez nem menne. Éppen ezért a találkozó alapvetően papoknak és plébániai munkatársaknak szól és mindig kemény munkáról.

– Visszatérve a lelekipásztori intézet fontosságára, a II. Vatikáni zsinat feladatként jelölte meg az egyházmegyei lelekipásztori Intézetek (ELI) létrehozását, elsősorban a papság képzésére. Minden egyházmegyének van ilyen intézete?

– Nincs minden magyar egyházmegyében ilyen intézet. A legkülönbözőbb feladatmegosztásokkal, lehetőségekkel találkozunk. Van, ahol pasztorális helynök fogja össze az egyházmegyei feladatokat, van, ahol csak referens készít egyházmegyei pasztorális tervet.

– Az OLI munkacsoportjainak egyike az egyházmegyei pasztorális helynökök, egyházmegyei referensek közössége, így van rálátása az egyházmegyéek pasztorális munkájára. Mit tapasztal?

– Az egyházmegyékben mindenki végzi a maga munkáját lehetőségeikhez mérten. A legkülönbözőbb lelki programokat, fesztiválokat, konferenciákat szervezik, de azt érzem, hogy az egyházmegyéek eseményei kicsit hasonlítanak a Ki mit tud-ra, ahol mindenki a maga erősségeit, lehetőségeit kiaknázva végzi a feladatát. Nyilván nem versenyről van szó, mégis hiányolom a megosztást, mert így nem profitálunk egymás ötleteiből. Minden évben találkozunk, hogy mégis legyen információáramlás, mert nagyon sok jó ötlet, rendezvény születik egy-egy területen, de nem tesszük ezt közkinccsé. Ez jellemző a hitoktatásra is. A hitoktatók az interneten böngésznek, keresnek jó ötleteket. Sajnos nincs egy olyan adatbázis, ahol egy jól sikerült videót, vagy egy applikációt találnánk. Itt is mindenki megtartja magának a jól leosztott gyakorlati eszközeit. Nyilván nem rosszindulatból, mert a szakembereknek talán eszükbe sem jut, hogy ezt másokkal megosszák. Az OLI-nak lenne egy ilyen szerepe is, hogy ezeket felderítse, közkinccsé tegye. Úgy gondolom, ez a fontos feladat még előttünk áll.

– *Lenne rá lehetőség, van olyan felület, ahol ezt közkinccsé lehet tenni?*

– Igen, van facebook oldalunk is, ahol ezt akár el lehetne kezdeni. Az OLI és az ELI-k között élő kapcsolat van.

– *Országos kitekintettségben hogyan látja a pasztorációs munkát, melyik területen lát lendületet, illetve miben tapasztal hiányosságot a 21. század evangelizálásának tükrében?*

– Folyamatosan úton, a keresés, a tanulás állapotában vagyunk, mindig más-más kihívásokkal kell megküzdeni. Ezeket számtalan negatív tényező is befolyásolja, mint a paphiány, a falvakból városokba való elvándorlás. Nyilván az ember mindig le van maradva. Mire egy kihívásra megtaláljuk a megoldást, a választ, sok idő eltelik, és ami ezzel jár, a negatív következmények sem maradnak el, sok sérülés történik, vagy addigra már ott van a következő megoldandó feladat. Az egyház a maga lassúságával nehezen tudja ezeket követni és időben reagálni.

Rengeteg kincsünk, értékünk van. Napjainkban azt látom, hogy a magyar egyház közösségei két bestseller könyv üzenetét figyelembe véve szervezik programjaikat, konferenciáikat, illetve keresik a megoldást. Michael White és Tom Corcoran „Újra-építve”, valamint a közelmúltban megjelent James Mallon kanadai római katolikus pap, püspöki helynök Egyház-felújítás – A megújulás kézikönyve című kötete az, ami utat mutathat, segíthet, lendületet adhat a magyar egyház növekedésében az egyházmegyék pasztorális életében. Mindkettő tengerentúli plébániák története, amely nem jelenti azt, hogy nem adaptálható a mi közösségeinkre. Hihetetlen olvasmányos mindkettő, és egymást kiegészítik. Fontosnak tartom hangsúlyozni, hogy egyik sem szakácskönyv, receptgyűjtemény, amely ha követjük az utasításokat, garantáltan ugyanazt eredményezi. Magyarországon általában az Amerikából érkező ötletekhez fenntartásokkal közeledünk. Nem a könyvet kell utánózni, hanem azt a könyv által is sugallt szemléletbeli változást, hogy hogyan lehet egy mindenben túl lévő poszt-keresztény és a hétről-hétre templomainkban ülő passzív fogyasztó réteget tanítvánnyá és aktív kereszténnyé tenni.

Nagyon jó kezdeményezéseket találunk arra vonatkozóan, hogy a templomba nem járó, de szimpatizáns réteget hogyan tudjuk bevonni közösségeinkbe. Erre tökéletesen alkalmasnak találok az Alpha kurzust, de ugyanolyan kihívás a templomban lévő hívőket is tanítvánnyá tenni.

Az Egyház-felújítás című kötet az Alpha kurzusra helyezi a hangsúlyt, a templomon kívülieket szólítja meg, és teszi őket tanítvánnyá. Mallon atya itt arról beszél, hogy tömegek keresnek meg bennünket az utcáról, kereszteléssel, esküvővel, hittanra beíratással, és az egyház ezeket az embereket hagyja elmenni. Tömegek kopogtatnak az ajtónkon, utánuk sem kell menni, mert ők jönnek hozzánk. Igazából a bennünket megkereső sem tudja, pontosan mit szeretne, nyilván valamilyen szolgáltatást kér. Nekünk viszont észre kell vennünk azt, hogy nekik nem valamire van szükségük, hanem az Istenre. A mi hibánk, hogy csak szolgáltatunk: adunk valamit, anyakönyvezünk, időpontot egyeztetünk, valójában azonban a nem hívőnek nem erre van szüksége. Az egyházban erre a kihívásra látásmódbeli változással kellene válaszolnunk.

– Visszatérve az OLI feladataihoz, lelkiségi mozgalmak is tartoznak a munkacsoportokhoz. Jelenleg hányfajta mozgalom működik? Napjainkban melyek a legnépszerűbbek?

– Időnként össze szoktuk hívni a lelkiségi mozgalmak vezetőit, de számszerű adatokat nem tudok mondani, mert folyamatosan változnak. Vannak élő, vagy éppen inaktív mozgalmak. Jó néhány lelkiségi mozgalom van, amely markánsan meg fog maradni a magyar egyház életében. Igen népszerűek, csak néhányat említve, a karizmatikus megújulás, a Fokoláre, a Cursillo, a Házasság hétvége, a MÉCS mozgalom. Abban látok pozitív elmozdulást, hogy míg 10–20 évvel ezelőtt e mozgalmak a plébániák színe-javát megtalálva kiemelték őket a plébánia életéből, addig napjainkban már pozitív gyakorlat, hogy a lelkiségi mozgalmak tagjai egyben aktív résztvevői a plébániai közösségeknek is.

– *Fiatalok körében népszerűek, vonzóak a lelkiségi mozgalmak?*

– Mindenképpen van egy réteg, amely részt vesz a helyi egyetemi lelkészség életében, általában ők valamilyen más közösséghez is tartoznak. Népszerűek a Pál Feri-körök, a különféle menték: a Duna-mente, Tisza-mente közösségek, amelyek egy-egy régió fiatalságát fogják össze.

– *Számos, szerteágazó feladat hárul Önre a lelkipásztori szolgálata mellett. Nagymaroszi plébános, az OLI igazgatója, előadásokra, lelki napok vezetésére hívják. Nem sok a feladat?*

– Isten annyit ad az embernek, amennyit elbír.

– *Mindezen feladatok mellett még könyveket is írt. Nemrég két kötete is megjelent az Új Ember Kiadó kiadásában.*

– A Tábor-hegyen. – Homíliavázlatok és az adventi készülődés – avagy mentstük meg a karácsonyt című kötetek.

Kovács Ágnes

Debrecen-Nyíregyházi Egyházmegye

VERES ANDRÁS

A katolikus felnőttképzés értékei

„A hit világának az a sajátossága, hogy képes megvilágítani a teljes emberi létet. A hit az élő Istennel való találkozásból fakad, aki hív bennünket és feltárja előttünk szeretetét. A szeretet átformál, új szemeket kapunk. A hit, amelyet Istentől természetfeletti ajándékként kapunk, megvilágítja az utat, megmutatja az időben zajló vándorlásunk irányát.”

Tisztelt Elnök Úr! Államtitkár Úr!
Tisztelt konferencia!

Ferenc pápa Lumen fidei kezdetű enciklikájából olvastam fel az iménti mondatokat, és tettem ezt azért, mert biztos vagyok benne, hogy akik ezen asztalok körül ülnek, mindnyájan azért vannak itt, mert ezek a szavak hozzájuk is, róluk is szólnak, tőlük is származhatnak.

Mindnyájan, hívő emberek tudjuk, hogy a hitet azért kapjuk, hogy továbbadjuk. De mindenki csak azt tudja adni, amije van – szoktuk emlegetni –, és ez így van a hittel kapcsolatban is. Napjainkban fölöttébb átérezzük annak szükségességét, hogy minél többen vállalják azt, hogy a hitet, amit kaptak, továbbadják mások felé. Hiszen azért kaptuk a keresztény életet, az istengyermeki életet, hogy azt másokkal is közöljük, másoknak is továbbadjuk. Viszont azt is tudjuk, hogy a kereszténység nem egy tan, hanem egy életforma. Hitet adni senkinek nem tudunk, az Isten ajándéka lesz, de elvezetni mindenkit el tudunk a hit kapujáig, és az adott személyen múlik, hogy nyitott szívvel fogadja-e Isten ajándékát. Ebből viszont következik az is, hogy ha a hit kapujáig el tudjuk vezetni embertársainkat, akkor a hitismereteknek a továbbadása feltétlenül szükséges, lehetséges. Szent II. János Pál pápától is gyakran hallottuk az azóta igen gyakran megismételt gondolatot, hogy a hit átadásának legbiztosabb, legfontosabb helye a család. Viszont azt is megtapasztaljuk, miután életünknek nagy része, már a gyermek életéé is, nem feltétlenül a családban zajlik, kellenek olyan intézmények, olyan helyek, ahol a család hitre való nevelési szándékát erősítik, segítik.

Éppen ezért egyházunk fontosnak tartotta, mihelyt erre lehetőség nyílt, egyházi iskolák elindítását, hiszen ezek azok a helyek, ahol a családon kívül a gyermek a legtöbb időt tölti. Az oktatásban nagyon tudatosan vállaltuk, vállaljuk a keresztény világnézetet, a keresztény értékrendet. Az egyik római dokumentum erről azt a kijelentést teszi, „az iskola azért tanít, hogy neveljen”. Vagyis hogy belülről alakítsa az embert, és megszabadítsa azokból a körülményekből, amelyek meggátolhatnák abban, hogy emberként éljen.

Veres András

Évek, immár évtizedek óta zajlik a magyar társadalomban is egyfajta vita, amelynek egy rendkívül érdekes filmbeli megjelenítését éppen a karácsonyi vakációban volt alkalmam megnézni, Az Isten nem halott című filmet. A második rész éppen arról szól, hogy egy tanár nő egy gimnáziumban az egyik tanuló kérdésére Jézus szavaival adott választ. Ebből egy óriási vihar támadt, mert az egyik szülő ezt sérelmezte, és mindent megmozgatott azért, hogy ezt a tanárnőt eltávolítsák az állásából (amerikai filmről van szó). A tömegjelenetek és a takepaók megfelelően mutatják, hogy azt kérték, tanítson és ne a hitet terjessze. Mi, hívő emberek, az egyházi iskoláinkban nagyon tudatosan szeretnénk a hit kapuja felé vezetni a ránk bízottakat. Attól tartok, állami iskoláink nagy veszélynek vannak kitéve, ha ez a fajta álliberalizmus továbbterjed, egy ateista, egy Isten nélküli közeget próbálnak minden iskolában kialakítani. De az egyházi iskola sem képes pótolni a családot. A család az első helye a hit továbbadásának.

Miért tartottam mindezt fontosnak elmondani a konferencia elején? Azért, mert a KIFE (Katolikus Ifjúsági és Felnőttképzési Egyesület), melynek alapítása 25. évfordulóját ünnepeljük, egy olyan munkában vállalt részt, ami szintén a hit továbbadásának, vagy a hit felé vezető útnak kísérőjévé kíván lenni. Hála Istennek, ma már nem gond, hogy ilyen intézmények, szervezetek létrejőjenek, így a hittudományi főiskolákon túl, pedagógiai főiskolán, egyetemen túl, a felnőttképzésben is részt vehetnek ilyen egyesületek, és ezen minden érdeklődő saját elhatározása, belátása szerint részt is vehet. Személy szerint ezért örülök annak, hogy immár 25 éve működhet a KIFE is országunkban. De föl kell vetni a kérdést – és örülök, hogy az elnök úr a bevezetésben erre már célzást tett –, érdemes újra számba venni, mi is a célunk. Mi a célja a KIFÉ-nek, vagy más, hasonló szervezeteknek.

Az előbb elmondottak talán kellőképpen igazolják, hogy szükség van a keresztény ismeretek, értékrend tanítására. És mert az egyháznak, a hitnek van mondanivalója az élet minden területén, jó lenne elérni minél több embert az élet minden területén, akiknek az evangéliumi értékrendről tudunk szólni. Régi filozófiai alaptétel, hogy a lét meghatározza a tudatot, tehát szükségünk van arra, hogy azt a gondolkodásmódot, amit mi keresztények az evangélium alapján magunkénak tudhatunk, mások felé is tudjuk közvetíteni, tovább adni. Be kell látnunk, már legalább két generáció van, akik korlátozva voltak a keresztény ismeretek megismerésében, mert erőszakos, ateista világnézetet tanítottak nekik az óvodától, hogy ne mondjam, a bölcsődétől kezdődően egészen az egyetemig. Ha a család nem adott keresztény nevelést ezeknek, akkor kevés, vagy semmilyen lehetőségük nem nyílt arra, hogy a keresztény ismereteket, értékrendet megismerhessék, elsajátíthassák. Ez abban is látszik, hogy sajnálatos módon nagyon sok, intellektuálisan, szakmailag magasan képzett ember esetében látszik, hogy a hitismerete nagyon gyenge, hiányos. Legfeljebb egy elsőáldozói, vagy legjobb esetben bér málkozói szinten megragadt az illetőnek minden vallásos ismerete. Azért is szükség van ilyen intézményekre, mert a korábbi, ateista világnézeti nyomás deformálta a hívő emberek gondolkodását is.

Nagyon sokszor rácsodálkozom, mint lelkipásztor arra, hogy nagyon elkötelezett, buzgó templomjáró, felnőtt keresztények is mennyire másképp gondolkodnak, mennyire eltérő a gondolkodásuk bizonyos kérdésekben ahhoz képest, amit az evangélium alapján az egyház tanít. A szabaddóság, a relativizmus deformálta a hívő emberek gondolkodását is, pedig nagy szükség van arra, hogy a keresztény értékrendet intellektuális módon is

megerősítsük. Hiszen emberi szabadságunknak egy fontos megnyilvánulása az, hogy tudatosan teszem azt, amit teszek. Tehát tudatosan vagyok keresztény. Tudatosan élem azt az értékrendet, amit az egyház, a kereszténység tanít. Éppen ezért nagy szükség van arra, hogy ez az intellektuális párbeszéd, felnőttképzés érvényesülhessen életünkben. De azért is szükség van arra, hogy felnőtt korban eljussunk az emberekhez a keresztény értékrenddel, mert bizonyos életkorokban nem nagyon érdekelnek bennünket bizonyos dolgok. Egy kicsi gyermek a felnőtt ember kérdéseivel, problémáival még nem foglalkozik, már pedig a legtöbb keresztény ember számára a gyermekkori hitoktatás a csúcspont, ameddig eljut. Kevesen vannak, akik felnőtt korban is készek az életkoruknak, életállapotuknak megfelelő ismereteknek az elsajátítására. Bizonyos dolgokról még felnőtteknek sem beszéltek korábban, mert nem volt kérdés. A bioetika, orvostika ma újra és újra olyan kérdéseket vet fel, amelyekről korábban értelmetlen lett volna beszélni, mert nem volt probléma. Ma viszont szükség lenne arra, amit a II. Vatikáni zsinat úgy fogalmazott meg, hogy a hitünket folyamatosan „adzsornálni” kell, naprakésszé kell tenni.

Azért is szükség van ilyen felnőtt képző egyesületekre, intézményekre, mert a kereszténység előtt egy új kihívás áll. A keresztények egy része elvesztette vallási öntudatát. Ha valakinek módjában van, Cardinal Robert Sara könyvét, *Esteledik*, a nap lemenőben van, kézbe venni, érdemes legalább a bevezető fejezeteket elolvasni, erre számtalan támpontot talál. Többek között ezt írja: „Akárcsak Péter, úgy a modern világ is megtagadta Krisztust. A mai ember fél Istentől, fél tanítvánná lenni.” Elveszítettük vallási öntudatunkat, vallási éberségünket. Bátortalanság, gyenge hitismeret, kapcsolathány Istennel, és sok más akadályozza azt, hogy felnőttként tudjunk öntudatosan, céltudatosan élni a világban.

Még egy szempontot meg kell említeni, amikor ezeknek a felnőtt képző intézményeknek, egyesületeknek a szükségességéről beszélünk, hogy a keresztény értékrend tudatos háttérbeszórítása folyik ma is. Nemcsak a szocializmus idején, hanem ma is. Egy hamis ideológia nevében, amit bűvös szóként toleranciának neveznek. Toleránsnak kell lenni, egészen az önfeladásunkig. Más összefüggésben államtitkár úrral arról beszélgettünk, hogy amit ma megengednek a kereszténység ellen, azt biztosan nem engedik meg, töredék részét sem, sem a zsidósággal, sem az iszlámhittel kapcsolatban. Keresztényekkel szemben viszont gátlástalanul lehet mindent csinálni. Konkrét dolgokat tudnánk felsorolni. Eltűntetik a keresztény jelképeket, hogy ne bántsunk másokat hitükben, vallásukban. A tolerancia a másik oldalról is szükséges magatartás kellene, hogy legyen. Ha kölcsönösen toleránsak vagyunk egymással szemben, akkor nem probléma, hogy mindenki a saját jelképrendszerét használja. Nagy szükség van arra, hogy maradjunk erősek és bátrak a kereszténységünkben, mert Szent II. János Pál pápa annak idején joggal írta, „az Istentől való elfordulás, a Teremtő parancsainak semmibevétele a XX. században tragédiához vezetett”. Nehogy újabb tragédiákat hozunk magunkra, éppen azért, mert helytelenül értelmezzük a toleranciát, illetve nem vagyunk egészen szilárdak értékrendünkben, magatartásunkban.

Karácsony és újév között az egyik reggel bekapcsolódtam egy rádióműsorba. Ha jól vettem ki beszélgetésből, egy belga származású úr, aki ma Lengyelországban él, arról beszélt, hogy karácsonykor Párizsban járt és Belgiumban, és megdöbbenéssel vette

észre, hogy a keresztény jelképek szinte teljesen eltűntek a városokból. Ahogy mondta, ma már csak Közép-Kelet-Európában lehet valamit a karácsonyból tapasztalni. Ő ezért is változtatott lakóhelyet. A hit szerinti élet ma sokkal inkább egy döntés függvénye kell, hogy legyen, mint korábban. Ezért szükség van az ismeretek átadására, és abból remélhetőleg kialakul egy személyes meggyőződés, egy személyes elköteleződés Isten mellett. Igaz, az a konzuminizmus, amelyben élünk, amely csak a pillanatnyi javakat keresi, nem biztos, hogy segít bennünket ezen értékrendek továbbadásában, mert nyitottság, érdeklődés sem mutatkozik iránta.

Milyen új feladat áll a KIFE előtt? Mindenekelőtt egy nevében is katolikusnak mondott szervezet céljai kell, hogy egyezzenek az egyház céljaival. Mindnyájunknak feladatunk, kötelességünk keresztény mivoltunkból az Isten országának építése, a hitre való elvezetés. Az egyháznak ebben a plurális társadalomban is vállalnia kell ezt a Krisztustól kapott feladatot, és ebben a KIFE éppen sajátos jogállásából és természetéből fakadóan rendkívül jól tud érvényesülni, akaratát érvényesíteni. Henri Bergson írja: „az anyagi szempontból erőteljesen fejlődő világunkban szükség lenne a lélektöbbletre”. Ezt tudja a KIFE is, mint katolikus szervezet, biztosítani a saját eszközeivel, módszereivel. Törekedjünk arra – ezt második szempontnak tartanám –, hogy egyre láthatóbb formában jelen legyünk a társadalomban. Sajnos be kell látnunk, hogy az értelmiségieknek egy része cserbenhagyta az egyházat. Ez sok hamis propaganda, legfőképpen annak eredménye, hogy a természettudományok ellentmondanak az egyház, a vallás tanításának, vagy ahogy Szent II. János Pál pápa mondta, az európai ember krízise a keresztény ember krízise. Az európai kultúra krízise a keresztény kultúra krízise.

Mindnyájunknak van tehát lelkiismereti feladatunk, és ebből fakadó kötelezettségünk, hogy ebben a krízisben próbáljunk eligazodni, és a hitünket láthatóbbá, megéltebbé tenni a társadalomban. A templomi igehirdetés szükséges, de emellett ezek a civil egyesületek sokat tudnak tenni azért, hogy a keresztény hit, a keresztény értékrend szélesebb körben elterjedhessen. Elő kell segítenünk, hogy ne mondjam, provokálni kell a hit szerinti gondolkodást, döntést, cselekvést minden eszközzel – és ezt jelezném harmadik szempontként –, meg kell teremteni az intellektuális párbeszéd lehetőségét minden tudományágban és a társadalom különböző szerepeiben. Egyházi iskolák, főiskolák, egyetemek, média, mind-mind segíthet ebben, de a személyes találkozás lehetősége az ilyen egyesületnek a konkrét személyek által, még hitelesebbé tudja tenni a hit hirdetését, az értékrend továbbadását. A hit világosságának az a sajátossága, hogy képes megvilágítani a teljes emberi létet. A hit az élő Istennel való találkozásból fakad, aki hív bennünket, hogy feltárja előttünk szeretetét. Ha ez a szeretet átfomál, új szemeket kapunk. A hit, amelyet Istentől természetfeletti ajándékként kapunk, megvilágítja az utat. Megmutatja az időben való vándorlásunk irányát.

KIFE vivat, rescat, floreat!

(A január 13-án a KIFE fennállása 25. évfordulóján tartott szakmai konferencián elhangzott beszéd szerkesztett változata)

A koronavírus-hullám nagy kérdése: hol van Isten a járványok idején?

Ezekben a napokban az egész világot „lázban tartja” a koronavírus gyors terjedésének híre. A halálesetek és betegségek száma óránként növekszik. A helyzet még nem katasztrofális, ám komor és halálos légkör uralkodik Kína egyes területein, a szomszédos országokban és az egész világon. Mindenkinek fontos a koronavírussal foglalkozni, és mindenki azt reméli, hogy a kutatók igyekeznek gyógymódot keresni és az ellenvakínát kifejleszteni. Történelmünkben mindig jelen volt a betegség. Az embereknek néha meg kell birkóznium a járványokkal, melyek számtalan áldozatot követeltek el (HIV/AIDS, fekete himlő, spanyolnátha, kolera, malária, sárgaláz, SARS, ebola stb.). A Bibliában járványok idejéről is olvashatunk; ezekben a szentírási szakaszokban fontos tanulságok szerepelnek a járványokról.

HOL VAN ISTEN A CSAPÁSOK IDEJÉN?

Az Ókorban az egyiptomiak csapássorozat tanúi voltak. A fáraók közül néhány ragaszkodott ahhoz, hogy az izraeliták ne térjenek vissza hazájukba. Mivel Mózes, a vezetőjük, nem tudta meggyőzni a fáraót, az Úr megengedte, hogy a víz vérré váljon, a békák, böglyök, szúnyogok Egyiptom egész területét ellepjék, és dögvész dühöngjön. Ezek a súlyos csapások még nem változtattak a fáraó makacsságán. Isten ismét Mózeszt küldte, hogy mondja meg az uralkodónak: „Engedd szabadon népem, hogy áldozatot mutasson be nekem!” (Kiv 9,1). A fáraó még mindig ellenállt. Ennek következménye az volt, hogy a járvány megölte az állatokat egész Egyiptomban. Ezen kívül az egész térség sáskajárásától és a sötétségtől szenvedett.

Az utolsó csapás az volt, hogy „minden elsőszülött meghal Egyiptom földjén: a fáraó elsőszülötte is” (Kiv 11,5). Mindezt a számos csapást az uralkodó kemény szíve miatt szenvedte el a népe. Azt gondolhatjuk, hogy Isten műve a katasztrófa, a betegség vagy a járvány. Isten megengedi ezeket, de nem azért, mert büntet, hiszen nem leli örömet teremtményei szenvedésében! A Biblia írói a természeti jelenségeket használták annak kifejezésére, hogy a történelem és a természet Isten mindenhatóságának van alávetve. Egyiptomból való kivonulásuk után Isten népének 40 évig kellett vándorolnia a pusztában. Itt Izrael többször is megingott hitében, elutasítva Urát. Az emberek azt követelték, hogy térjenek vissza Egyiptomba, mert a pusztában keserves volt a helyzetük, és sötéten látták a jövőt. Erre az Úr tüzes kígyókat küldött a népre, ezek megmárták őket, ezért Izrael fiai közül sokan meghaltak (Szám 21,6). Maga az Úr adott gyógymódot nekik: „Akit megmártak a kígyók, de föltekintett a rézkígyóra, az életben maradt” (Szám 21,9). Ezen idő alatt Izrael népe több betegséggel és járvánnyal is szembesült. Az egyik egy korunkig tartó betegség: a lepra (vö. Szám 12,10, és MTörv

24,8–9). Természetesen abban az időben nem volt erre gyógymód. Azt sem tudták, hogy a *Mycobacterium leprae* támadott. Minden leprás beteget elszigetelten kellett tartani, akik aztán lassan meghaltak ebben a betegségben.

Amikor valaki beteg, a szenvedésen keresztül megtapasztalja az emberi élet tehetetlenségét, korlátosságát. A betegség tudatosítja bennünk, hogy halandók vagyunk. A fájdalom közepette ugyanakkor sokan azt kiáltják: „Hol van Isten, amíg ezt a betegséget szenvedem?” Pedig Isten mindig ott van, és megérti az emberek szenvedését. Az Ószövetség és az Újszövetség idején a zsidók a betegségeket az Istennel való kapcsolatban élték meg. Amikor járvány tört ki, panaszkodtak az Úrnak (vö. Zsolt 38), és kérték, gyógyítsa meg őket. Valójában amikor visszatérnek az igaz útra, a mindenható Isten megmenti őket. Isten nincs távol, még betegség idején sem. A Biblia szerint a betegség néha az átalakulás útjává válhat. Ha a bűnös megvallja vétkeit, Isten megbocsát, és a beteg meggyógyul (vö. Zsolt 32,5; 107,20). A bűnbocsánat és a testi gyógyulás közti kapcsolat a zsidó nép körében régi hiedelem. A zsoltárokból (38,2–6; 39,9–12; 107,17) a gyógyulásért végzett könyörgést mindig a vétkek megvallása kíséri. A modern orvoslás ismereteinek hiányában ugyanis az izraeliták úgy hitték, a betegség titkos kapcsolatban áll a bűnnel és a gonosszággal. Tehát minél hűségesebbek voltak Isten törvényének megtartásában, annál jobban elkerülték a betegséget. Úgy vélték, hogy maga Isten adja a testi gyógyulást, mert: „Én, az Úr vagyok a te orvosod.” (MTörv 15,26).

AZ ÚJSZÖVETSÉGI IDŐK VISZONYULÁSA A BETEGSÉGEKHEZ

Az Újszövetség írói is a hit távlatában értelmezik a történelmet: Isten a Teremtő és az Úr, aki mindent, így a történelmet is vezeti. Isten minden eseményt felhasználhat, beleértve a betegségeket is, az emberek tanítására, és ha úgy látja jónak, megmenti az embereket a betegségtől, amikor őt hívják és bűneiket megbánják. Az emberiség szenvedéstörténetében megjelent a Megváltó: Jézus Krisztus. Jézus egész nyilvános működése során együttérzéssel szánta és meggyógyította a hozzá jövő betegeket, így kinyilvánítja hatalmát a gonosz Szellem felett. Világosan beszélt földi küldetéséről: „...hogy örömhírt vigyek a szegényeknek. Elküldött, hogy hirdessem a foglyoknak a szabadulást, a vakoknak a látást, hogy szabadon bocsássam az elnyomottakat, és hirdessem az Úr kegyelmének esztendejét.” (vö. Lk 4,18–19). Másutt az evangélium így írja le Jézus küldetését: „Vakok látnak, sánták járnak, leprások megtisztulnak, süketek hallanak, halottak feltámadnak, a szegényeknek pedig hirdetik az evangéliumot.” (Mt 11,2–6). Jézusnak ez a missziója 2020-ban is, és örökké folytatódik.

Jézus evangéliumának hirdetését gyakran csodák kísérik. Mivel Krisztus együtt érez a betegekkel, és sok gyenge embert meggyógyít (vö. Mt 7,24), felismerjük, hogy ezt hatalmával és irgalmasságával teszi. Azokat az embereket, akiket az ördög megszállt, az örülteket, süketeket, bénultakat, leprásokat Jézus megszabadította, megkönyörült rajtuk. Ez annak a jele, hogy „meglátogatta népét az Isten” (Lk 7,16), és az Isten országa közel van. Jézus maga viselte a mi betegségeinket, és a mi fájdalmaink neheztedtek rá (vö. Mt 8,17; Iz 53,4). Ennek eredményeként az embereket megszabadította a bűntől, a betegségtől és a haláltól.

Feltámadása után Jézus elküldte tanítványait és apostolait prédikálni, és „felszólíta-

ni az embereket a bűnbánatra. Sok démonot kiűztek, és olajjal megkenve sok beteget meggyógyítottak” (Mk 6,12–13). Az egyházban számos csodát tartanak számon. A gyógyulás csodái megismétlődtek például a szentek életében vagy zarándokhelyeken (Lourdes, Fatima vagy Csíksomlyó); e kegyhelyeken sok zarándok hálát adott Isten gyógyító irgalmasságáért.

Igazában nem értjük, hogy Isten szabadon megadja egy-egy beteg gyógyulását, más betegeket viszont nem. Nekünk az a kötelességünk hogy lehetőségeink szerint gyógyítsuk a betegséget. Amikor mindent megtettünk, és az orvosok megállapítják, hogy a beteg gyógyíthatatlan, akkor mondjuk: legyen meg Isten akarata. Az emberséggel együtt jár a szünetés, az öregség, a betegség, a halál. Amikor azonban találkozunk a járvánnyal, ne felejtjük: „Isten azt akarja, hogy testben és lélekben egyaránt egészségesek legyünk, de ezen felül higgyünk és megismerjük Isten eljövendő országát.” (Youcat, a katolikus egyház ifjúsági katekizmusa, 241).

A járványban Isten egyáltalán nem hagyja el az embert. Természetesen senki sem vágyik a járványra, de sajnos gyakran mégis bekövetkezik. Ebben a helyzetben maga Isten kéri az embereket, hogy higgyenek az ő hatalmában. Valószínűleg továbbra is vannak kérdések az életünkben tapasztalható betegségekkel kapcsolatban. Ugyanez vonatkozik a Biblia szövegeire. Egyrészt úgy tűnik, Isten „megbünteti” az embereket (különösen az Ószövetségben), mivel az emberek Isten ellen fordulnak, többé nem hisznek benne. Másrészt, amikor a betegség sújt minket, felismerhetjük hibáinkat, visszatérhetünk Istenhez, s ennek eredményeként akár meg is gyógyulhatunk.

A tudomány és a gyógyászat nagyszerű találmányainak korában élünk. A tudósok úgy vélik, mindenre gyógymódot találhatnak – miközben minden betegségnek van oka. Sok ember nem igazán hisz benne, hogy könyörögni kell Istenhez a gyógyulásért. Számukra a vallás és a tudomány két külön dolog. Sajnos sok új betegség létezik, ami kihívás elé állítja a tudósokat. Ez olyan, mint a sárkány: ha az ember levágja az egyik fejét, másik nő helyette, és agresszívebbé válik. A baktériumoknak és a vírusoknak mindig vannak mutációi. Sok baktérium és vírus ellen, amelyek rezisztenssé váltak, új gyógyszereket kell találnunk. Ez is mutatja, hogy, bár sokan annak szeretnék hinni, a tudomány még mindig nem mindenható.

Keresztényként különböző módon viselkedhetünk, amikor egy betegséggel szembesülünk. Szélsőséges keresztények a kegyetlen Isten megtorlásának tekintik az ilyen helyzetet. A mélyen hívő emberek azt érzik, ez is újra hívja őket az Istenhez való visszatérésre. Sok ember arra kéri Istent, hogy segítse el a kutatókat a gyógymód megtalálására. Mindenekelőtt hiszük, hogy Isten, Atyánk a szenvedés és a betegség ellenére sem hagyja el az embert. Meghalt és feltámadt Fia Lelke által mindig jelen van az emberek életében, és velünk szenved. Tőle jön üdvöztetésünk és szabadításunk.

Az egyre gyorsabban terjedő koronavírus látva Ferenc pápa megindultan imádkozott a számtalan áldozatért a Szent Péter téren (január 26.): „Szeretnék közel állni azokhoz az emberekhez és imádkozni azokért az emberekért, akik a Kínában terjedő vírus miatt betegedtek meg. Az Úr fogadja be békéjébe az elhunytakat, vigasztalja meg a családokat, és támogassa a kínai közösség nagy elkötelezettségét a járvány leküzdésére!”

KUKLAY ANTAL

Visszaemlékezések

ÉN TÖBBFÉLE ÖSVÉNYT JÁROK EGYSZERRE, AMINEK A BELSŐ EGYSÉGE A PAPI HIVATÁSOM

Csapon születtem. Édesapám vékei. Királyhelmeceen volt tanító a húszas években. Ott ismerkedett meg édesanyámmal, aki sárospataki, de a keresztyánya a királyhelmecei pék felesége volt, és édesanyám gyakran időzött náluk. Házasságkötésük után édesapám megpályázta a csapi római katolikus egytanerős elemi iskolai tanítóságot és a vele járó kántorságot. Így születtem én Csapon, második gyereknek a nővérem után. A húgom két évvel később, és két évre rá az öcsém. 1932-ben születtem, a Csehszlovák Köztársaság idején, de sajnos nem tanultam meg szlovákul. Csap színmagyar település volt, csak a betelepült fináncok meg a vasutasok voltak szlovákok vagy csehek. A gyerekek csak az iskolában tanulták a kötelező minimumot.

Kuklay Antal

Kulturális érdeklődésemet alapvetően édesapám, a kiváló pedagógus alakította. Sokat olvastam, és sokat betegeskedtem, mert mocsaras vidéken éltünk, a Tisza és a Latorca szűkületében. Tavasszal és ősszel egy-egy hónapot hörghuruttal, tüdőgyulladással és mellhártyagyulladással töltöttem el, sőt tbc-s fertőzésem is volt. Amikor felfedezték, Budapestre, az OTBA szanatóriumába kerültem egy évre. A Szent István Gimnázium magániskolájában, afféle kihelyezett gimnáziumban tettünk magánvizsgát. A faluból egy zárt internátusi környezetbe csöppentem, ami eléggé nyomasztó élményem. Ott a tanulmányi eredményem is romlott. A következő évben Sátoraljaújhelyre kerültem a piaristákhoz. A nagybátyáméknál laktam, és a felügyeletük alatt sokkal jobbak lettek az eredményeim.

1938-ban fölszabadultunk, ez nagy élmény volt. Aztán jött a háború. Az iskola állandóan szükségilaktanya volt, és minket hol ebbe, hol abba az iskolába dobáltak. 1944-ben szörnyű bombázást éltünk át. A tanítás hamarosan abba is maradt, és átkerültem a nagyszüleimhez Sárospatakra, ott éltem át 44 telét. A harcok elől a kollégium pincéjébe menekültünk. Nagypapám borbély volt, nagyanyám egy építőmester lá-

nya, hét gyereket neveltek, szegények voltak. Nagymamám szigorúan tartotta a gyerekeit, és mindnyájukat iskoláztatta. A szüleim és a nagyszüleim is buzgón vallásosak voltak. Az ebéd náluk szent volt. Akkor nem örültem, hogy az ebéd ideje alatt nem szólhatott a rádió, utólag viszont rájöttem, hogy milyen nagy ereje volt ezeknek a családi együttléteknek. Mindig

A Kuklay-testvérek: Antal, Mariann, Zoltán, Márta

nagy ünnepnek számított, amikor összegyűltek a gyerekek és az unokák. A nagymama volt ennek a lelke, és a nagypapa tartotta össze.

1945-ben átírtattak a sárospataki református gimnáziumba, ott is érettségiztem 1950-ben. Alapvető szellemi formálásomat ez a gimnázium adta meg. A háború utáni első években nagyon pezsgő volt ott az élet. Az angol kapcsolatok fellendültek, és a korábbi angol internátusban angol nyelvű előadásokat tartottak. Bár én nem az angol, hanem a humán tagozatra jártam, és mint városi fiú, nem vettem részt olyan intenzíven ezeken a rendezvényeken. Az egyik osztálytársam apja egyházkarnagy volt, és elhatározta, hogy misét mutat be a katolikus templomban, zenekari kísérettel, négy szólamú misét, amihez zenekart és énekkart szervezett. Mivel nem voltak csellisták, hárman vagy négyen elkezdtünk csellózni tanulni. Ebben aztán ketten tartottunk ki, s két év múlva, ötödikes koromban már játszottam az iskolazenekarban. Hatodikos-hetedikes koromban aztán előadtuk ezt a misét a katolikus templomban. A városi zenekarból beszervezték a rézfúvósokat, a basszusban énekeltek a református teológusok, a tenorban a gimnazisták, az altot és a szopránt a katolikus polgári iskolai leánynövendékei meg a gimnáziumi lányok adták. Ez valóban ökumenikus akció volt. A pataki reformátusok eléggé liberális magatartást tanúsítottak. A gimnázium diákságának negyedét katolikusok tették ki. Az A-osztály fele katolikus volt, ott tanultak az angolosok és a helybeliek. Ebben az osztályban a diákok javarészt Pestről jöttek, részben református értelmiségi vagy dzsentri családokból, sokszor éppen problematikus családokból. A B-osztály tiszta református volt és latinos. Az iskolán kívül benne voltam a Mária-kongregációban, és a plébánián egy függetlenített hittanár, Bacsur Sándor tartotta nekünk a hittanórákat délutánonként. Kiváló pedagógiai tehetséggel és jó szónoki képességgel rendelkezett, nagyon meg tudott fogni bennünket.

1945-ben, miután a régi plébános, Salamon József meghalt, nagy küzdelem lett a városban, amibe a nagybátyám is bekapcsolódott. A hívek azt szerették volna, hogy Bartha Bélát – aki korábban a kassai értelmiség nagy tekintélyű szervezője volt, és akit száműztek Kassáról – nevezzék ki Patakra. A püspök azonban a tolcsvai plébánost ne-

vezte ki, mert nem tartotta megfelelőnek Bartha gazdasági érzékét egy ekkora plébánia vezetéséhez. Ekkor Patakról küldöttség ment Hejcére, a püspöki székhelyre, és hatalmas küzdelemben elérte, hogy a már megírt kinevezési okmányt visszavonják. Egyfajta kontesztálás volt ez, akkoriban ritka dolog. A Felvidéken a csehek alatt a demokratikusabb légkörben mozgékonyabb volt a kisebbségek kulturális élete is. Bartha behozta ezt a szellemet, és különféle ifjúsági egyesületek alakultak a már meglévők mellé.

Pezsgó élet volt. Gyűléseket tartottak és különböző akciókat szerveztek. Az inflációs időben a hívek élelmiszert hoztak a templomba, azt a plébánián szétszítottuk ötkilós csomagokba, és mi, kongreganista diákok széthordtuk a rászorultaknak. Később a szemináriumban csináltunk hasonlót.

A mérnöki és a teológiai pálya vonzott. Aztán halványodott a mérnöki, és erősödött a másik. Az első rólam készült fényképen egy felfordított vödron ülök, kalapácsot tartok a kezemben, alig bírom el. Az apai nagyapám gépész volt, és a pap nagybátyám is rendelkezett műszaki adottsággal. A fizika kedves tantárgyam volt. Egyik-másik tanárunk egyetemi, főiskolai színvonalon tanított, akarva-akaratlan olyan indítást kaptunk tőlük, hogy aki rendelkezett valamilyen adottsággal, ki tudott fejlődni. Például 14–15 éves gyerekek angolul elő kellett adni valamelyik Shakespeare-dráma egyik felvonását, vagy a negyedikes-ötödikes osztályfőnökünk, Palumbi Gyula egy, a cserkészethez hasonló mozgalmat, a diákcéh mozgalmat indította el. A diákcéh az egész iskolára kiterjedt, a szövetkezeti mozgalomnak volt az iskolai változata a demokratikus időkben. Boltot tartott fenn, ahol különféle diákholmikat lehetett vásárolni, és büféje is volt. Újságot is adtunk ki, Szivárvány címmel. Kulcsár István, Gerő Ernő rokona és Libik András, egy nagykereskedő fia szerkesztette. Ők el tudták intézni a lapengedélyt, és papírt is szereztek. Palumbi tanította a történelmet, sokat vitatkoztunk vele. Zenekari és énekkari előadásokat is szervezett. Én is játszottam a gimnázium vonószekarában. A református gimnáziumot abban az időben kettéosztotta az urbánus-népies ellentét. Bakos József magyartanárra a néprajzgyűjtő gyerekeivel volt az egyik pólus. Tányérokkal, szöttesekkel és egyéb tárgyakkal berendezték az egyik földszinti termet, a lányok az osztályaikat is feldíszítették ilyenekkel. Az angol internátus fiatalága, a pestiek meg szemben álltak velük, gúnyolták is egymást. Én kívül maradtam ezeken. Volt egy másik polaritás is, a bethanista mozgalom, egy angliai eredetű pietista irányzat. A lányoknak, akik ehhez tartoztak, nem volt szabad táncolniuk. Így aztán a lányok között is kialakult a két pólus, a szabados és a puritán. A másik oldalon pedig ott volt a NÉKOSZ. Néhány tanárunk párttag volt. Az államosítás után az ellentétek felerősödtek. Az angol internátus igazgatója, Szabó Gyula lett a gimnázium igazgatója. Ő hívő, református ember volt, végtelen tapintattal és tudással vitte át az iskolát azon a nyomott korszakon. Nyilván rengeteg problémával és belső konfliktussal. Kultúrharcban éltünk, a katolikus és a polgári demokratikus hagyományok védelmében. A mi szemünkben a Mária-kongregáció és a Barankovics párt képviselte ezt a hagyományt.

Több kongreganista- és iskolatársam jelentkezett teológiára. Hetedikes-nyolcadikos koromban aztán én lettem a Mária-kongregáció prézese. A mérnökség és a zene elhal-

ványodott, s megmaradt a papi pálya iránti érdeklődésem. Csapon a bérmlásra meg kellett tanulnunk a gregorián misét, a De Angelist. Bérmlás közben Scheffler püspök rendszerint megkérdezte, hogy ki akar pap lenni. A plébánosunk mindig mondta nekem: Antikám, jelentkezz! – és én jelentkeztem. Már akkor is volt bennem hivatáscsira, ami később megerősödött. A szüleim már korábban is ebbe az irányba indítottak volna, de amikor végül is elhatároztam, le akartak beszélni, mert akkor már tudták, hogy egyre több papot fognak bebörtönözni. Én viszont annál inkább kitartottam mellette.

Édesapám, aki a katolikus iskola tanítója volt, fegyelmit kapott, és áthelyezték Végardóra, mert Béla napon elment felköszönteni a plébánost. Ezután is járt templomba, ezért megbélyegezték. Az igazgatója, korábban szintén katolikus iskolai tanító, vonalas ember lett, aki könnyörtelenül végrehajtotta a rendelkezéseket. Úgy él az emlékezetemben, hogy ő volt a mumus, aki a diktatúrát testesítette meg a mi szemünkben, és aki elől bujkálni kellett. Ráadásul ki kellett költöznünk a lakásunkból, mert az az új igazgatóé lett. Ugyan kaptunk volna egy másik lakást, de arról lemondtunk, és a nagybátyámékhoz költöztünk, nehogy idegeneket, kitelepítetteket költöztessenek a házukba. Hogy ne bántsák apámat, az állt a papíromon, hogy a Zeneakadémiára jelentkezem, de valójában Hejcére, a teológiára jelentkeztem. Ötven őszén kerültem oda.

Ez egy új világ volt, hiszen egészen más, gimnazistaként hittanórára járni, és más a teológiát és a filozófiát főiskolai szinten tanulni. Hejce egy kis falu, ahol korábban az egri érsekség nyaralója volt egy park közepében. Az egyemeletes barokk kastély alkalmas volt arra, hogy egy mini szemináriumot, főiskolát létesítsenek. Brezanóczy Pál, akkor püspöki titkár hozta létre. Korábban a Kassai Egyházmegye kispapjait Vácott, Szegeden és a Központi Szemináriumban nevelték. Hogy ne kelljen máshová vinni őket, létrehozta Hejcén egy főiskolát. Mindössze tizennyolcan voltunk az öt évfolyamon, én voltam az első évfolyam ötven százaléka. Ma is előttem van a kép, ahogy megérkezünk a vasútállomásra, és a szekér tetején ott az én csellóm. A főiskola gerince két jezsuita atya volt, Péter Dombi és Péter Bálint Kassáról. Péter Dombi, a kassai jezsuiták egyik nagyjelentőségű egyénisége, kiváló képességekkel rendelkezett. Mai meghatározással integrista teológus és neoskolasztikus a legjavából. Ő volt a mérvadó, és hozzá csatlakoztak azok a tanárok, akik Kassáról települtek át, s a környéken voltak plébánosok. A titkár, Brezanóczy Pál tanította a jogot, a vilmányi plébános, Densz Géza a morálist, a gönci plébános, Gál Ferenc pedig a históriát. Másfél év múlva viszont összevonták a szemináriumokat – ez is az egyház felszámolásának egyik eszköze volt –, és Hejce is sorra került. Bennünket is felpakoltak két teherautóra, s átvittek Egerbe. Hejcén intenzív alapképzést kaptunk, latinul vizsgáztunk. Másodikos korunkban már tudtuk forgatni a Summát, latin disputákat rendeztünk. Ennek az intenzív szerzetesi, skolasztikus képzésnek a mai napig nagy hasznát veszem. Tudok tájékozódni a középkori teológiai anyagban. Annak a formális logikában való jártasságnak, amit ott megszereztünk, akkor láttam igazán a jelentőségét, amikor Egerbe kerültünk, ahol ezek a dolgok szerényebb szinten folytak. A fogékonyak sokkal többet tudtak befogadni a hejcei kiscsoportos oktatásban, mint Egerben, ahol nyolcvan-százán lehettünk, alacsonyabb volt a követelmény, kevesebb időt tudtak fordítani az egyes kispapokra. Egerben is másfél

évet töltöttem, aztán negyedévre Budapestre kerültem.

A diákok java része paraszti származású volt, őket érintette a beszolgáltatási rendszer, a téceszésítés, úgyhogy éppen elég információt kaptunk. Nekünk a fő problémát a papi békemozgalom jelentette. Az állam igyekezett ezt a mozgalmat kiterjeszteni és rákényszeríteni a papokra, a kispapokra is. Mi ezt elutasítottuk. Sztálin halála után reménykedtünk, hogy csökkeni fog az egyházra nehezedő nyomás, de

Köröm plébánia, volt pálos vendégházadó

rövidesen láttuk, hogy olyan programról van szó, amely az egyház teljes felszámolását tűzi ki célul. A békepapi mozgalomban és az Állami Egyházügyi Hivatalban láttuk ennek a felszámolási tervnek a megtestesítőit. Nem voltak illúzióink. A kommunista párt nem is titkolta, hogy mi az igazi célja. Miklós Imre még a legutóbbi időkből is úgy nyilatkozott külföldön, hogy békés halált szánnak az egyháznak. Akkoriban viszont ez sokkal drasztikusabban történt, sorra tartóztatták le és internálták a papokat. Nagy megrázkódtatást okozott nekünk a pócspetri ügy. Aztán majdnem minden látványos kémkedési perbe betettek egy-egy papot, a klerikális reakciót. Úgyhogy az állandó üldözöttség-érzésünk megalapozott volt. Nálunk, a szemináriumban voltak mindenféle akciók, hogy a kispapokat is bevonják a békemozgalomba, vagy beépítsék őket besúgónak. Egy-két kispapot úgy futtattak, hogy cikkeket írtak velük a békepapi újságba, vagy felkérték őket, hogy szólaljanak fel a békegyűléseken. Ezzel rakta le a névjegyet az, aki csatlakozott a mozgalomhoz. Sajnáltuk és megvetettük őket, árulásnak tartottuk a csatlakozást. A nagyobb városokban békegyűléseket tartottak, ahová a kispapoknak is el kellett menni, de voltak olyanok, akik megtagadták, mert lelkiismereti problémát láttak benne. Már Budapesten voltam, amikor Brezanóczy Pál, akkor már a püspököm, megkért arra, hogy menjek el egy gyűlésre, és szólaljak fel. Én ezt nem vállaltam. Ő ígéretet tett arra, hogy egy kispap felszólal majd a gyűlésen, de ezt nem tudta produkálni. A besúgás nem volt ilyen nyilvánvaló, de a légkör tele volt gyanúsítgatásokkal és félelemmel. Nem alaptalanul, mert minden társadalmi rétegből sikerült több embert is beépíteni, és minél inkább megbízható volt valaki a hivatása révén – mondjuk, egy volt főjegyző, egy arisztokrata vagy egy pap –, annál értékesebbnek bizonyult számukra, ha a kezükbe kerítették. Az Állami Egyházügyi Hivatal a megalakulása után rögtön betette az embereit a püspökségekre. Nekünk ez óriási sokkot okozott, hiszen ezzel megszűnt a püspökök függetlensége. Nemcsak a megyei tanácsokon, hanem a püspökségeken is ott volt az emberük, aki ellenőrizte a püspököket, és az iratok csak rajta keresztül mehettek ki. Aki tiltakozott ellene, azt

internálták, vagy elvitték Hejcére, ahol a megszüntetett szemináriumból öreg apácák szociális otthona lett, és egyben afféle püspöki internálótábor.

Budapesten a Hittudományi Akadémia és a mellette működő Központi Szeminárium az ország összes egyházmegyéje számára létesült. Ide a tehetségesebb, érdeklődőbb kispapokat küldik, itt ugyanis magasabb a követelmény. Engem így küldtek fel 1953-ban, negyedévre a Központi Szemináriumba, ahol be kellett pótolni azokat a tantárgyakat, amelyeket Egerben nem tanultunk, mint például a héber és a görög nyelvet. A tanulás teljesen lekötötte az energiámat és az időmet. A szemináriumban, illetve a Hittudományi Akadémián volt néhány tanárunk, aki meghatározó volt a gondolkodásunkra. Elsősorban Takács József, aki a dogmatikát tanította. Rómában tanult, évfolyamelső volt az egyetemen. Kiváló, nagy tehetségű ember volt. Azt a teológiai szemléletet adta át nekünk, amit a harmincas-negyvenes években tanítottak a római Gregorian Egyetemen. Ez egy lezárt teológiai rendszer, amelyet ma integrizmusnak neveznek. Ebből a szempontból nem voltunk felkészülve a későbbi II. Vatikáni zsinatra, és azokra a változásokra, amelyek az elmúlt évtizedekben következtek be a teológiában. Takácsot 1956-ban az állam követelésére elmozdították az állásából, és falusi plébános lett. Élete végéig nem tudott teljesen egyetérteni az egyházban bekövetkezett változásokkal. Mi lelkesedtünk érte. A másik egyéniség Zemplén György, cisztercita szerzetes volt, aki az erkölcsstudományt tanította. Nagyon otthon volt a Szent Tamás-i skolasztikus filozófiában, és a modern pszichológia iránt is érdeklődött. Külön előadásokon vezette be a kispapokat a modern pszichológia alapjaiba. A harmadik nagy egyéniség Radó Polikárp, nemzetközi tekintélyű tudós volt, aki liturgiával foglalkozott. Ő tartott leginkább lépést a teológiai fejlődéssel. A szeminárium akkor még elég zárt közösség volt, de a civil hallgatókon keresztül elég sok információ eljutott hozzánk. Hetente háromszor jártunk ki párosával vagy csoportokban sétálni, sportolni és kirándulni. Érdeklődtem a külvilág iránt, és kapcsolataim is voltak. A betegszoba gondozójaként gyakran kísértem el betegtársaimat az SZTK-rendelőbe, vagy látogattam azokat a kispap társaimat, akiket a klinikán kezeltek. Az ötvenhatos ügyem is tulajdonképpen ezzel indult.

A forradalom napjaiban 1956. október 23-án éppen lelkigyakorlatoztunk, amikor odahallatszottak a lövések a Rádiótól. Az előljárók szűkszavúan tájékoztattak a kinti eseményekről. Kérték, hogy őrizzük meg a nyugalmunkat, ne hagyjuk el a házat, ne vegyünk részt semmiben. Ugyanakkor érdekelt is bennünket, hogy mi történik, hiszen az ötödik kerületben voltunk, ahol ropogtak a fegyverek. Az egyik kispap ismerőse, egy egyetemista lány írt egy levelet, egy élménybeszámolót az egyetemi gyűlésekről, a 23-i tüntetésről és a Sztálin-szobor ledöntéséről. A levél kézről kézre járt közöttünk, így értesültünk a történekről. Csütörtökön az egyik társammal, akinek fáj a foga, kimentem a Madách téri rendelőbe. Akkor volt a véres csütörtök. Láttuk a teherautókat, amelyeken a Parlament előtti térről szállították el a holttesteket. Felkavaró élmény volt. Úgy éreztem, hogy teljes leplezetlenséggel tárul fel a bolsevizmus embertelensége és a magyar nemzeti eszméktől való idegensége. Ez meghatározó élmény volt számomra és a társaim számára is, a későbbiekben pedig arra ösztönzött, hogy másokkal is megosz-
szuk az élményeinket, és hogy mi is tegyünk valamit.

A diktatúra, amelyet számunkra az Állami Egyházügyi Hivatal testesített meg, összeomlott, és mi úgy gondoltuk, hogy le kell foglalni a hivatal anyagát. Miután Mindszenty bíborost kiszabadították – ami nekünk óriási élmény volt –, az egyik jezsuita kispap osztálytársam, Marosfalvy Laci elment hozzá a Várba. Röviden elmondta, hogy mi is az ÁEH, és hogy le kellene foglalni az iratait. Erre a bíboros azt kérdezte: hol van ez a kincs? Más forrásból is kapott hasonló javaslatot, és felhívta Maléter Pált, aki akkor már honvédelmi miniszter volt, hogy adjon katonai fedezetet az akcióhoz. Maléter ki is jelölte az egységet. A bíboros utasítást adott a titkárának, Turchányi Egonnak, foglalja le az iratokat, és a csomagoláshoz kérjen segítséget a Központi Szemináriumtól. Így kerültünk mi, kispapok oda. November 3-án találkoztunk a bazilikánál Turchányi Egonnal és Lieszkovszky Pál volt katonatiszttel, majd több katonai teherautóval mentünk az ÁEH épületéhez, a Pasaréti útra. Nem emlékszem pontosan, hogy hányan voltunk, talán négy katona jött, és mi is négyen lehetünk. Az épületben néhány fegyveres fiatal találtunk, akik a II. kerületi, azt hiszem, értelmiségi forradalmi bizottság tagjai voltak. Javarást olyan jezsuita kispapok, akiket az előljáróik a rend feloszlatása után kisebb csoportokba szerveztek. Ketten-hárman laktak együtt albérlésben, többnyire dolgoztak, néhányan pedig teológiai tanulmányaikat folytatták. Mi ismertük őket. Amikor megérkeztünk, Turchányi átvette tőlük a vezetést. Egy-két hivatalnokkal is találkoztunk, akik valószínűleg iratokat égettek, mert a kandallóban sok elégetett papírt találtunk. Őket sértetlenül elengedték. A délután azzal telt, hogy zsákokba csomagoltuk az iratokat, és előkészítettük a másnapi szállításra. Úgy emlékszem, hogy a bazilika padlásán akarták elhelyezni. A hivatalban különböző ügyosztályok voltak, és az ország területileg is fel volt osztva az előadók között. Például a gazdasági részleg folyósította az állami segílyt a papok számára, vagy a személyi ügyek részlege vezette a nyilvántartást a papokról, oda érkeztek a területi előadók és a megyei tanácsok jelentései is. Arra nem volt időnk, hogy az iratokat áttanulmányozzuk. A szekrények egy részét le is zárták, mondván, hogy egy későbbi időpontban átvizsgálják, és elszállítják a tartalmát. Romantikusnak találtam, hogy lefoglaljuk az egyházüldözés központjának a papírjait, betekintünk azokba, de rossz érzés volt, hogy egy olyan anyag, amit tulajdonképpen történészeknek kellene tanulmányozni, és csak évtizedekkel később, hirtelen egy számon kérő társaság kezébe kerül, lehet az akár egyházi is. Úgy éreztem, hogy nagyobb higgadság, több idő kell a tanulmányozásukhoz és az értékelésükhöz. Este a szemináriumban, meghallgattuk Mindszenty bíboros beszédét. Úgy értékeltük, hogy Mindszenty nem akarja visszakövetelni a földbirtokokat, és a demokratikus Magyarország kibontakozását akarja elősegíteni. Nagyon lelkesedtünk érte. Másnap már dörögtek a fegyverek.

Tudtunk a harcokról. A szomszédban lévő jogi egyetem épületénél, amellyel közös udvarunk volt, nemzetőrök tartózkodtak. Közülük néhányan bejöttek a szemináriumba, tájékoztak az épület védhetőségéről, és arról, hogy abban a háborús, honvédő légkörben hogyan tudjuk őket segíteni. Később, amikor körülzárták az egyetemet, akkor a nemzetőrök a szemináriumon keresztül menekültek el, néhányan reverendában. Sokfelé jártunk a városban már november 4-e előtt is, a kórházakban

betegeket látogattunk. Amikor megindult a Máltai Lovagrend segélyakciója, segédkeztünk a csomagolásban és a szállításban. Láttuk a kiégett tankokat meg az eltaposott holttesteket. Tudtunk a fiatalok ellenállásáról, a benzines palackokról, ugyanakkor reménytelen szituáció volt. Tanácstalanok voltunk, nem tudtuk, hogy mi lesz, de igyekeztünk segíteni, amiben lehetett. Távolilag az volt az elképzelésünk, hogy a világ közvéleménye, a nemzetközi erőviszonyok nem fogják engedni, hogy Magyarországon a szabadságharc és a népfelkelés összeomljon. Abban bíztunk, hogy Amerika és a nyugati világ a magyar ügy mellé áll, és diplomáciai vagy gazdasági nyomással visszaszorítják a Szovjetuniót. Ez magyarázza azt, hogy november közepén elhatároztuk, hogy megosztjuk az élményeinket másokkal, és egyházi szempontból értékeljük az eseményeket. Úgy éreztük, a falun élőknek sokat jelenthet az a tudat, hogy nincs vége, ezért elhatároztuk, összeállítunk egy brosúrát, egy tájékoztatót, és elküldjük az ismerőseinknek, barátainknak, paptársainknak. A tájékoztató két részből állt: az egyetemista lány élménybeszámolójából, abból a bizonyos levélből, és egy sajtóválogatásból. Tizenhat oldalas gépelt irat lett, amit száz-kétszáz példányban sokszorosítottunk. Technikai nehézségek adódtak, ezért csak november második felében kezdtük terjeszteni. Néhány már a postán a rendőrség kezébe került, és elkezdtek nyomozni az ügyben. Akkorra én már Szikszóra kerültem ki káplánnak, mert a püspököm jobbnak látta, ha elhelyez a szemináriumról, féltett a várható megtorlástól. 1955-ben szenteltek föl, és felszentelt papként tanultam még a szemináriumon. Egy rövid ideig Abaújszántón helyettesítettem, majd 1957 januárjában vagy februárjában kerültem Szikszóra. Ott megkezdtem a vidéki papok életét. Szikszó, ahol korábban egy szerzetesrend működött, mély katolikus hagyománnyal és buzgó hitélettel rendelkezett. Szerettek engem, jól éreztem ott magam.

A Kádár-kormány először az októberi vívmányok megőrzésének látszatát keltette, ezért bizonyos engedményeket tett a parasztságnak és növelte a vallásszabadságot. Emlékszem, amikor Abaújszántón helyettesítettem, akkor egy volt párttitkár hozta el a már felnőtt gyerekeit megkereszteltetni. Tehát először a katonai ellenállást számolták fel, másodsor a gyárakban állították helyre az uralmat, aztán jött a mezőgazdaság és csak utána a vallás. Hallottunk a pufajkások tevékenységéről, jöttek a hírek az internálásokról, nyomasztó volt a légkör. Minden településen módszeresen kineveztek néhány hangadót, függetlenül attól, hogy mit tettek a forradalom alatt. Megverték őket, hogy példát statuáljanak, hogy mindenkit megfélemlítsenek. Az internáltak számát az internálótáborok, a bebörtönzöttek számát pedig a börtönök férőhelyszáma határozta meg. Annyit zsúfoltak be, amennyit a szovjet szabvány megengedett. Mi például egy kétszer négy méteres cellában tizenegyen laktunk.

1957 tavaszán egy este kopogtatás nélkül bejöttek a kápláni lakásba. Úgy emlékszem, hárman jöttek. Letartóztatási parancsot hoztak, és házkutatást tartottak. Budapestre, a Fő utcába vittek. A földszinten, a befogadóban elvették a személyes holmit, a nadrágszíjat, a nadrágról levágták a csatokat, a cipőről leszedték a spiccvasat, mindent, amivel öngyilkosságot lehet elkövetni. Aztán felvittek a zárkába. Ott maga a légkör, az atmoszféra az, ami tulajdonképpen sokkoló. Az ember egyszerűre tárgy-

gyá válik. Nyers hangon beszéltek mindenkivel: Álljon meg, forduljon a falhoz! Jöj-jön! Egyes kilépní! Amikor megérkeztem, a zárkában nem volt sem kübli, sem klozet. Csak nyitás után adták be a küblit, rettenetes volt kívárni, amíg a szervezet meg nem szokta a vizelésnek ezt a ritmusát. Egész éjjel égett a villany, a szemünkbe világított. A kezünket nem volt szabad a pokróc alá tenni. Amikor elfordultál, vagy a pokróc alá tetted a kezéd, akkor megrugdosták az ajtót. Napokon belül idegkimerültség állapotába jutott az ember. Ez része volt annak a pszichikai kezelésmódnak, ami nem a fizikai kínzásra épült, hanem arra, hogy az abszolút kiszolgáltatottság érzését keltsse, és hogy a mindenható hatalommal szemben reménytelen bármiféle próbálkozás. Nálunk tulajdonképpen a brosúrákésztés volt a fő bűncselekmény, körülbelül tíz kispapot tartóztattak le ebben az ügyben. Az ÁEH lefoglalása Turchányinak volt a fő vétke. Turchányi disszidálni akart, de a határon elfogták, és letartóztatták. Ezt a két ügyet egyesítették, és mi, kispapok voltunk a töltelék. Turchányit tulajdonképpen Mindszenty helyett ítélték el, életfogytiglant kapott. Ez volt 56-nak a reprezentatív klerikális pere. Összesen tizenhatan voltunk, javarészt kispapok és néhány civil is, hozzátartozók. A húgom is – aki a brosúrából elvitt egy példányt a nagybátyámékhoz Szlovákiába – előzetes letartóztatásba került, de még a tárgyalás előtt kiengedték. Azt hiszem, nagyobb problémát nem jelentett számukra a nyomozás, mert több helyen is előkerült a brosúra. Inkább csak összeigazították a vallomásokat, vagy egy-egy részlet után kutattak. A kihallgatóm, Kacsanovszki nem volt durva, de időnként szigorú hangot használt. A Fő utcán nem vertek, ott presztízskérdés volt, hogy a nyomozás érdekében nem használnak fizikai erőszakot. Újra és újra leírátták, hogyan történt, egyeztettek a többiek vallomásával, majd jöttek, hogy írjam tovább. A vizsgálat néhány hétig tartott. Sajnos, a dátumokra nem emlékszem, mert én tudat alatt igyekeztem ezt elfelejteni. Szándékosan hagytam összerosódní a részleteket, hogy tehermentesítsem az érzelmeimet. Amikor lezárták, átvittek a Markóba, ott volt az első fokú tárgyalás. A fő vádpont a tájékoztató készítése, terjesztése, az Állami Egyházügyi Hivatal iratainak lefoglalása és a nemzetörökkel való kapcsolat volt. Az első rendű vádlott Turchányi Egon, a másodrendű Lieszkovszky Pál volt, a harmadrendű pedig én. A kispapok közül engem tettek meg vezetőnek. Én voltam a legidősebb, többet is tevékenykedtem, mint a többiek, és Marosfalvy Laci, aki elindította az ÁEH lefoglalását, disszidált. A bíró B. Tóth Matild, munkásszármazású, meggyőződéses, veterán kommunista érzelmekkel átitatott ember volt. Az egyik vádlott-társam kőfaragó édesapja meghalt. A bírónő bizonyosfajta részvétet tanúsított munkásszármazása és özvegy édesanyja iránt. Engem viszont makacsnak minősített, mert vitakoztam vele. Hivatkoztam például az SZKP XX. kongresszusára, a vallásszabadságra, a forradalmat nem ismertem el ellenforradalomnak, és nem tanúsítottam megbánást. Ezért is kaptam súlyos ítéletet, tíz évet. Arra vigyáztak, hogy az ügyünket úgy tüntessék fel, hogy az nem az egyház ellen irányult, sőt a mi tevékenységünket minősítették egyházellenesnek. BHÖ 1/2-vel, az állam elleni szervezkedésben való tevékeny részvétellel ítélték el. Az volt az elképzelésem, hogy nem fogjuk leülní. Irreálisnak, politikai színjátéknak tartottam. A tíz évet tényleg nem ülttem le, csak hatot. Az első fokú tárgyalás után átvittek a Gyűjtőbe, aztán amikor felállí-

tották a márianosztrai osztályidegen börtönt, az összes papot odavitték. A börtönön belül is elkülönítve tartottak bennünket. Egy ilyen börtönben a papok a legveszélyesebbek, akik még az osztályidegeket is megfertőzhetik. Sorstársak között voltam, tudomásul vettem. Roszszabb helyzetben voltak a családosok, rájuk nagyobb pszichikai teher nehezedett. Az igazi nagy

Kuklay Antal a Magyar Örökség Díj átvétele után

probléma a kisközösségben való együttélés volt, ami nagyon sokban függött az egyéni alkattól is. A papoknak ez könnyebben ment. Márianosztrán az első időben nem dolgozhattunk, ezzel külön büntették a papokat. A legsúlyosabb az volt, hogy több mint egy éven keresztül semmiféle betűhöz nem juthattunk hozzá. Nem olvashattunk, még a börtönkönyvtárat sem használhattuk. Később, amikor Hruscsov veje, Adzsubej ellátogatott a Vatikánba, javult a kapcsolat az állam és az egyház között. Akkor már kaphattunk breviáriumot, Szentírást is engedtek be, és dolgoztunk. Hogy a tétlenség kinek mennyire elviselhető, az karakter kérdése. Nekem ez jól jött. Sok időnk volt arra, hogy beszéljünk, rendszeresen tornáztunk, joggyakorlatokat végeztünk, vizeskanonával súlyoztunk. Ott voltam a legjobb fizikai kondícióban. Az összes börtön közül Márianosztrán volt a legjobb a koszt, mert viszonylag kevesen voltunk, és ehhez képest ott elég nagy gazdaság működött. A szigorúság a fegyőrökre is vonatkozott, és ennek következtében nem lopták el az ételmet. Ráadásul jó szakácsok is voltak. Hosszabb ideig voltunk négyen egy zárkában: Juhász Miklós piarista, hittan- és történelemtanár, Kozányi György, egri egyházmegyes paptársam, a harmadik nevét elfelejtettem, és én. Mi, négyen ki tudtunk alakítani egy kis szerzetesrendet, saját napirenddel, imádsággal, elmélkedéssel, valamiféle nyelvtanulással és titokban misézéssel. Valóságos misézéssel. Kenyeret kaptunk, a bor volt a nehezebb. A hozzátartozók szilvalekvárba kevertek mazsolát, lekváros tekercest sütöttek belőle, és azt küldték be. Három-négy szem mazsolát vízbe tettünk, az megduzzadt, és a tartalmát kinyomtuk egy kanálba, így lett néhány csepp must – nem fontos, hogy kiejedjen –, vagyis természetes szőlőlé. Ha bejött az ór, nem látott mást, csak egy darab kenyeret és egy kanalat. A miseszöveget fejből tudtuk. Később rájöttek, és büntették. Arra viszont kényesen vigyáztak, hogy ne tűnjenek egyházellenesnek, sohasem a misézés miatt büntettek meg, mindig találtak valamilyen ürügyet. A börtönőrök között lelki alkat szerint nagy különbségek voltak. A régiek, akiknek már a Horthy rendszerben is ez volt a foglalkozásuk, sok mindenben keresztülmentek, és az utasításokat nem szenvedélyesen hajtották végre. Némelyik fegyőr

viszont élvezte, hogy kiélheti szadista hajlamát, és látszott rajta, hogy hiszi az osztályharcos ideológiát. Voltak emberséges fegyőrök is, akik a lehetőségeket kihasználva igyekeztek könnyíteni a helyzetünkön, vagy elnéztek bizonyos dolgokat. Akadt olyan is, aki jelezte, hogy az új zárkatárs besúgó.

Körülbelül egy évig tartott a szigorú elkülönítés, utána mindenkinek kötelezővé tették a munkát. Először a gerebenező üzembe helyeztek, az nagyon kimerítő volt. A rabok legnagyobb részének kívánatos volt a munka. Egyrészt nem tudtak mit kezdeni az idejükkel, idegesítette őket a tétlenség, másrészt a fizetés miatt, amiből havonta egyszer lehetett spájazolni. Tisztasági szereket és élelmiszert vásárolhattunk. A papokat persze ezután is igyekeztek elkülöníteni, hogy ne végezzenek pasztorációt. De mindig akadt egy-egy alkalom arra, hogy összekerüljünk. Rendszeresen tudtunk gyóntatni, és ez komoly lelki segítséget jelentett többeknek. Nem is feltétlenül a gyónás, hanem hogy kibeszélhette magát az illető. Voltak kiforrott papi egyéniségek, akik türelmükkel, humorukkal, szívükkel jó légkört tudtak teremteni maguk körül. Később bekerültem a fordítóirodára, mint gépíró. Az volt a szűk keresztmetszet, és én vakon írtam. Háy Gyulának is gépeltem. Majd önállóan fordítottam németből meg angolból. Hatan dolgoztunk együtt egy cellában, kiemelt fizetést kaptunk, havonta háromszáz forintot. Munka közben rengeteget tudtunk olvasni. A Belügyminisztériumnak fordítottunk kriminológiai, jogi írásokat, ott fordították Churchill emlékiratait is, vagy például én fordítottam az emlékiratait annak a washingtoni lengyel katonai attasénak, aki politikai menedékjogot kért az Egyesült Államokban. Leírta, hogy milyen módszerekkel kellett kémkednie, és kémeket beszerveznie. Kiderült, hogy a kommunista káderekkel ugyanúgy lehet kommunikálni, bajtársiasak, megértők egymással, tehát ugyanolyan normák szerint élnek, mint mi. Sokat tanultam az úgynevezett revizionistáktól. Tulajdonképpen 56-ról és háttéréről is tőlük tudtam meg a legtöbbet. Nekem nagyon sokat jelentett, hogy rengeteg emberrel találkoztam a börtönben. Ott mindenki olyan nyíltsággal beszélt az élete számos vonatkozásáról, amilyenre normális körülmények között sehol sem kerülhetett volna sor. Rengeteg olyan sorsot vagy életformát ismertem meg, ami korábban elképzelhetetlen volt számomra. Vitakoztunk gazdasági, tudományos, technikai dolgokról, a jövőről, az igazságos társadalom lehetőségéről, a történelemről. Így a gondolkodásom nem maradt meg olyan átlagosan művelt, de saját körében élő papnak a gondolkodásánál, aki be van zárva egy ideológiai, filozófiai rendszerbe, és nem tud onnan kitekinteni. Számomra ez volt a börtönnek a nagy előnye, az ajándéka. Mint az egyetem, ahol új szemléletet kapott az ember. Nekem sokat jelentett az olyan emberek ismeretsége, mint Ádám György, Háy Gyula, Gáli József, Obersovszky Gyula, vagy Bibó István, aki átfogó történész-szemlélettel rendelkezett. Én igényeltem az ilyenfajta szemléletet, és hogy a későbbiekben ki tudtam alakítani a magam számára egy történelmi, filozófiai képet, az azért volt lehetséges, mert ilyen tanítóim voltak.

1962-ben visszavitték a Gyűjtőbe, és onnan szabadultam egy évvel később. Azt hiszem, hogy a forradalomban való részvétel miatt elítélt papok közül ketten vagy hárman voltunk még börtönben 1963-ban, de az is lehet, hogy már csak egyedül én szabadultam az általános amnesztiával. Amikor hazamentem a szüleimhez Sárospatakra,

az volt az Állami Egyházügyi Hivatal döntése, hogy fizikai munkát kell végezni, úgy kell beilleszkedni a társadalomba, csak azután kapok majd papi működési engedélyt. Egyben rendőri felügyelet alá helyeztek, ami azt jelentette, hogy nem hagyhattam el Sárospatakot. Hetenként kellett jelentkezni a rendőrségen, illetve időközönként éjszaka ellenőrizték, hogy otthon vagyok-e. A szomszédos sátoraljaújhelyi lemezgyárban kaptam végül galvanizáló segédmunkási állást. Arra volt engedélyem, hogy oda átmenjek. Reggel ötkor fölkeltem, átmentem a kisvonattal, délután pedig visszajöttem. Körülbelül két órát vett igénybe az utazás, mindez teljesen lekötött. A kapcsolataimban is korlátozva voltam. Talán egy évig dolgoztam ott, aztán Sárospatakon a cserépkályhagyárban kaptam raktári segédmunkás állást, ami lényegében bűjtatott adminisztrátori munka volt. Ez lényegesen jobb volt, otthon voltam, kedvezőbb körülmények között. Idővel megszűnt a rendőri felügyelet is. Három évig voltam fizikai munkás. Az első időben nem lehetett könnyen elhelyezkedni. A lemezgyárnál segítettek az ismerősök, barátok, de hiába akartak diszpécserre tenni, azt nem engedte meg a párt, csak a galvanizáló üzemben lehettem segédmunkás. Volt a miskolci megyei rendőrségen egy tiszt, aki a politikai ügyekkel, ezen belül az egyházi ügyekkel foglalkozott, ő egyeztette ezeket a dolgokat az Állami Egyházügyi Hivatallal. Ezen a szinten lehetett a döntés, tehát a megyei rendőrkapitányság és a megyei egyházügyi hivatal dönthetett a sorsomról, de valószínűleg ők is főnről kapták az utasításokat. A gyár főmérnöke jó barátom volt, jóban voltam a mérnökökkel és a munkásokkal is. Tudták, hogy honnan jöttem, de nem sokat beszéltem erről. Nem volt olyan az atmoszféra, hogy ezekről részletesen beszéljen az ember. A papi munkám az volt, hogy hétköznap zárt templomban miséztem. Később vasárnaponként már misézhettem a hívek előtt is, de prédikálnom nem lehetett. A prédikáció alatt én leültem, és valamelyik káplán prédikált helyettem. Egy kicsit megalázó volt, de a hívek ezt tudomásul vették.

A hatvanas évek elején Sárospatakon megindultak a katolikus templom ásatásai, sírkövek kerültek elő, a templom története érdekessé vált. Bejártam az ásatásokra, segítettem az ott dolgozóknak. Egyik barátommal, aki amatőr fotós volt, elkezdtük fényképezni a síremlékeket, és én megpróbáltam megfejteni a feliratokat. Ebből bontakozott ki az érdeklődésem a régészet, a művészettörténet, a történelem és az egyháztörténet iránt. Ez egy fogódzó volt, amivel elindultam, de azt láttam, hogy a régészeti munkát csak úgy csinálhatom, ha van elegendő időm. Akkor úgy fogalmaztam meg, hogy ezután csak annyi rabszolgamunkát végzek, amennyi saját fenntartásomhoz szükséges, hogy ne legyek a szüleim terhére, és igyekszem minél több időt szakítani arra, hogy tudományos munkát végezzek. A tudományos munka számomra egy olyan rés volt, amelyen keresztül visszakerülhettem a társadalomba, és ami értelmet adott abban az értelmetlen robotban. Úgy gondoltam, hogy van rá lehetőségem, ezt kéne csinálnom, ha papként nem működhetek. S akkor elszegődtem egy hónapra ásatási segédmunkásnak. Közben azt kértem a püspöktől, engedje meg, hogy a pataki római katolikus plébánia könyvtárát, annak levéltári anyagát – különös tekintettel a régészeti ásatásokra – rendezzem. Ő megengedte, és hogy ennek legyen egy formális kerete, kinevezett a plébánia könyvtárosának. Ehhez hozzájárult az Állami Egyházügyi Hivatal. Lényegében így kezdődött

a gyűjtőmunka. Aztán hallottam, hogy az Országos Széchényi Könyvtárban van egy középfokú könyvtárosképző-tanfolyam, amit az egyik paptársam elvégezett, és ajánlotta, hogy végezzem el én is. A tanfolyamon revelációként hatott, hogy a könyvtárnak milyen jelentős szerepe van a kultúrában, az oktatásban és a tudományos munkában. Tanulmányaim ahhoz is hozzásegítettek, hogy kihasználjam a lehetőséget, és a kis vidéki plébániakönyvtáramból, amely évszázados gyökerekkel rendelkezett, kihozzak valamit. Összegyűjtsem oda a kallódó, a plébániák padlásán és pincéiben található könyveket, amelyeket a modern bútorok és könyvek kiszorítottak. Megláttam ezeknek a könyveknek a könyvtörténeti jelentőségét, és elkezdtem a gyűjtőmunkát. Ehhez járultak később a műtárgyak, a diplomokból kikerült tárgyak, amelyekből egy gyűjteményt lehetett csinálni. Szinte spontán adódott, hogy könyvtári, múzeumi, levéltári profillal egy önálló egyházmegyei gyűjtemény jöjjön létre. Az első fázis az volt, hogy a sárospataki plébánia könyvtárát egyházmegyei fiókkönyvtárrá nyilvánítottam. Kaptam egy pecsétet és egy lehetőséget, hogy begyűjtsem az egyházmegye területéről a könyveket. Elkezdtem modernizálni a könyvtárat, amelybe bevitettem a saját könyveimet is, és kértem kölcsön könyveket a paptársaimtól, hogy az alapvető szakkönyveket, irodalmat fel tudjam mutatni. Úgy láttam, hogy ennek van jelentősége. Szükség volt arra, hogy legyen egy közösségi könyvtár a papság számára. Könyveket ajánlottam, könyvismertetések készíttettem, és be is szereztem a könyveket. Ha valakinek valamilyen kutatási területe volt, tudtam neki segíteni, vagy alapvető eligazítást adni. A tanítóképzősöknek is tudtam segíteni helytörténeti vonatkozásban, a múzeum munkatársainak és az ásatás végző régészeknek is, bekerültem tehát egy szellemi műhelybe. Miután a templomot helyreállították, felmerült az idegenforgalmi igény is az ásatások megtekintésére. Azt láttam, hogy az egyháznak abban a szerepében, amelyet a magyar művelődéstörténetben betöltött a szerzetesrendjein, az iskoláin, a tudós püspökein, a papjain, a műveltségi színvonalán, a társadalmi és kulturális tevékenységén keresztül, 1950 és 1975 között egy nagy szakadék támadt, és ezt a szakadékot át kellett hidalni.

Szóval először létrejött az egyházmegyei fiókkönyvtár, abból egy önálló egyházmegyei gyűjtemény, a Sárospataki Római Katolikus Egyházi Gyűjtemény, amit a Művelődésügyi Minisztérium 1968-ban hivatalosan jóváhagyott, és a mai napig is ebben a keretben működik. A minisztériumi jóváhagyás nagyon fontos volt számomra, mert tulajdonképpen mindenre lehetőséget adott. Én egy tartalékos állományban lévő ember voltam, aki várta, hogy mikor kerül vissza a papi keretbe. Ez egy átmeneti helyzet volt, de azzal, hogy könyvtárosi állásba kerültem, úgy értelmeztem, hogy visszakerültem. Attól fogva prédikálhattam, már elnézték nekem. A plébános ugyan félt, de szükség volt rám. Gyakorlatilag kápláni munkát végeztem az egyházközségben, egy létszám feletti káplán voltam. A misézésért honoráriumot is kaptam. Nagyon szerényen éltem, a szüleimnél laktam, ezért nem voltak különösebb anyagi gondjaim. A jövedelmem elég volt ahhoz, hogy néhányszor felmenjek Pestre az előadásokra. Természetesen nem gondoltam arra, hogy beszerezzek egy autót, ami kellett volna a gyűjtéshez, hanem megkértem a kollégákat, és megszerveztük a gyűjtőutakat. Felajánlottam az Iparművészeti és a Természettudományi Múzeum munkatársainak, hogy elkísérem őket azokra

a védőutakra, amelyek a programjukban szerepeltek, és így bejártuk az egyházmegye összes templomát, minden felekezetét. Így több éven keresztül körülbelül harminc háromnapos kiszállással bejártuk Borsod-Abaúj-Zemplén és Szabolcs-Szatmár megye területét. Ennek az lett az eredménye, hogy rengeteg műtárgyat megismertem, kapcsolatokat alakítottam ki. A műtárgyakat később be is gyűjtöttem. Jönnek hozzám tanácsadásra ma is, ugyanis lehetőség volt arra, hogy beiratkozzam az egyetemre az egyházi személyek számára induló egyszakos művészettörténész képzésre. Ez már a nyolcvanas években volt, amikor a Művelődésügyi Minisztérium forszírozta, hogy az egyházak területén képzett szakemberek legyenek. Nagyon örültem, hogy ezt a két nem egyházi iskolát is elvégezhettem.

Ez vezetett el tulajdonképpen ahhoz, hogy hobbiként bele tudtam fogni egy olyan munkába, amelyből végül is megszületett egy könyv, a Pilinszky-tanulmányok. Szerettem Pilinszky írásait az Új Emberben, és a pataki nagykönyvtárban, ahová rendszeresen bejártam, mindenhez hozzájutottam. Szabadidőmben olvastam, és azt a verset, amelyik megtetszett, megtanultam. Személyes találkozásom is volt Pilinszkyvel, az első a hatvanas évek végén. Patakon tartottak egy író-olvasó találkozót, és másnap én mutattam meg neki a templomot, azután együtt ebédeltünk. Akkor már ismertem a verseit. Ebéd után bort rendelt, beszélgettünk, és akkor megkérdeztem, hogy éppen mit ír. Rejtelmesen és sejtelmesen válaszolt, de olyan öntudattal, ami a nagy felfedezőkre emlékeztetett, Bolyai vagy Kolumbusz jutott eszembe. Azt mondta: egészen új területre jutottam, ahová valószínűleg kevesen fognak tudni követni, egészen új formák ezek. De nem mondta meg, miről beszél. Akkor elültette a bogarat a fülembbe, hogy mi lehet az a plusz nehézség és az az új terület, hiszen a korábbi versei is éppen elég nehezen megközelíthetőek voltak. Amikor aztán a kezembe került a Kráter kötetének a kézírata, azt gondoltam, hogy biztosan erről beszélt Patakon. Pilinszkynek a sajátossága az óriási intenzitás és a formai csiszoltság, ezek a versek viszont lazák voltak, prózaversek. És pontosan ez volt az az új: a látszólagos oldottság mögé még annál is szorosabb szerkezetet épített, mint ami a korábbi verseit jellemezte. Ezek a versek ugyanis le vannak redukálva egyetlen egy központi motívumra, egy képre, egy hasonlatra vagy egy gondolatra, egy fogalomra, és a köré épülnek föl. Azonban azt a költői képet, ami a vers magját képezi, eltünteti egy első olvasásra érthetetlen vagy a lényegét nem föltáró, lecsupaszított nyelvi szerkezet mögé. Úgyhogy az embernek először magát a szöveget kell helyreállítani – szinte filológiai munkával –, hogy föltáruíjon az elrejtett kép. Tehát az elliptikus, kihagyásos szerkesztés az, ami ezeket a verseket első olvasásra élvezhetetlenné teszi, viszont annak, aki megfejti, annál nagyobb szellemi örömet, esztétikai szépséget tár fel. Rengeteg képzettársításra, gondolatra ad lehetőséget, tehát aktív együttműködésre serkenti az olvasót. Ahogy erre lassacskán rájöttem, elkezdtem sorra venni ezeket a verseket, és ahol első olvasásra érthetetlen dolgot találtam, azt a verset megtanultam fejből, és aztán – esetleg évek múlva – jöttem rá az elrejtett összefüggésre. Ezek lehetnek irodalmi összefüggések, célzások valamilyen írásra vagy egy világirodalmi műre. Tudatosan kezdtem végezni ezt a munkát a saját öröömökre, illetve egy barátom biztatására, hogy ebből esetleg majd megszülethet egy-

egy cikk. A barátom, aki korábban foglalkozott Pilinszky költészetével, de abbahagyta, azt mondta, hogy írjam le, mert már kevesen rendelkeznek azzal a teológiai, filozófiai háttérrel, ami ezeknek a verseknek a megértéséhez szükséges. Gondoltam, hogy majd egy-két cikk megszületik belőle, végül is egy kötetre való anyag gyűlt össze. Elkezdtém gondolkodni, hogy kiadjam. Kiderült, hogy a kiadás megoldhatatlan akadályokba ütközik, mert sem állami, sem egyházi kiadó nem vállalta, sőt magánkiadásra sem volt lehetőség. A Kiadói Főigazgatóság kétszer is elutasította a kérelmemet, végül a sárospataki gyűjtemény égisze alatt adtam ki. Nehéz volt mindenféle tapasztalat nélkül, de a barátaim segítettek a technikai szerkesztésben, a nyomdai dolgokban, így jelent meg a könyv. Az Ecclesia elvállalta a terjesztést, és más könyvterjesztő vállalatok is átvettek belőle. Végül még második kiadásra is sor került, és amint hallottam az ELTÉ-n, a bölcsészkaron tananyag lett.

A sárospataki gyűjteményi munka magával hozta a társadalmi kapcsolatokat is, ami viszont kivívta a párt, illetőleg a kulturális vezetés rosszallását. Valaki jelentette, hogy Iksz Ipszilon a plébániára jár, vagy onnan kölcsönöz könyveket, és ez nem kerülte el a KISZ-nek vagy a pártnak az éberségét. Azt is jelentették, hogy én behatolok – klerikális behatolás volt – a tanítóképző növendékei közé. Abban az időben volt egy olvasáskutatás, amely szerint rosszak voltak a pataki könyvtár ifjúsági részlegének a mutatói, és megvizsgálták, hogy miért olvasnak olyan keveset a gyerekek. Végül azt mondták, azért rosszak a könyvtárak mutatói, mert a plébániára járnak olvasni. Vagy a múzeumigazgató egyszer egy gregorián lemezt vásárolt, meghallgattuk ott a várban, és elhatároztuk, hogy csinálunk egy zenetörténeti előadássorozatot – A magyar zenetörténet évszázadai címmel – a gregoriántól a bécsi klasszikusokon keresztül Bartókiig és Kodályig. Vezető zenetörténészeket hívtunk meg egy-egy előadásra. Olsvai Imre, Legány Dezső, Bartha Dénes és Rajeczky Benjámin voltak az előadók. Hanglemez-illusztrációval tartottuk az előadásokat a vár előadótermében. Aztán jött az ötlet, hogy ezt élővé is lehetne tenni. A baráti körből hívtunk fiatal művészeket, és a vár lovagtermében kamarahangversenyeket rendeztünk. Én megszerveztem ezeket az előadásokat, konferáltam, magyaráztam, kommentáltam a zeneműveket. Zenei tábor is rendeztünk. Akkor felmerült, hogy a fiatal zenészek – a Jeunesse Musicale – szerepeljenek a környék templomaiban és művelődési házaiban is. Az útiköltségre az Actio Catholicától kaptunk tíz-húszezer forintot. Amikor már mindent megszerveztünk, akkor lefújták. Kiderült, hogy a párt állította le, mondván, egyházi kórus nem szerepelhet állami rendezvényen. A Jeunesse-re azt hitték, egyházi kórus, mert templomokban is szerepelt. Mi azért végigmentünk a tervezett útvonalon, de a kultúrházakba nem jutottunk be. Ezután a városi tanács művelődési osztályának tunya és érdektelen hivatalnok az állította, hogy én kisajátítom a város zenei életének az irányítását. Ez a megyéhez került, és ott úgy döntöttek, hogy engem el kell helyezni Patakról. Végül Pesten, az Állami Egyházügyi Hivatalban megadták a papi működési engedélyt, mondván, hogy Patakon több bajt csinállok nekik, mint három pap. Azt mondta a helynök: menjen Körömbe, ott aztán műemlékezhet! Ez ugyanis akkoriban afféle internálóhelynek számított, itt átlagosan két és fél évig maradt meg egy pap.

A gyűjtőmunka lelassult, amiben az is közrejátszott, hogy új plébános jött, és meghalt a püspököm is, aki támogató volt. Válságba került az egész munkám, úgy volt, hogy az egyházi gyűjteményt bezárják, megszüntetik. Mindig is volt egy kultúraellenes primitív irányzat, hogy a plébánián túl nagy a forgalom, mindenféle fiatalok járnak oda, és ezt le kell építeni. Akkoriban már restaurátorműhely is berendeztem ott, szóval túl nagy volt a mozgás, és azt le akarták építeni. A templomot viszont nyitva kellett tartani az idegenforgalom számára, így nem lehetett megszüntetni a gyűjteményt sem, mert olyan méretű volt. Végül az lett a megoldás, hogy a mindenkori plébános a gyűjtemény igazgatója, én pedig igazgatóhelyettesként végzem az érdemi munkát.

Ebben a munkában, ebben a sokféle tapasztalatban arra jöttem rá, hogy végül is mindegy, hogy hol van az ember, és mit csinál, pontosabban, akárhol is, akárhová el lehet jutni, ha következetesen csinálja valaki. Amikor arról volt szó, hogy a gyűjteményt megszüntetik, akkor ez nagyon keserű érzéssel töltött el, hiszen nagyon sok fantáziát láttam benne, sok reményt fűztem hozzá. Nagyon jelentősnek tartottam a magam meg az egyházmegye számára is, hogy az egyházüldözött kommunizmusban létrejöhetett egy terület – a kulturális hagyományok ápolása és megmentése –, ahol még a legmerevbb ateizmus is megegyezik az egyház célkitűzésével. Ez végig közös terület volt. Láttam egy olyan fix pontot, amiből ki lehet bontakozni, értékeket megmenteni, megőrizni és terjeszteni. És ez meg is valósult. Elkésérített, amikor – éppen egyházi vonalon – meg akarták szüntetni a gyűjteményt, de most már túl vagyok rajta, mert látom, hogy nem olyan lényeges, hogy az ember mit hagy az utókorra, az a fontos, hogy dolgozzon. Dolgozni pedig akárhol lehet, minden körülmények között. Tudom, hogy az ember akármelyik irányba indul el következetesen, akkor szükségképpen eredményt ér el.

1973-ban Körömbe kerültem. A püspökség támogató volt engem. Nagyon kedves volt hozzám a főpásztorom, Brezanóczy Pál. Amikor kiszabadultam, minden segítséget felajánlott. A püspökségnek szüksége volt rám, és évről évre beadta az Állami Egyházügyi Hivatalba az igényét, hogy járuljak hozzá a pasztorációs működésemhez, de a hivatal évről évre visszautasította. Amikor Körömbe kerültem, volt szemem ahhoz, hogy meglassam az itteni lehetőségeket. Például azt, hogy ez a hatszobás, emeletes kiskastély – a pálosok egykori fogadója – számomra egy ajándék, ahol berendezhetek egy múzeumot az addig csak nyilvántartásba vett muzeális anyagból. Azóta is folyik a gyűjtőmunka és a restaurálás. Ami először csak álmodozás volt, hogy köbméter számra lehetne könyveket begyűjteni, mára mindennapi gyakorlattá vált. Akár többszázezer kötetes könyvtárat is létre lehetne hozni, ha meglennének az anyagi feltételei. Nem a könyvek hiányoznak, hanem a hozzávalók, elsősorban az ember. Itt már arra is volt lehetőség, hogy a barátaim meglátogassanak, nyaranta itt táborozzanak a kertben a családjukkal együtt. Egyre több vendégem lett, akik igényelték a könyveket is, ezért Patakról áthoztam ide a könyvek egy részét. Különböző helytörténeti kutatóknak is tudok adni hasznos tanácsot vagy forrásmunkát akár élvonalbeli kutatásokhoz is. Most már az igazi problémát az jelenti, hogy fizikailag és szellemileg elértem a teljesítőképességem határaihoz. Nem rajtam múlik, hogy nem tudok nagyobb eredményt elérni. Például a gyűjtemény anyagát nem tudom megfelelő szinten publikálni, nincs elég időm bele-

mélyedni a munkába, mert akkor a többi tennivalót kellene elhagyni. Folytathatnám tovább a Pilinszky-kutatást, írhatnék még egy könyvet, vagy folytathatnám a művészet-történeti kutatásokat, megszerezhetném a doktorátust, de nincs hozzá elég időm. Mint plébánosnak öt falum van, ebből négy helyen misézek. Mind kis egyházközségek, Köröm a legnagyobb, amely színekatolikus falu, Girincs is, de az már erősen laicizálódott. Kesznyétenben több a református, mint a katolikus, Kiscséc pedig leépült, átalakult cigányfaluvá. Körömben is nőtt a cigány lakosok száma, két évvel ezelőtt ezerötvenből háromszázhatvan volt cigány. Ők most kezdenek bekapcsolódni az egyházi életbe. Az itteniek érezték, ha engem is elűznek, talán nem is lesz itt többé pap. Azzal kezdtem, hogy nem engedtem meg az öregasszonyoknak, hogy kezet csókoljanak nekem. Ma már tudom, hogy nem volt semmi megalázkodás abban a kézcsókban, az csak egy hagyományos forma volt. Ma, ha meglátogatok egy családot, a nagypapa és a fia is kezet fog velem, a feleség, ha járt középiskolába, vagy ha nem körömi, szintén. A körömi tudja, hogy itt nem illik egy nőnek kezet nyújtania, az frivol dolog. A többszáz-éves érintkezési formák mára bizonytalanná váltak.

Amikor idejöttem, az iskolában folyt a hittanoktatás, huszonkét gyerek volt beíratva. Valójában többen jártak, mert nem vették komolyan az ellenőrzést, hagyták. Olyan is volt, hogy eljött hozzám négy párttag szülő, aki mondta, hogy beíratta a gyerekeit hittanra, de most ki kell húzni, mert így utasították őket a pártban. Azt kérték tőlem, hogy ennek ellenére is foglalkozzok a gyerekekkel. Akkor úgy döntöttem, hogy kivonulok az iskolából, és a plébánián tartom a hitoktatást. Ezt csak akkor engedélyezték, ha templomi hitoktatásnak minősült, ezért itt a plébánia földszintjén berendeztem egy téli kápolnát. Télen itt is miséztem.

Azóta is zavartalanul folyik a hitoktatás, növekedett a létszám, már a cigánygyerekek is nagyobb számban járnak. Ők például itt láttak először vízöblítéses vécét, tévét, rádiót, mosógépet, hűtőszekrényt. Vetítettem nekik, énekelünk, ez érdekes volt számukra, élvezték. Közöttük nagyon magas a kiségitő iskolába járók száma, sok olyan szó, kifejezés van, amit meg kell nekik magyarázni. A szülők viszont nem járnak templomba, szerintük az a magyarok világa. Az itt élő cigánygyerekek semmivel sem rosszabbak, mint mások, sőt jobbak. Szófogadóbbak, önzetlenebbek, érdeklődőbbek. A magyar gyerekek nagy része egyke, el vannak kényeztetve, enerváltak. A cigánygyerekeket sokkal inkább foglalkoztatja a túlvilág, a lélek, sokkal érzékenyebbek, mint a magyar gyerekek. Persze ez a fogékonyság csak bizonyos életkorig használható ki. Sok eredményt lehet elérni, ha nem merev az ember. Egyharmaduk elsőáldozó is lesz, ami nagyon sokat jelent. Míg a cigánygyerekek egyre rendszeresebben, a magyarok egyre rapszodikusabban járnak hittanra. Ennek az az oka, hogy a hittan, amiért korábban annyit harcoltak, már értékét veszítette. Ez a falu nagyon hagyományörző és konzervatív volt, a kollektivizálásnak is sokáig ellenállt. Azzal büntették őket, hogy utolsónak kaptak tejszernakot, mégis nagyon harcoltak a hittanoktatásért. Mesélték, hogy az egyik tanító nem akarta beírni a gyerekeket hittanra, és másnap nem kapott tejet a kisbabája számára. Senki nem volt hajlandó adni nekik. Vagy például az iskolában végig megmaradt a kereszt a bejárat felett – csak most, az átépítés során vették le –,

pedig a miskolci párt meg a tanács sokszor megpróbálta levetetni. Egyszerűen nem volt rá vállalkozó. Tudták, hogy emberhalál lett volna belőle, annyira fanatikusak voltak. Most fokozatosan eltűnnek a vallásos hagyományok. Az emberek ugyanolyan fanatikusak maradtak, csak más vonatkozásban. Más dolgok lettek fontosak számukra. Talán anélkül, hogy tudnák, mivel ezek a folyamatok ösztönösen mennek végbe. Sajnos, az új minták nem a legértékesebbek. Régen egy hierarchia közvetített nekik, a pap, a tanító és a malmosék szabták meg a magatartásmintákat. A gyerekek tanulták a katekizmust, és mindegyik úgy köszönt: dicsértessék. Az öregekben úgy él, hogy ez volt a virágkor, és ma a hiányát érzik. Most nagyságrendekkel silányabb mintákat kapnak, és nincs semmiféle szervezés. A pap a helyén maradt ugyan, de tanító, akihez igazán igazodni lehetne, nincs a faluban. Miskolcra járnak ki, vagy olyan fiatal gyerekek, akik nem jelentenek valódi mércét. A malmosékat felváltotta a tééselnök, a tanácselnök, annak a helyettese meg a párttitkár, tehát négy-öt ember. Kettős tudat alakult ki. Megmaradt a vallás, illetve minden változatlanul él, de lényeges dolgokban már nem a papra tekintenek, hanem a párttitkára, a tanácselnökre, illetve arra az életstílusra, amit ez a réteg képvisel, és amit a televízió közvetít. A vallásos szülők, nagyszülők nem követelik meg a gyerekektől azt a vallásos magatartást, amit tőlük annakidején megköveteltek. Azt mondják, hogy ma már nem így szokás. Ez persze attól is függ, hogy a családon belül a két szülő egészséges-e pszichikailag, harmonikus házasságban élnek-e, és nekik maguknak milyen a vallásos tradíciójuk. Ha az apa és az anya tradicionálisan vallásos és harmonikus a pszichikai alkatuk, akkor át tudják segíteni a gyerekeiket a kamaszkor vagy a katonaság válságkorszakán. A lányokat könnyebb, ők hagyományörzőbbek, szorosabban kötődnek a családhoz, és rájuk jobban vigyáznak. A fiúkat nehezebb, ők jobban kiszakadnak a családból. Így adódik, hogy a lányok között több a rendszeresen templomba járó, mint a fiúk között. Ezek a hagyományok fokozatosan csökkennek. A kollektív vallásosság mára átalakult egyéni vallásossággá. Egy nagyságrenddel épült le a vallásos gyakorlat, de ez nem azt jelenti, hogy ateistává váltak. A keresztelezés száz százalékos, a temetés is, az esküvő kilencven-kilencvenöt százalékos. A nagy ünnepeken él még a hagyomány, eljönnek éjféle misére, szilveszteri ájtatosságra, úrnapi vagy feltámadási körmenetre, a húsvéti ételszentelés is megvan.

Régen nem dolgoztak vasárnap, ma már nem így van. Pontosan az e mögött lévő társadalmi erők és értékek pusztultak el, biológiai, pszichikai erők, amiket ezek a vallásos szokások képviseltek vagy továbbadtak, szóval megőriztek. Az, hogy mindenkinek kötelező volt hetente egyszer kikapcsolódnival, pihenni, regenerálódni pszichikailag, idegileg, fizikailag, óriási jelentőségű, és többezer-éves biológiai hagyomány volt. Ez szűnt meg egyik évtizedről a másikra, aminek szükségszerű következménye az infarktuszok és az idegösszeomlások számának a növekedése, meg a házassági problémák megsokszorozódása. A fiatalok belevágnak milliós lakásépítkezésekbe, amire tulajdonképpen az egész életük rámegegy, hiszen ehhez annyi rokoni és baráti munkát vesznek igénybe, hogy húsz-harminc éven keresztül törleszteniük kell. Minden szombat, vasárnapra be vannak táblázva, többet dolgoznak, mint egész héten. Az állandó túlterhelés szétzülleszteti a kapcsolataikat is. Egy ezres lélekszámú faluban mindenki ismer mindenkit, együtt

él, együtt lélegzik a falu, csak ma már egyre kevésbé. Nemcsak azért, mert eljárnak dolgozni, hanem azért is, mert ma már nincs meg a hagyományos szombat, vasárnap, a rendszeres találkozás, ami régebben. Ennek bizony súlyos következményei vannak, gyökértelenné válnak, elvész sok-sok érték. A nagyvárosból, Miskolc pereméről jönnek a minták, a KISZ-klubokból. Abban is elbizonytalanodtak, hogy hogyan kell viselkedni a különböző generációknak egymással. A túlköltekezés következménye az öregek kifosztása, dolgoztatása, vagy a férfiak kizsákmányolása. Az asszonyok megkövetelik tőlük, hogy a földeken is olyan intenzitással dolgozzanak, mint a munkahelyükön. Itt rengeteg az özvegyasszony, mert a férfiak halálra dolgozzák magukat. Mostanában megjelent az ivás is. A családokban csökken a gyerekszám, egy-kettő születik, és a fiú gyakran elzüllik. Kifut hegyesre – ahogy mondják.

Amikor idejöttem, a kis műemlék templom teli volt mindenféle tárggyal, amik az évezredek folyamán felhalmozódtak békés egymás mellett élésben. Az értékes népművészet együtt a silány giccsel: PVC fonál szőttesek és egyebek. Az asszonyok mondták, hogy szeretnék oltárterítőt csináltatni. Azt kértem, hogy készítsék el maguk, hiszen itt mindenki hímez. Egyszer pedig beállított hozzám három asszony: Plébános úr, mi, a hídvégi téesz növénytermesztési brigádja úgy határozottunk, hogy csináltatnának a templomnak egy miseruhát meg egy teljes garnitúrát, olyat, amelyet az esperes úron láttunk a búcsúban. Végül én megcsináltattam a miseruhát gyapjúszövetből, ők pedig kihímezték a stólát. A téeszirodán dolgozó körömi asszonyok is betársultak, és meg egyeztünk, hogy az oltárterítőt nem hímezik, hanem szövik. Azóta falvédőket is szőttek rongyszövésel. Több garnitúra készült, már más egyházközségeknek is ajándékoztunk. Aztán egy könyvtáros barátom felesége, *Kecskés Ágnes* gobelinművész meglátta az itteni szövési kultúrát, és felmerült benne, hogy meg lehetne tanítani az asszonyokat a gobelinszövésre. Én a következő karácsonyi vakációra meghirdettem egy tanfolyamot, amire nyolcan jöttek össze – asszonyok, lányok –, és a művésznő foglalkozott velük. A tanulódarabot közösen készítették el a len és a kender természetes színeiből, aztán önállóan dolgoztak. Ágnes az is érdekelte, hogy mi történik, ha az ő terveit nem az iparművészeti főiskolán tanult pesti művészek kivitelezik, hanem az itteni asszonyok. Keservesen dolgoztak rajta, látszott a kínlódás az anyaggal. Aztán javult a technika, és a harmadik darab – közepében a *czestochowai* Madonnával – már teljesen profi módon készült el. Az egész együtt pompás dolog lett. Most éppen kiállításon van a Lengyel Intézetben. Hát így lehet az ősi népi hagyományt átvinni a modern művészetbe, egy budapesti művész egy eldugott kis faluban egyszerű parasztasszonyokkal dolgozik együtt, és ki is meri állítani.

Sok újfajta feladat is adódott. Konkrét igényekkel jöttek ide emberek, illetve kaptam olyan objektumokat – például a Girincsen üresen álló, százéves, lepusztult plébániaépületet –, amelyeket helyreállítani és hasznosítani kell. Az első évben a pedagógia kérte el a girincsi épületet tanteremnek, mert tatarozták az épületüket, a következő évben a tanács pedagógus-szükségglakásnak. A harmadik évben pedig a budapesti Pető András Mozgássérült Intézet munkatársai jelentkeztek nálam, hogy társadalmi munkában nyaraltatni szeretnék az intézetben kezelt mozgássérült álla-

mi gondozott gyerekeket. Nem tudták volna elviselni, hogy amíg nyáron bezár az intézet, a gyerekeket visszavigyék azokba a kórházakba, ahonnan kiemelték őket. A kórházban szellemileg és fizikailag is visszafejlődtek volna, hiszen ott ketrecágyakban tartják őket. Felajánlottam nekik a girincsi épületet, és két éven keresztül ott nyaraltak. Aztán szintén társadalmi szervezésben helyet kerestek az értelmi fogyatékos gyerekek nyaraltatásához. Erre a célra ajánlottam fel a girincsi és a szintén üresen álló bodrogolvasi, később pedig a tápióbricskei plébániát is. Egy budapesti gyógypedagógusnő, *Siményi Kamillóné* szervezi a nyaraltatást – már nyolc éve – családban élő középsúlyos értelmi fogyatékos gyerekek számára, így a szülők erre az időre mentesülnek a gyereknevelés mindennapos vagy mindenperces gondjától. Mintegy hetven gyereket nyaraltatnak – javarészt egyházi iskolában nevelkedett főiskolások és középiskolások – minden évben július első három hetében. Ez már mozgalommá vált, és a fiataloknak nagyon nagy élmény a felelősségteljes közös munka. Ezeknek a nyári táboroknak a megszervezésére és fenntartására létrehoztuk a *Conditio Humana* nevű alapítványt. Rendkívül sok feladatot ad, és sok problémával jár ennek a műemlék-épületnek, a két templomnak és az elavult plébániaházaknak a helyreállítása is. Sok technikai nehézséggel jár a műtárgyak begyűjtése, konzerválása, restaurálása. Ezek egyben rengeteg lehetőséget és kötelezettséget adnak arra, hogy szolgálni tudjam az embereket. Ebben a vonatkozásban mindegy, hogy éppen misézek, kiállítását rendezek, vagy könyveket adok valakinek. A fiatalok felfedezték ezt az épületet, mint egy őrhelyet, egy találkozóhelyet. Berendezkedtem harminc-negyven ember fogadására, matracos formában. Az épület egyszerre plébánia, múzeum, ifjúsági tranzitszálló vagy lelki gyakorlatos ház. Sokoldalú tevékenységre ad lehetőséget ez a műemléki és falusi környezet, a csend, a nagy kert. Azzal, hogy egy időre kiszakadtam a megszokott papi életformából, és egészen más, heterogén környezetbe kerültem, rengeteg hatás ért, amit most hasznosítani tudok. Tulajdonképpen ezt kaptam ajándékba a börtöntől. Meglátom a lehetőséget, válaszolok a kihívásokra olyan esetekben is, amikor mások nemet mondanak, mert nem látnak benne lehetőséget. Számomra nincs különbség aközött, hogy cigánygyerekeket tanítok Miatyánkra vagy keresztvetésre, a következő órában egy messze kiemelkedő műtárgyat gondozok, vagy valamelyik tudományos embernek adok tájékoztatást, a saját irodalmi munkámon dolgozom, vagy tanulok, olvasok. Ebben a specializált világban ez nem hálás dolog, de nekem erre van lehetőségem. Azt csinálom, amivel születtem, amit örökségül kaptam, és meg vagyok vele elégedve. Nem vágyom el a falusi környezetből, mert van elég tennivalóm. Ha ezt a gyűjteményt most elvinnék tőlem, nem sajnálnám, egy ilyen mennyiségű anyag már gondoskodik magáról, ez már van. Másrészt a munkám igazi eredménye, hogy találkozom emberekkel, akiket valamiképpen én gazdagítok élményekkel. Patakon tömegeknek tartottam idegenvezetést, és a Pilinszky-könyvön keresztül is sok emberhez eljutottam. A visszajelentkező levelek, reflexiók azt mutatják, hogy ez a könyv olyan ajándék volt számukra, amin keresztül új világ tárult fel előttük, új utakat kaptak szeretett költőjükhöz. Ez számomra is öröm, és jutalom a munkával járó fáradtságért. Ugyanígy van a személyes kapcsolatokkal is. Bevetődik ide egy-egy ember

véletlenül, vagy a barátaim barátai, és jól érzik itt magukat, kapcsolatok alakulnak ki. A papok számára az egész világon alapvető probléma a magány. Én nem érzem azt, hogy egyedül vagyok, kivéve egy prérin. Éppen ellenkezőleg, rengeteg barátom van, és sok örömet jelent a velük való találkozás. Most már az előljáróim is látják, hogy az a munka, amit végzek, harmonikusan illeszkedik a lelkipásztori tevékenységbe, és ha nem is intenzíven, de segítik, egyetértenek velem.

Két dolgot meg kell különböztetni: a jogi sérelmet és a gazdasági, szociális hátrányt, mint következményt. A jogi sérelem nagyon kényes dolog, mert megoldhatatlan jogfilozófiai problémákhoz vezet. Mi volt a jogos, mi a jogtalan? A személyes példával konkretizálom. Apám vidéki tanító volt, édesanyám háztartásbeli. Négy gyereküket taníttatni akarták, ezért minden pénzüket földbe fektették. A tíz hold kántori föld mellé vásároltak hetven holdat. Roppan puritánul éltek, messze az anyagi lehetőségeik alatt, hogy a gyerekeik továbbtanulásának meglegyen az anyagi alapja. A negyvenes évek elején vettek egy családi házat Csapon. Ezt hagyták ott a Szovjetunió számára. Az egész életük munkájáról mondott le a fejük felett a magyar állam. Végül is mindegyikünk egyetemet vagy főiskolát végzett. Tehát a társadalomtól megkaptuk ingyen, aminek a fedezetét erőszakkal elvették tőlünk. Vajon milyen jogsérelem ért engem? Egyszer majd követelhetem vissza a Szovjetuniótól az ott lévő házam és birtokom egy részét? Vagy ha egyszer visszakérem az a terület Magyarországhoz, milyen címen jelenhetek meg ott? Ki tudja ezt megállapítani? És így mehetünk tovább. A társadalom célja a megbékélés, a termelőmunka és az igazságos elosztás. Tegyük fel, hogy elméletileg tisztázható, kit ért joghátrány, a társadalomnak akkor sincsen rá pénze, hogy a jóvátételt megtegye. Kiktől vennék el? Ha én követelnék, azt mondanám, hogy ültem hat évet és négy hónapot, ezért nekem jár, mondjuk, hatszázezer forint, és azt megszavazza a parlament, nekem akkor sincs szükségem arra a pénzre. Van ennivalóm, lakásom, munkám, mindennem van, még fölöslegem is, időben, energiában, amiből adni tudok másoknak. Nekem törölték a joghátrányokat, de az ítéletemet még nem semmisítették meg. Nem is kérem, biztos megoldják majd kollektíven.

A rendszerváltás kegyelem volt, amit megérdemeltünk. Úgy érzem, hogy ez 56-nak a gyümölcse. Nagy Imre temetése a határkő. Hátborzongva hallgattam Orbán Viktornek a Hősök terén elmondott beszédét, arra gondoltam, hogy az életével játszik. Tudtam, hogy ennél sokkal kisebb dolgok miatt is megölték embereket. Számunkra a nagy novum a vallásszabadság, a demokrácia volt, nem is álmotunk róla, hogy a mi életünkben még bekövetkezhet. Megszűnt az Állami Egyháziügyi Hivatal, az egyházi üldözés csúcsszerve, aztán olyan gesztusokat tettek az egyház felé, mint az intézmények visszaadása, a szerzetesrendek újratelepítése. Mindez hatalmas, eufórikus élmény volt. Amit viszont soha sem gondoltam volna, hogy demokratikus választások során a marxisták visszakapják a hatalmat, és a régi emberek jönnek vissza a hatalomba. A demokrácia a többség uralmát jelenti, a többség pedig manipulálható. A körömiek ugyan a nemzeti oldalra szavaztak, de a szomszéd faluban, Girincsen a kispapnak készülő cigánygyereket árulónak tekintették, mivel ő nem az MSZP-re szavazott. Itt a falvaknak egyfajta lelki egysége van. Vannak irányítók, és az irányítók valahova elköteleződnek. A

cigányság kettéoszlott az elmúlt időben. Egyik része a nemzeti, a másik része a marxista befolyás alatt van, ők ezt a programot fogadták el.

Úgy látom, hogy a változás tovább rombolta a hagyományainkat. Az emberi közösségek alapvető kötődései sok ezer évre nyúlnak vissza. Ezek hatalmas, szövevényes, szerves kapcsolatrendszerek, amelyeknek története van. Az elmúlt ötven év állandóan szaggatta ezeket a gyökereket, az utóbbi tíz évben pedig mindez csak fokozódott, mert a szabadság és a jólét égisze alatt történt. Most már nemcsak hogy szabad a hittanóra, hanem az itteni iskolában a tanrend összeállításánál elsőnek a hittant rakják be, hogy a főállású hitoktatóm két nap alatt le tudja adni az óráit, így van a másik faluban, Girincsen is. Ugyanakkor a gyermekek vasárnapi miselátogatása drasztikusan visszaesett. Ez a folyamat már korábban elkezdődött, a televízió pedig felgyorsította. Nagyon mély az erózió. Azért van egy mag, azok a családok, amelyekben több nemzedék él együtt egy házban vagy a falun belül szoros rokoni kötelékben. Ők meg tudták őrizni a keresztény vallásos hagyományokat úgy, hogy közben nem deformálódtak ebben a modern társadalomban. Van egy éles választóvonal aszerint, hogy ezt a tömegkultúrát – ha kultúrának nevezhetjük ezt a moslékot –, amivel elöntöttek bennünket, ki veszi át, és ki képes ellenállni. Itt minden gyerek jár hittanra, de kétarcú a dolog. A vallásos nevelés a személyiségformáláshoz tartozik. A személyiség lényeges része három éves korig kialakul. Ehhez mi hozzá tudunk adni valamit, ami nagyon fontos. Ha valaki, mondjuk, egy cigánygyerek az iskolaévek alatt megtanulja a Miatyánkot, meg az Üdvözlégy Máriát, akkor egész életén keresztül másként gondol majd az élet alapvető dolgaira, a Tízparancsolatra, mint az, akinek ez semmit sem jelent. Az a kettősség jelent igazán problémát, hogy mást tanulnak az iskolában, a hittanon, és mást tapasztalnak otthon. Akárcsak a kommunizmus alatt. Hiába tanulják a Tízparancsolatot, ha otthon közösen nézik a pornókazettákat. Korábban a faluban nem volt prostitúció, pláne nem a cigányok között, és most van. Nem volt uzsora sem, és most van. Itt nagy ellentétek feszülnek. Ezért olyan fontos, hogy most már hároméves kortól óvodába járhatnak a gyerekek. Az egyébként is zsúfolt iskola egyik termében volt az óvoda, a huszonöt férőhelyen negyvenöt gyerek szorongott két korcsoportban. Biztattam a polgármestert, hogy el kell kezdeni az óvodaépítést minél hamarabb. Hála egy belga katolikus építőipari iskola nyári táboraiknak – három éven keresztül dolgoztak itt, pénzt is hoztak –, a segítségükkel az itteni önkormányzat képes volt felépíteni az óvodát. Most lesz az ünnepélyes avatása, Antall József nevét veszi fel. Heroikus erőfeszítés volt, rengeteg társadalmi munkával és kétségbeesett koldulással. Azok a hatalmas beruházások, amik az elmúlt tíz évben megvalósultak – a víz, a gáz, a telefon, a csatorna –, annyira leterhelték banki kölcsönökkel az önkormányzatot, hogy ilyenbe nem tudott volna egyedül belevágni. A külföldi segítség elindított egy szélesebb körű támogatást. Az az anomália, hogy a költségvetés statisztikai átlaggal dolgozik, a probléma pedig helyi. Magyarországon demográfiai apály van, nálunk pedig demográfiai robbanás. Ebben az ezerkétszáz lelkes faluban harminc gyereket kereszteltek évente, és a legnagyobb részük cigány származású. Nekik most kell óvoda, nem tíz év múlva. Ha két-három emberben van életerő, fantázia, kreativitás, akkor ők meg tudják oldani azt a problémát, amit

egyébként nem tud megoldani az egész világ. Több alapítványunk is van. Az elsőt még a rendszerváltás előtt hoztuk létre a fogyatékos gyerekek nyaraltatására, ez a *Conditio Humana* Alapítvány, ma is működik. 1995-ben pedig, hogy a falu segítségére legyünk, létrehoztuk a Köröm Életminőségéért Alapítványt. Aztán jött egy nagy botrány, három vérhas megbetegedés. Az én híveim ugyanis eljárnak kukázni Tiszaújvárosba. Éjjel fölkelnek, tizenhat kilométert bicikliznek, és hozzák haza a nejlonzacskokat – abból vannak lábtörlőt –, a kidobott biciklikerekeket meg a kenyérhéjat, amivel a disznókat etetik, és olykor ők is megeszik. Ez egy negatív szenzáció volt, a sajtó, a tv megszállta a falut, aminek az eredménye egy válságkezelési program lett. Ötmillió forintot adott a minisztérium, és a cigánytelepről eltávolították az évtizedek óta felhalmozódott szemetet, felszántották a kerteket. Negyvenkét helyen szilárd klozetot telepítettek, és szemégyűjtőket helyeztek el. Az a pénz elfogyott, de kaptunk támogatást egy felemelkedési programra. Az alapítvány keretén belül úgy foglalkozunk a gyerekekkel, hogy játszva sajátítsák el a háztartási ismereteket. Barátaim, akik kimentek Franciaországba, egy katolikus közösségbe, az itt vásárolt házukat, kertjüket átadták nekünk, és ezen a portán folyik már egy éve a program.

Ezek majdnem mind cigánygyerekek, de bárki jöhet. Eddig is jöttek szilváért, dióért, birsalmáért, most csupán annyi történt, hogy a másik házba kellett irányítani, és beosztani őket, hogy meghatározott napokon jöjjenek. A rendszeres látogatók száma kilencven körüli, ötös-hatos csoportokban járnak. Főznek, takarítanak és játszanak. Ebbe a programba csatlakozott bele *Hoffer* József jezsuita atya, aki hat évig volt Szegeden a kispapok nevelője, majd úgy döntött, hogy szociális munkával fog foglalkozni. Az előjárók engedélyt adtak rá. A miskolci rendházba költözött, és hetente négy napot tölt abban az öt faluban, ami hozzám tartozik. Segít a lelkipásztorkodásban, és most már nemcsak a cigánygyerekekkel, hanem a szüleikkel is foglalkozik. Hétfőnként két-három cigányasszonnyal főz, velük ebédel, és a maradékot kiviszi a családokhoz. Az alapítványtól segítséget kapnak ahhoz is, hogy amit itt megtanulnak, azt otthon megvalósíthassák. Ennek az anyagi lehetőségét egy PHARE-pályázat teremtette meg ötmillió forinttal. A programba már varrónőt és kertészt is bevontunk. Csak az egyes családok egyedi problémáit megközelítve lehet előrelépni. Itt magas a közép súlyos fogyatékosok száma, nagy a munkanélküliség, az alkoholizmus és a kriminalitás. Ezen csak úgy lehet segíteni, ha valaki meg tudja őket szólítani. Nemcsak tudás kell hozzá, hanem rátermettség is. Emberfeletti feladat, keressük hozzá a munkatársakat. Szerencsére a Józsi atya meg tudja szólítani őket, a gyerekek rajonganak érte. Néhány éve kapcsolatba kerültünk két holland segítő alapítvánnyal is. Évente átlagosan nyolcvan köbméter adományt hoztak, amit mi osztottunk szét. Olyan dolgokat, amik kikerültek egy lakásból, egy iskolából, vagy valamilyen más intézményből. Sok gyerekjáték is volt köztük. A Máltai Szeretetszolgálattól élelmiszeradományokat kaptunk, és így karácsonyi ajándékozást tudtunk szervezni. Minden gyerek kapott játékot, és az iskolának is adtunk.

A rendszerváltozás azt is hozta a falunak, hogy visszanyerte az önállóságát. Addig Sajóhidvéghez volt csatolva. Visszakapta a nyolcosztályos iskolát is. Egy időben itt csak

kisegítő iskola működött, most eltérő tantervű osztályok vannak, a gyerekek egyharmada ilyen osztályba jár. Az önállóság persze gondokat is hozott. A képviselőknek fel kellett nőni a felelősséghez, ezt tanulni kell. Az is gond, hogy csak három tósgyökeres körömi pedagógus van, a többiek bejárók. A pedagógus jelenléte a faluban éppen olyan fontos, mint a papé. A tanítás az iskolában folyik, a nevelés pedig az utcán. Sokkal többet tud elérni az a pedagógus, aki itt él. Az itteniek mindig is törődtek a környezetükkel, most többet tudnak költeni a házaikra, és igényesebbek is. Másrészt lehetőség nyílt arra, hogy különféle kezdeményezések szülessenek. Ilyen a Rákóczi emlékmű. A falunak régi vágya volt, hogy megjelölje emlékhelynek azt a Köröm határában lévő mezőt, ahol az Ónodi országgyűlés lezajlott. Öt évvel ezelőtt a régi temetőben felállítottunk egy emlékoszlopot Rákóczi melldomborművével, Göncz Árpád avatta fel. Meghívtuk a Rákóczi Szövetség különféle csoportjait, Magyarországról, Szlovákiából, Kárpátaljáról, Erdélyből, és itt is megszületett a Rákóczi Szövetségnek egy csoportja. Az idén egy oszlopsorral bővült az emlékhely. Tizennégy gránittábla örökíti meg Rákóczi Ferenc életének állomáshelyeit, Mádl Ferenc avatta fel májusban. Az ilyen alkalmak összetartozás-tudatot erősítő közös élmények. Sok segítséget kapunk a központi költségvetésből pályázatok útján, valamint alapítványoktól és magánszemélyektől is. A karitatív munkának van egy belső logikája. Elkezd az ember valamit úgy, ahogy lehet, talál egy fületlen gombot, aztán hozzávarrja a kabátot. Talán a személyes kapcsolat a legfontosabb. Kis ország vagyunk, szinte mindenki ismeri egymást azok közül, akik ilyen tevékenységet végeznek. A legfontosabb tényező természetesen az ember, akihez eltalálnak a hasonlóan gondolkodók. Amikor Hofher Józsi atya kispap volt, és egy iskolatársa elhozta ide, akkor se neki, se nekem nem jutott eszembe, hogy valamikor együtt fogjuk gondozni a körömi cigányokat. Kacsaringós úton ment az ő életpályája, látszólag monoton módon az én életem, és a kettő egyszer csak összetalálkozott. És ez így van minden vonatkozásban. Úgy gondolom, hogy az embernek mindig van lehetősége tenni valamit. Én többféle ösvényt járok egyszerre, aminek a belső egysége a papi hivatásom. Megyek addig, amíg az erőm bírja. Most már a fő gondom az, hogy kinek tudom átadni a stafétabotot. Ha az ember következetesen megy egy úton, akkor előbb-utóbb társakat talál, ha szükséges a társ. Így jöttek ide a fiatalok, így jött Józsi atya. Így jött a pataki gyűjteményhez *Csalog Judit, Kovács Zsuzsa és Szabó Irén, Telenkó Miklós* görögkatolikus paptársam felesége. A sárospataki egyház visszakarta az államosított katolikus elemi fiúiskolát, és az épületet a gyűjtemény rendelkezésére bocsátotta. Már folyik a helyreállítása. Amikor elkezdtem gyűjtögetni a régi könyveket, a sérült műtárgyakat, miseruhákat, álmodni se mertem, hogy egyszer majd egy nyolctantermes iskolaépületben tudom elhelyezni a gyűjteményt.

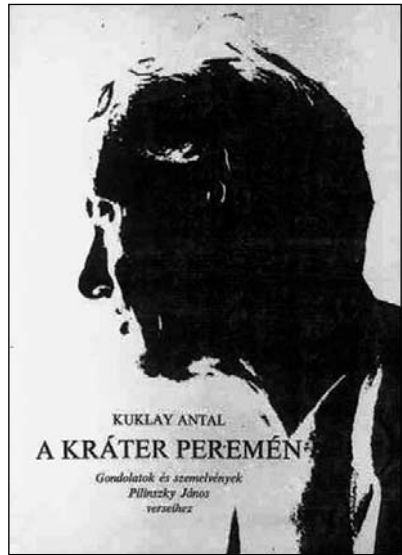
Nem kértem a rehabilitásomat, mert tudtam, hogy úgysis sor kerül rá, meg is történt. Nem kezdeményeztem egyéni kártalanítást sem, de amikor megszületett a törvény, beadtam én is a kérelmet, és most életjáradékot kapok. Szintén a rendszerváltással jött, Antall Józsefnek köszönhetően, hogy a papok számára állami nyugdíjat biztosítanak. Ez nagyon jelentős dolog. Alapvető, hogy ne nyomorogjanak a nyugdíjba kerülő papok. A nyugdíj és az életjáradék biztos alapja a megélhetésnek.

Magyarországon hála Istennek ma már nem nyomorognak a papok, talán épp azért, mert kevesen vagyunk, sokkal jobban megbecsülnek a hívek, vagy több helyről kapunk ellátást. Most inkább az a probléma, hogy annyi egyházközsége van egy papnak, hogy túl vagyunk terhelve.

A papság létszáma csökkenőben van, húsz éven belül a felére fog visszaesni. Például ez a plébánia is meg fog szűnni, ha én betegség vagy halál miatt elmegyek innen. Viszont az egyháznak van szervezett tartaléka, ereje, mint például a szerzetesrendek, amelyek részben továbbéltek, részben visszaköltöztek hozzánk. Nagyon jó véleménnyel vagyok a fiatal papok érzékenységéről is. Aztán jönnek a szerepapak vagy a civilek. Nekünk is egy ilyen rokkant nyugdíjas hitoktató diakónusunk van. Nem az egyház leépüléséről van szó, hanem inkább szerepcseréről. A világiaknak több szerep jut most olyan területen, ahol korábban csak papok tevékenykedtek.

Most jelent meg egy tanulmányom a sárospataki templom főoltáráról. A muzeális gyűjtemény igazgatása is művészet-történelmi feladat. Arra nincs hivatásom, hogy henteente negyven órát töltsék levéltárban Budapesten, vagy éppen Bécsben. Nekem fontosabb, hogy azokat a feladatokat oldjam meg, amelyeket itt hoz a mindennapi élet, vagy olyat válasszak, amit itt is meg tudok csinálni. A Kráter peremén című könyvem három kiadást ért meg, most a negyediket készítem elő. Havonta egy-két alkalommal előadást tartok Pilinszky verseiről Szombathely és Kolozsvár, Szeged és Kassa–Ungvár térségében. Tíz éve megkaptam a Magyar Köztársaság Középkeresztjét. Akkor voltam hatvan éves. Heghatottságot, meg egy kis zavart is éreztem, amikor Göncz Árpád átnyújtotta, és azt mondta: ezt se gondoltuk volna a Gyűjtőben! Három éve kaptam egy megyei kitüntetést, amit úgy hívnak, hogy *Pro Comitatu*, tehát *A megyéért*. Azóta minden évben meghívnak az október 23-i ünnepi megyei közgyűlésre. Tavaly én mondtam az emlékbeszédet. Amikor Seregély érsek úr idekerült Egerbe, akkor két osztálytársát, Szabó Györgyöt meg engem címzetes kanonokká nevezett ki. Baráti gesztus volt, ez egy cím, sok jelentősége nincs.

Itt helyben súlyos gondok vannak, mikroformában van jelen a harmadik világ problémája, aminek a megoldására még nincs modell. Az emberi jogokat chartába foglalták, az emberhez méltó tevékenységet viszont nem vették bele. Ha valamit szeretnék, akkor ezen segíteni. A jövő nem kilátástalan. A kommunista rendszernek két súlyos csapása volt az egyház számára. Először lefejezték az egyház szellemi elitjét, ezek a szerzetesrendek voltak. Utána pedig a kezét-lábát vágták le, ezek pedig a katolikus kántortanítók voltak. A rendszerváltozás után új lehetőségek adódtak az egyház számára, megnyílhattak

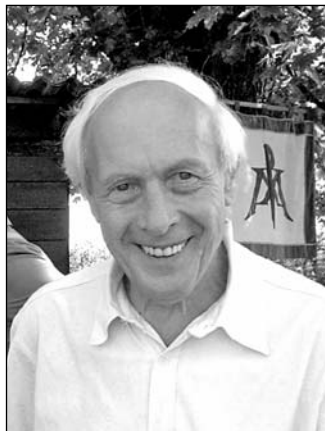

a katolikus iskolák, és újra létesültek a szerzetesrendek. Miskolcon például két katolikus gimnázium van. Óriási a jelentősége a jövődő számára, hogy lesz olyan elit értelmiségi rétegünk, amelynek tagjai ízig-véig modernek, otthon vannak az információs társadalomban, ugyanakkor nincsenek kiszakítva a családi, a nemzeti és a vallási gyökereik.

(Az interjút 1990-ben, valamint 2001-ben készítette, és a visszaemlékezést szerkesztette Molnár Adrienne)

KUKLAY ANTAL 1932-ben született Csapon. Apja kántortanító volt. Középiskolai tanulmányait a sátoraljai helyi piarista, illetve a sárospataki református gimnáziumban végezte. 1950-ben érettségizett. Hejcéen, Egerben, 1953-tól pedig Budapesten, a központi szemináriumban tanult. 1955-ben szentelték pappá. Az 1956-os forradalom kitörése után társaival együtt a házi őrizetből kiszabadult Mindszenty Józsefhez fordultak, hogy tájékoztassák őt az Állami Egyházügyi Hivatal (ÁEH) tevékenységéről. 1956. november 3-án Turchányi Egon, Mindszenty titkára vezetésével részt vett az ÁEH iratainak lefoglalásában. A november 4-i szovjet beavatkozás után segítséget nyújtott az ELTE joghallgatóinak a menekülésben. Részt vett egy sokszorosított brosúra elkészítésében, amely a vidéki papságot tájékoztatta az eseményekről. Decemberben Abaújszántóra, majd 1957 elején Szikszóra helyezték káplánnak. 1957 májusában letartóztatták, 1958-ban a Turchányi Egon és társai perében tíz év börtönbüntetésre ítélték, Budapesten és Márianosztrán raboskodott. 1963-ban szabadult. Sárospatakra költözött a szüleihez. Az Állami Egyházügyi Hivatal eltiltotta a papi tevékenységtől. A sátoraljai helyi lemezgyárban, majd a sárospataki cserépkályhagyárban dolgozott segéd munkásként. Később az ÁEH engedélyezte, hogy tudományos munkát végezzon, így – mint a plébánia könyvtárosa – bekapcsolódott a sárospataki katolikus templommal kapcsolatos feltáró munkába. Közben elvégezte az Országos Széchényi Könyvtár könyvtárosképző tanfolyamát, s szívós gyűjtőmunkával létrehozta a Sárospataki Római Katolikus Egyházi Gyűjteményt. 1968-ban engedték először a szószékre. 1973-tól Köröm község plébánosa, 2011-től, nyugdíjazásától plébániai adminisztrátora. 1985-ben művészettörténész oklevelet szerzett. 1987-ben a sárospataki egyházi gyűjtemény kiadásában jelent meg tanulmánykötete: *A Kráter peremén. Gondolatok és szemelvények Pilinszky János verseihez*. 1991 óta a sárospataki egyházi gyűjtemény vezetője.

Címei: 1998-tól címzetes kanonok, 2006-tól csudányi prépost, 2009-től egri kanonok. 2008-ban Fraknoi Vilmos-díjjal, 2009-ben a Hit Pajzsa-díjjal, 2002-ben a Magyar Köztársasági Érdemrend középkeresztjével, 2011-ben a Magyar Köztársasági Érdemrend tisztikeresztjével, 2014-ben Magyar Örökség Díjjal tüntették ki.

Kuklay Antal

SZABÓ ANDRÁS

Egy grafomán kései humanista én-dokumentumai és önéletrajzai

MISKOLCI CSULYAK ISTVÁN (1575–1645)

Az önvallomások problémakörével akkor találkoztam először, amikor Szenci Molnár Albert naplójának kétnyelvű kritikai kiadását rendeztem sajtó alá.¹ Az 1990-es években a német nyelvterület, Németország, Svájc és Ausztria könyvtáraiban kutatva és olvasva szinte rám zúdult az e tárgyban megjelent szakirodalom, ennek nyomán az általam kiadott mű európai rokonságát is megnyugtatóan rögzíteni lehetett, s az idáig társtalannak tűnő magyar jelenség új távlatokat kapott.

Nyugat-Európában az utolsó tizenöt esztendőben megerősödött az a 70-es és 80-as években elindult interdiszciplináris kutatási irány, amely a kora újkori én-dokumentumokkal, önvallomásokkal foglalkozik. Az „egodokumentum” kifejezés (amelyet én magyarítva használok) először a holland szakirodalomban bukkant fel az 1950-es években, s különösen Rudolf Dekker 70-es évek óta megjelent publikációi révén terjedt el. Az ő értelmezésében ez önéletírásokat, naplókat, útleírásokat és leveleket jelent, amelyekben a szerző saját magáról beszél.² 1992-ben Bad Homburgban, Németországban tartották azt a meghatározó konferenciát, amelynek kötete, *Ego-Dokumente* címmel 1996-ban jelent meg Winfried Schulze szerkesztésében.³ Schulze tágabban értelmezi a fogalmat, s ide számítja a nem önként, saját akaratból keletkezett dokumentumokat is: ilyenek például a hivataloknak írt kérvények és a bírósági vallomások. A könyv nyomán széleskörű vita indult, amelynek során a témával foglalkozók többsége Schulze értelmezése ellen foglalt állást, s az a közvélekedés alakult ki, hogy meg kell maradni a kifejezés eredeti tartalmánál. Sokan éppen ezért nem az én-dokumentum, hanem az önvallomás (Selbstzeugnis) műfaji megnevezését kezdték el használni. A történészeket és irodalomtudósokat is megmozgató vitával párhuzamosan számos országban elkezdődött az ide tartozó dokumentumok feltérképezése. A bibliográfiai felmérés és egy részletes adatokat tartalmazó lista elkészítése az első lépés, amely lehetővé teszi annak áttekintését, hogy egyáltalán milyen anyaggal rendelkezünk.⁴ (Csak

¹ Megjelent: *Szenci Molnár Albert naplója*, közléteszi SZABÓ András, Universitas Könyvkiadó, Budapest, 2003 (Historia Litteraria 13).

² Rudolf DEKKER honlapját lásd: <http://www.egodocument.net/> (2006. január 15.)

³ *Ego-Dokumente. Annäherung an den Menschen in der Geschichte*, herausgegeben von Winfried SCHULZE, Akademie Verlag, Berlin, 1996 (Selbstzeugnisse der Neuzeit 2).

⁴ Egy közeli példa: Harald TERSCH: *Österreichische Selbstzeugnisse des Spätmittelalters und der Frühen Neuzeit (1400-1650). Eine Darstellung in Einzelbeiträgen*, Böhlau Verlag, Wien-Köln-Weimar, 1998.

halkan jegyzem meg, hogy a legtöbb ilyen vállalkozás csupán a nyomtatásban megjelent anyagot vette figyelembe, s nem foglalkozott a kéziratárakban és levéltárakban lévő kiadatlan művekkel, pedig sok izgalmas és felfedezetlen anyag van még.) Ezzel párhuzamosan számos forráskiadás-sorozat is elindult, s azóta is több országban kutatócsoportok foglalkoznak a kora-újkori önvallomások kérdésével. Én magam a berlini Freie Universität történéseivel, Claudia Ulbrichhal és Gabriele Janckével kerültem személyes kapcsolatba – ők a kutatási irány nemzetközi összehangolását is megkísérelték.⁵ Jó és viszonylag friss összefoglalást ad a témáról (beleértve a szakirodalmi hivatkozásokat) a „zeitenblicke” című internetes folyóirat első, 2002-es évfolyamának második száma.⁶

Amit már most, az elején le kell szögezmem, a kora újkori önvallomások, éndokumentumok alapvetően különböznek a 18. században induló modern kor hasonló műfajú irodalmi munkáitól. Az éndokumentum mint szakkifejezés becaphatja a 20. századi pszichológiai fogalmihoz szokott olvasót, mert itt általában szó sincs az Én mélyreható vizsgálatáról, sokkal inkább a személyiség és a külvilág kapcsolatáról adnak a művek hírt. A kutató értesülhet például a szerző vallással kapcsolatos álláspontjáról, a háború és az erőszak kiváltotta élményeiről, az emberek közötti kapcsolatok jelentőségéről, a kapcsolatok szociális hálójáról, saját testéhez való viszonyáról, érzéseiről és érzelmeiről, gyermekkori emlékeiről, önmaga és mások megfigyeléséről; mindez a reneszánsz korban elindult individualizációs folyamat során természetesen állandóan változik. Tehát itt sokkal inkább gondolkodástörténeti vagy történeti antropológiai kérdésfelvetésekről lehet érdemben szólni, tekintettel arra, hogy az egyén felfedezésének folyamata ebben a korszakban indul csak el a nyugati civilizációban, ahogyan azt Richard van Dülmen összefoglaló könyve az 1500 és 1800 közötti évekkel kapcsolatban felvázolta.⁷ Mindez nem zárja ki teljesen, hogy az elemzés során helyenként az irodalomtudomány eszközeit is bevessük, azonban mindig figyelemmel kell lenni a korra és helyre, azaz a valós történeti összefüggésekre.

Hogy állunk e kutatásokkal Magyarországon? Ha röviden kellene válaszolni, azt mondanám: sehogy. Nálunk ez a régi magyar irodalom területe (esetleg, ami még reménytelenebb, a történettudományé), de nincsenek szakemberek, akik ezzel foglalkoznának, s nincsenek kutatási programok sem, amelyek ilyesmit tűznek ki célul. Ennek következtében nincs, aki felvegye a kapcsolatot a külföldi kollégákkal, s bekapcsolódjon a nemzetközi együttműködésbe. Vannak szórványos forráskiadások,⁸

⁵ Lásd a honlapjukat és az onnan továbbvezető linkeket: <http://web.fu-berlin.de/selbstzeugnisse> (2006. január 15.)

⁶ Ezt használtam fel áttekintésem alapjául. Különösen sokat forgattam az alábbi tanulmányt: Andreas RUTZ: *Ego-Dokument oder Ich-Konstruktion? Selbstzeugnisse als Quellen zur Erforschung des frühneuzeitlichen Menschen* = *zeitenblicke* 1 (2002), Nr. 2 [20. 12. 2002], URL: <http://www.zeitenblicke.historicum.net/2002/02/rutz/index.html> (2006. január 15.)

⁷ Richard van DÜLMEN: *Die Entdeckung des Individuums 1500–1800*, Fischer Taschenbuch Verlag, Frankfurt am Main, 2002 (Europäische Geschichte).

⁸ Lásd például: *Naplók és útleírások a 16-18. századból*, közléteszi SZELESTEI N. László, Universitas Könyvkiadó, Budapest, 1998 (Historia Litteraria 6).

de csak a jéghegy csúcsait ismerjük, nincs olyan részletes bibliográfiánk sem, amely felsorolná az összes kiadott magyarországi önvallomást a felvilágosodás kora előtt. Arról pedig végképp fogalmunk sincs, mi rejtőzik a kéziratárakban és levéltárakban kiadatlanul. A legfontosabb műveket, például az erdélyi önéletírásokat tanítjuk az egyetemek magyar szakjain, de a második vonalat gyakorlatilag nem ismerjük. Ebbe a második vonalba tartozik az a szerző, akiről a továbbiakban beszélni kívánok.

Miskolci Csulyak István (1575-1645) érintett műveinek többsége 1962-ben, a *Régi magyar költők tára* 17. századi sorozatának második kötetében napvilágot látott,⁹ mégis, csak az utolsó esztendőiben kezdett figyelem irányulni rájuk. A szerző a magyar protestáns értelmiség (jobb híján használok ezt az anakronisztikus kifejezést) elitjéhez, a külföldi egyetemeken tanultak közé tartozott.¹⁰ Műveltségére a késő humanizmus gyakorolt nagy hatást, vagyis az antikvitás műveltségét továbbadó humanista iskoláztatás, amely összekapcsolódott felekezete, a református egyház értékeivel és világnézetével.¹¹ Magától értetődő természetességgel használta a latin nyelvet, s nemzedékének más tagjaihoz hasonlóan ugyanilyen természetességgel váltott át magyar nyelvre is. Felmenői miskolci polgárok voltak, de már apja, Miskolci Csulyak János értelmiségi pályára lépett, s református lelkész lett. István fia számos hazai iskolát végigjárt, elsősorban a hazai tájon, Tokajhegyalján, majd Debrecenben is. Külföldi tanulmányait az tette lehetővé, hogy egy főnemesi család sarjának házitanítója lett: elvállalta Késmárk ura, Thököly Sebestyén kisebbik fiának, Miklósnak a tanítását. Tanítványával először Sárospatakon tartózkodott, majd több mint fél esztendeig a késmárki udvarban, s csak ezután keresték fel együtt a görlitz-i gimnáziumot majd a heidelbergi egyetemet. Németországban barátságot kötött nemzedékének legkiemelkedőbb írójával, a tartósan kinn élő Szenci Molnár Alberttel. Tanulmányai végeztével éppen egy nagy európai körútra indult volna a tanítványával, amikor megérkezett Thököly Sebestyén halálhíre és a hazahívó levél. Itthon először Tarcalon tanított, majd Szerencsen lett református lelkész. Engedve apja szülővárosa hívásának, egy ideig Miskolcon vállalt hasonló hivatalt, míg aztán végleg meg nem találta a helyét Olaszlisztkán. Az önálló zempléni református egyházmegye esperese is volt haláláig, idősebb korában minden erejével küzdve az angol puritanizmus hatása alá került kortársai ellen. Családi életében nem volt szerencséje: öt feleséget temetett el (a hatodik túlélte), s tíz gyereke közül egyedül Gáspár fia élte meg a felnőtt kort.¹²

Irodalmi munkásságát kutatva különlegesen jó helyzetben vagyunk, mert imponáló mennyiségű kézírata maradt ránk. 1603-ban Heidelbergben vásárolt egy üres lapokat

⁹ *Pécseli Király Imre, Miskolczi Csulyak István és Nyéki Vörös Mátyás versei*, kiadta JENEI Ferenc, KLANICZAY Tibor, KOVÁCS József és STOLL Béla, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1962 (*Régi magyar költők tára. XVII. század* 2). – Ezentúl: *RMKT XVII. 2.*

¹⁰ Az értelmiség tagozódásáról a korban: KLANICZAY Tibor: *Értelmiség egyetem nélküli országban*, in *Uő.: Pallas magyar ivadéka*, Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1985, 77-85.

¹¹ SZABÓ András: *Késő humanizmus. Egy irodalomtörténeti korszakmegjelölés háttéréről*, in HANSÁGI Ágnes, HERMANN Zoltán, HORVÁTH Csaba, SZITÁR Katalin (szerk.): *Mozgó Világ. Tanulmányok a hatvanéves Kulin Ferenc tiszteletére*, Ráció Kiadó, Budapest, 2003, 235-247.

¹² Életrajzát lásd: *RMKT XVII. 2.*, 281-304.

tartalmazó könyvet, pirosra festett pergamen kötésben, ez lett az omniáriuma, amelybe különböző műfajú műveit feljegyezte. Mivel közülük az útinaplója van a kötet elején, a szakirodalom ennek latin címét, a *Diarium Apodemicum*ot használja az egész kéziratra, amely az Országos Széchényi Könyvtár kéziratárában található. Esperességének iratait, levelezését és az alája tartozó egyházközségek jövedelmi viszonyait két másik vaskos kötetben őrzi a Tiszánineni Református Egyházkerület levéltára Sárospatakon *Liber redituum* és *Diarium senioratus mei* címmel. Szenci Molnár Albert levelezésében megmaradtak fiatalkori episztolái,¹³ s egy neves erdélyi történész, Jakó Zsigmond magántulajdonában van a peregrinációs emlékkönyve.¹⁴ Ezen túl többször utal még olyan kéziratokra is, amelyek ma már nincsenek meg. Mindezek alapján előttünk áll egy olyan egyházi értelmiségi, aki neves kortársaihoz (mint Szenci Molnár Albert és Újfalvi Imre) hasonlóan felnőtt élete szinte minden moccnását írásban is megörökítette, s joggal nevezhető grafománnak. Egy dologban mégis különbözik a többi Heidelbergben tanult református értelmiségitől, s ez a nyitottsága a világi témájú irodalom irányába. A jelenség talán a Thököly-udvarral való érintkezésével magyarázható: fiatal korában Thököly Miklós kérésére szerelmes verset fordított németből,¹⁵ később pedig kedvvel írt bordalokat és esküvői köszöntőket. S amivel nem nagyon dicsekedett: Balassi Bálint *Szép magyar komédiájának* egyetlen ismert szövege az ő betűivel van leírva a Fanchaly Jób kódexbe, ezt akkor másolhatta, amikor 1601. május 20-án Thököly Sebestyén másodszor is megnősült, a drámát ugyanis főnemesi esküvőkön játszották.¹⁶

Térjünk rá ezek után az önvalomásaira. Közülük az első a *Diarium Apodemicum*, az útinapló.¹⁷ Miskolci Csulyak latin nyelven írja, s viszonylag kevés személyes információt tartalmaz, elsősorban a meglátogatott városok nevezetességeire, épületeire és felirataira koncentrálnak. Mivel Németországról szól, elsősorban a németek számára forrásértékű, különösen azon a pfalzi területen, ahol a 17. század végén a napkirály, XIV. Lajos katonái a városokkal együtt a levéltári anyagot is elpusztították. Nemcsak Heidelberget tárgyalja részletesen, de 1606-ban az újonnan épülő Mannheimban járva, lerajzolja annak első ismert alaprajzát is.¹⁸ A műfaj Magyarországon már korábban megjelent, az előző nemzedékek tagjai külföldre utazásukról verses, majd ké-

¹³ Kéziratairól és Szenci Molnár Alberthez írott leveleiről lásd: *RMKT XVII. 2*, 304-322.

¹⁴ JAKÓ Zsigmond: *Miskolci Csulyak István peregrinációs albuma*, Acta Historiae Litterariae Universitatis Szegediensis 10-II (1971), 59-72.

¹⁵ *RMKT XVII. 2*, 39. – Lásd még: SZABÓ András: *Liebeslyrik und Ehegedichte ungarischer Dichter. Am Beispiel des István Miskolci Csulyak*, in *Der Mythos von Amor und Psyche in der europäischen Renaissance*, herausgegeben von József JANKOVICS und S. Katalin NÉMETH, Balassi Kiadó, Budapest, 2002 (Studia Humantatis 12), 151-158.

¹⁶ A témáról írt tanulmányomat szakmai közönség már hallotta, rövidesen befejezendő írásos változatát az *Irodalomtörténeti Közleményekben* szándékozom megjelentetni.

¹⁷ Országos Széchényi Könyvtár kéziratára, Oct. Lat. 656. ff. 3r-94v.

¹⁸ SZABÓ András: *Mannheim első ismert alaprajza Miskolci Csulyak István útinaplójában*, in *Szabó G. Zoltán 60. születésnapjára*, Balassi Kiadó – MTA Irodalomtudományi Intézete, Budapest 2003. április 9, 15-16.

sőbb prózai *Hodoeporicon*okban számoltak be, s a szerzőnél húsz évvel fiatalabb Szepsi Csombor Mártonnál később megtörtént a magyar nyelvre váltás is. Miskolci Csulyak munkája mindezidáig kiadatlan, lefordítását és megjelentetését az 1960-as években Kulcsár Péter és Kovács Sándor Iván tervezte, de mindössze egy nagyon szűk válogatás valósult meg belőle a *Magyar utazási irodalom 15–18. század* című antológiában.¹⁹

A második mű nagyon rövid, de személyes jelentősége igen nagy: ez nem más, mint a Csulyak család leszármazási táblázata, amely a dédapáig visszamenve tartalmazza a rokonságot.²⁰ A szerző hat felesége közül csak négyet tüntet fel, tehát valamikor 1631 és 1634 között írhatta és rajzolhatta le. Ma már tudjuk, hogy egy személyiséghez a család és az ősök is hozzátartoznak, ez azonban abban az időben teljesen kivételes jelenség, egyetlen más hasonlót sem ismerünk: ez az első ismert magyar polgári genealógiai táblázat. Ennél már sokkal konvencionálisabb a következő latin nyelvű kéziratos feljegyzéssorozat, amely *Memorabilia memoranda* címmel rövid életrajzi vázlatot ad, különös tekintettel a feleségekre és a gyermekekre. Ez az ötödik feleség halálával végződik, tehát valamikor 1638 nyarán állíthatta össze, mintegy előkészületként az igazi önéletrajzra.²¹ Külön figyelmet érdemel egy odavetett megjegyzése, amelyben ezt mondja: „A születésnapokról bővebben lásd Eber kalendáriumában mindegyiket a saját helyén.”²² Paul Eber wittenbergi egyetemi tanár egy olyan öröknaptárt adott ki, amelyben bőséges üres helyet hagyott a kéziratos bejegyzéseknek. Ennek a munkának számtalan kiadását a 16–17. században naplóként használták, amelyben az egyes naptári napokhoz írják a bejegyzéseket, s azon belül különböztetik meg a különböző esztendőkből azon a napon történteket.²³ Miskolci Csulyak Eber-kalendáriuma sajnos elveszett vagy lappang.

1639 első felében, egyfajta öregkori visszatekintésként írta meg a szerző latin nyelvű hosszabb önéletrajzát, amelyet a lapszálon még halálának évében, 1645-ben is kiegészített. Ennek magyar fordítása 1962-ben megjelent ugyan, de ma már a szöveg újrafordítása is szükségessé vált.²⁴ A mű szoros kapcsolatban áll a többi ismert és elveszett én-dokumentumokkal, példának okáért beszámol a családjáról és a felmenőiről, azokról, akik a genealógiai táblán is szerepelnek. Az első mondat rögtön a mentegetőzésé, hiszen itt az egyházi és a humanista értékítéletek konfliktusba kerültek egymással: mint egyházi embernek azt kell mondania, hogy a lelkész élete és személyisége nem fontos, mint humanistának viszont igenis sürgető igény saját maga

¹⁹ *Magyar utazási irodalom 15–18. század*, válogatás és utószó KOVÁCS Sándor Iván, szöveggondozás és jegyzetek MONOK István, Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1990, 301–312 (KULCSÁR Péter fordítása).

²⁰ *RMKT XVII.* 2, 281–282.

²¹ Uo. 282–283.

²² Uo. 282.

²³ Paul EBER: *Calendarium historicum*, Rhau, Wittenberg, 1550. (Ugyanebben az évben Bázelen is megjelent.) – Egy magyarországi Eber-kalendárium kiadását lásd legutóbb: SZELESTEI N. László i. m. 19–55.

²⁴ A kézirat: OSZK kézirattára, Oct. Lat. 656. ff. 297r–316r. – Magyarul: *RMKT XVII.* 2, 283–300. (RITOÓKNÉ SZALAY Ágnes fordítása).

bemutatása. Ezért ezt mondja: „Habár teljességgel haszontalannak, sőt fölöslegesnek ítélem, hogy életemet ... írásba foglaljam – nincs ugyanis abban semmi, vagy nagyonis jelentéktelen dolgok, amiket mások kíváncsi fülekkel hallgathatnának, mégis, hogy Isten irántam való gondoskodását és irgalmát másoknak is hirdessem és magasztaljam, nem szégyenlem ezekben a kutya időkben sem az én Uramnak, Istenemnek nevét dicsérni.” Ezt követően nagyon részletesen beszél a gyerekkoráról és a tanulásáról, s nem hiányzik az obligát (más korabeli önéletírásokban is megjelenő elem ez) kiskori kaland sem: meglóg az iskolából, s ismerősénél elbújik az asztal alatt. Szövege nyüzsgő a nevektől és az adatoktól, a korszak filológusa számára ez valóságos kincseshánya, s időnként saját latin verseit is beilleszti a műbe. Aztán jön a peregrináció leírása az útinapló kivonatával, s egy olyan anekdotikus elemmel, amely ott nem szerepel. Első heidelbergi éjszakájukat a kiskamasz Thököly Miklóssal egy vendégfogadóban töltötték. Reggel az úrfi fogta a megtelt éjjeliedényt, s jó hazai szokás szerint kilötytyintette az ablakon. A nemes folyadék éppen egy katona nyakába zúdult, aki őrjöngve felrohant a szobába, s kardjával le akarta kaszabolni a bűnöst. A nevelőnek sikerült annyira lecsillapítania, hogy végül megelégedett két pofonnal. Miskolci Csulyak a peregrináció végén megadta azt a pénzüsszeget, amelyet külföldön elköltöttek (4850 forint), ez arra utal, hogy volt egy részletes kiadási listája is, amelyet Thököly Sebestyén számára készített. Mivel a Thököly-levéltárból csak jelentéktelen töredékek maradtak ránk, ezt is elveszítettnek kell tekintenünk. Az önéletírás második nagy eleme a felnőttkor főbb életrajzi eseményeit, konfliktusait foglalja össze, különös tekintettel a feleségekre és a gyermekekre, a betegségekre és a halálesetekre. Egyedülálló forrás ez a korszak emberi kapcsolatait és mentalitását kutató történészek számára; a mai olvasó talán arra figyel fel leginkább, hogy szerelemről még az első házasságkötés körül sincs szó, a többit pedig egyértelműen és kertelés nélkül a gyakorlati szükségletekkel indokolja.²⁵

A prózai önéletírás mellett van egy latin nyelvű verse is: sírvers formájában (itt nyugszom!), 48 soros disztichonban sorolja fel életének főbb dátumait és eseményeit 1629-ig. A költeményt fia, Gáspár átdolgozta, és ebben a formában nyomtatásban is kiadatta, ezért benne van, hogy hat felesége volt, s olvashatunk a haláláról is.²⁶ A direkt módon önvallomásnak tekinthető munkák mellett én-dokumentumoknak kell tekintenünk a szerző más műveit is. Elsőként az emlékkönyvét kell megemlítenem, amely találkozásokot rögzít, olyanokat is, amelyeket az önéletrajzában nem említ,

²⁵ Első leánykérését így kommentálja: „És, mivel házastárs nélkül élni Isten és ember ellen való véteknek tulajdonítottam, udvarolni kezdtem...”. A következő alkalommal már így nyilatkozik: „minthogy gyermekeim és a háztartás miatt tovább özvegységben maradni nem tudtam” vagy „Elúvnán a három hónapi és egyheti özvegységet...” vagy „minthogy akkor az özvegység házi gondjaival-bajaival torkig voltam, megint egy gondos feleség segítségéről kezdtem gondolkodni, hogy alkalmasabb legyek köz- és magánügyeim vezetésére.” Legutóbb idéztem: SZABÓ András: *Szenci Molnár Albert leánykérései*, in SZENTMÁRTONI SZABÓ Géza (szerk.): *Amor, álom és mámor. A szerelem a régi magyar irodalomban, és a szerelem ezredéves hazai kultúrtörténete*, Universitas Kiadó, Budapest, 2002, 89.

²⁶ *RMKT XVII. 2*, 384-385.

például Szenci Molnár Albert 1629-es látogatását Olaszliszván.²⁷ Személyes adatokat tartalmaz a könyvjegyzéke, amely beszámol a könyv eredetéről, vásárlásának körülményeiről és áráról. Néha megtudjuk, hogy kitől kapta a könyvet ajándékba, valamint azt is, ha ő ajándékozta el a könyvet vagy elvesztette azt. Azt is feljegyezte, ha egy könyvet kölcsönadott. A 393 tételből álló lista az első tudatosan vezetett (s nem hagyatéki leltárból származó) könyvjegyzék Magyarországon, amely a szerző szellemi tájékozódásáról és műveltségéről is képet ad.²⁸

Életrajzi elemeket tartalmaznak nagy számban feljegyzett magyar és latin nyelvű alkalmi beszédei is. Az önéletrajzban rendszeresen utal rájuk, s olyan eset is van, hogy eltéveszti a beszéd elmondásának dátumát.²⁹ Ehhez hasonlóan a versek is számos esetben életrajzi eseményekhez kötődnek: magyar nyelvű verset ír a második, harmadik és ötödik házasságára, harmadik felesége és két lánya halálára, s jelzi, amikor az egyik verset elénekelte István fiával a lakodalmon.³⁰ Ugyanígy a latin nyelvű versek egy része is szorosan kötődik az életrajz eseményeihez, például azok, amelyekben miskolci és olaszliszka-i dolgozószobájának és könyvtárának feliratait örökíti meg.³¹ S ott vannak még mindezek mellett a levelek, főként a Szenci Molnár Alberthez írottak, amelyekben személyesebb hangot üt meg.

Egy terjedelmes, de javarészt kéziratban maradt irodalmi hagyatékról beszéltem, amelyet az irodalomtörténet a késő humanizmus provinciális, konzervatív változataként sorolt be. Ami a legfeltűnőbb benne, az az „ego” rendkívüli jelenléte. A direkt önvallomások és a művek együtt adnak egy személyiségképet, amely persze még így, a mozaikdarabokat egymás mellé rakva is erősen szubjektív. A 16. század felől nézve ez hatalmas újdonság, a modern kor nézőpontjából azonban látszanak a hiányok is. Valójában semmit sem tudunk meg Miskolci Csulyak „Én”-jéről, lelki történéseiről. Legfeljebb elejtett megjegyzést olvashatunk a mostoha módjára viselkedő özvegy édesanyjáról, akit aztán halála után annyira meggyászol, hogy szomorúságában (lelkiismeret-furdalásában?) még a hegedűjét is eladja.³² Még ott sem tartunk, ahová Bethlen Miklós a 18. század elején eljutott: nem tudjuk, hogy nézett ki (mert nem írja le magát), mik voltak a jó és rossz tulajdonságai, hogyan birkózott meg „ifjúságának bűneivel”³³. Lényeges dolgok maradnak ki az önéletrajzból is: nem szerepel benne például fiatalkori barátjának, Szenci Molnár Albertnek a neve, s egyetlen szót

²⁷ JAKÓ Zsigmond i. m. 63.

²⁸ *RMKT XVII.* 2, 336-348.

²⁹ 1607. július 15-én székfoglaló beszédet tartott a tarcali iskolában, ezt önéletrajzában július 5-re tette – valószínűleg az zavarta meg, hogy Németországban (ahonnan nemrég tért haza) még a naptárreform előtti régi naptárt használták, s a két időszámítás között akkor tíz nap volt. – *RMKT XVII.* 2. 349. (5. számú beszéd)

³⁰ *RMKT XVII.* 2, 56-58, 61-72.

³¹ *RMKT XVII.* 2, 380-381.

³² *RMKT XVII.* 2, 285, 288.

³³ Bethlen Miklós önéletrajzának nevezetes huszadik része: *Ifjúságom bűneiről*, in *Kemény János és Bethlen Miklós művei*, kiadta V. WINDISCH Éva, Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1980 (Magyar Remekírók), 616-620.

sem ejt időskori küzdelmeiről a puritán mozgalom ellen. Amit Szenci Molnár Albert többször is megtett, mármint hogy megrajzoltatta az arcképét, az Miskolci Csulyak Istvánnál tudomásunk szerint nem történt meg.

Az biztos, hogy a 16. század második felében és a 17. század elején az én-dokumentumok és az önvallomás műfajai, a napló és az önéletírás, a magyarországi protestantizmus legjelesebb íróinál (például Baranyai Decsi Jánosnál,³⁴ Szenci Molnár Albertnél, Miskolci Csulyak Istvánnál, Kanizsai Pálfi Jánosnál)³⁵ megjelentek, s írásuk hagyománnyá is vált a következő nemzedékek számára. Ahogyan korábban utaltam is rá, nincs még teljes áttekintésünk az összes fellelhető hazai kora újkori önvallomásról, de bizonyosan ebbe a hagyományba illeszkednek Pápai Páriz Ferenc³⁶ és Bod Péter³⁷ későbbi ilyen típusú munkái. Egy később megírandó irodalomtörténeti összefoglalásnak arra is ki kell majd térnie, hogyan termékenyíti meg ez a hagyomány az erdélyi református főnemesek nagy és ismert önéletírásait.

³⁴ BARANYAI DECSI JÁNOS, *Hoedoporicon 1587*, in *Utazások a régi Európában. Peregrinációs levelek, út-leírások és útinaplók (1587-1709)*, kiadta BINDER PÁL, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1976 (Téka), 19-40.

³⁵ KISFALUDY ZSIGMOND: *Kanizsai Pálfi János fõljegyzései*, Történelmi Tár 1880, 191-194.; 1909. 449-454.

³⁶ *Életem folyása*, in PÁPAI PÁRIZ FERENC, *Békességet magamnak, másoknak*, közléteszi NAGY GÉZA, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1977, 135-176.

³⁷ *Felsőcsernátoni Bod Péter önéletírása*, bevezetéssel ellátta JANCÓS ELEMÉR, Kolozsvár, 1940 (Erdélyi Ritkaságok 4).

★ ★ ★

**Az ökumenikus imahét püspökrésztvevői balról jobbra:
Orosz Atanáz, Ternyák Csaba, Fabiny Tamás, Pásztor Dániel**

Keresztényüldözés az ókori Rómában

Még a rendszerváltás előtt, a marxista történelemhamisítás korában végeztem az általános és a középiskolát, a történelemkönyvünkben az állt, hogy Jézus Krisztus a kereszténység legendás alapítója valójában nem is élt, nem történelmi személy. '89-ben érettségiztem, éppen kezdődött a rendszerváltás, s bízunk abban, hogy vége lesz a hazugságok korának, vége lesz a történelemhamisításnak. Sajnos nem így történt. A történelemhamisítás ma is folyik, csak annyi történt, hogy a marxista történelemhamisítást felváltotta a liberális történelemhamisítás. A konzervatív értékrend legfőbb védőbástyáit képező keresztény történelmi egyházak erkölcsi tekintélye fájó szálka a liberálisok szemében. Nem csoda tehát, hogy a történelemhamisítás az egyháztörténet vonalán folyik a legaktívabban. Ennek fontos részét képezi a keresztényüldözések bagatellizálása és az üldözött keresztények hősiességének legendává minősítése.

Sáry Pál

Itt van a kezemben egy könyv: Candida Moss *The Myth of Persecution* (Az üldözések mítosza) című, 2013-ban megjelent könyve, mely szerint a római keresztényüldözések története csupán mítosz. A szerző a Yale-en teológiából szerzett PhD-fokozatot, jelenleg az Újszövetség és a korai kereszténység professzora az Indiana állambeli South Bendben található, Notre Dame nevű katolikus egyetem teológiai karán. Ez önmagában megdöbbentő számomra. Eszembe jut erről az, hogy a liberalizmus mennyire hasonlít a zsarnoksághoz. Illyés Gyula *Egy mondat a zsarnokságról* című versében kiválóan érzékelteti azt, hogy ahol zsarnokság van, ott a zsarnokság mindenhová behatol, mindent átjár, mindent megmértelyez. Ilyen a liberalizmus is, képes még a nagy múltú egyházi egyetemekre is behatolni, s ott – amit csak lehet – megmérgezni, tönkretenni.

A könyv fő mondanivalója a következő. A szerző szerint a keresztényekkel azért nem lehet bizonyos kérdésekben (így pl. az abortusz kérdésében) konszenzusra jutni, mert a keresztények dialógusra képtelen emberek, akik vagy teljesen elzárkóznak a más nézeteket képviselőktől, vagy kifejezetten harcot folytatnak az eltérő állásponton lévőkkel szemben. S ezt a keresztények azért teszik, mert az a rögeszméjük, hogy állandóan üldözve vannak. Az üldözöttség gondolata pedig agressziót vált ki a keresztényekből. Márpedig a keresztényeket senki nem üldözi: most sem üldözik őket (állítja a szerző), és nem is üldözték őket soha, a Római Birodalomban sem folytak olyan véres keresztényüldözések, ahogyan az a köztudatban él. A római keresztényüldözések létezése csupán mítosz, melyet a 4. századi keresztények abból a célból alkottak meg, hogy az egyház agresszivitását (a pogányokkal, a zsidókkal és az eretnekekkel szemben) önvédelemnek lehessen feltüntetni. Ha a kereszt-

tények mindezt végre belátnák, sokkal türelmesebbé válnának, s így azt is felismerhetnék, hogy igaza van azoknak, akik más álláspontot képviselnek (pl. az abortusz kérdésében). Én ebben a gondolatmenetben nem látok logikát, s biztos vagyok abban, hogy ezzel nem vagyok egyedül. Az abortusz meggyőződésem szerint azért bűn, mert az emberi élet a fogantatással kezdődik. S ebből a szempontból teljesen irreleváns, hogy Nero üldözte-e a keresztényeket vagy sem.

A könyv jelentős része arról szól, hogy a keresztényüldözésekről szóló antik források, elsősorban a vértanúakták és a szenvedéstörténetek teljesen hiteltelenek, tulajdonképpen mesék. A 186. oldalon a következőt olvashatjuk: az az egyházi tanítás, amely az egyház vértanúiról, a katakombákban rejtőző, a letartóztatás elkerülése végett titokban találkozó keresztényekről szól, akiket irgalmatlanul az oroszlánok elé dobtak a hitük, vallási meggyőződésük miatt, csupán „*a fairy tale*”, egy tündérmese. A szerző első érve az, hogy a leírások többnyire későbbiek, az állítólagos üldözésekhez képest később íródtak, ami a hitelességet már erősen megkérdőjelezi. Hozzátehetjük ehhez: a történetírók már csak ilyenek, később írják le azt, ami korábban történt. Ez önmagában a hitelességet még nem rontja le.

A könyv szerint a vértanúk szenvedésének elbeszélői sablonokat alkalmaztak, és elsősorban Jézus passiójának eseményeit másolták le. Jó példa erre Szent Polikárp szenvedéstörténete. Jézushoz hasonlóan Polikárpot is a városon kívül, egy majorságban, az éjszakai órákban fogják el, az ő tartózkodási helyét is elárulják, Polikárp is imádkozik a letartóztatása előtt az egész egyházért, úgy rontanak rá, mint valami rablóra, a letartóztatást foganatosító parancsnokot Heródesnek hívják, számárháton viszik be Polikárpot a városba, Szmirnába, ahol a helytartó kikérdezi, a nép – s köztük a zsidók – rágalmatokat szórnak rá és kivégzését követelik, átszúrják a testét, melyből vér folyik ki.

Mit tudunk ehhez hozzátenni? Kétségtelenül sok itt az egyezés a krisztusi szenvedéstörténet eseményeivel. És ezek az elemek valószínűleg valóban későbbi betoldások. Ezt el lehet és el is kell ismerni. Vanyó László is rámutatott arra, hogy a vértanúaktákat idővel kibővítették, kiszínezték, átdolgozták tanítói, teológiai céllal: mint írja, „a vértanúakták ... írói, gyűjtői, átírói nem merő történelmi faktumokat akartak leírni... Mindig tanítani is akartak, sőt, illusztrálni azt a teológiai eszmét, hogy a vértanúban maga Krisztus beszél, él, szenved, tesz tanúságot, hal meg.” Mindez azonban nem jelenti azt, hogy e történetek magja nem valós.

A vértanúaktákat olvasva nagyon sok olyan apró részletet találhatunk, melyek a hitelesség mellett szólnak. Ilyenek a pontos hely és időmegjelölések. Pontosan megjelölik a hivatali tisztségeket, és pontosan használnak jogi fogalmakat. A keresztények felett a helytartó ítélkezik, aki a bírói emelvényen, bírói székében ül; a tárgyalás nyilvános; a helytartó kérdő formában ismerteti a vádat (keresztény vagy? Pilátus is így tett, amikor Jézusnak feltette a kérdést: te vagy a zsidók királya?); a rabszolgákat kínvallatás során hallgatják ki; írnokok vezetik a jegyzőkönyvet; a helytartó egy tábláról olvassa fel az ítéletet; terhes nőket nem végeznek ki addig, amíg meg nem születik a gyermekük; a halálra ítéltet a nyilvános kivégzés előtt levetkőztetik, a levetett ruhákat megkapják a hóhérok (ahogy Jézus esetében is történt). Ezek mind olyan részletek, melyeknek valóban így kellett történniük a kor eljárási rendje szerint.

Moss szerint az is a keresztényüldözések hiányára utal, hogy Traianus híres levelétől eltekintve nem maradt ránk olyan császári rendelet, mely a keresztények elleni eljárást szabályozta volna. Ezzel kapcsolatban elsősorban azt kell megjegyeznünk, hogy Traianus leiratán kívül Hadrianus és Marcus Aurelius hasonló tárgyú rendelete is ránk maradt: e rendeletek szövegét a keresztény szerzők szó szerint idézik.

Fontos kiemelnünk Lactantius azon állítását, amely szerint Ulpianus jogtudós a *proconsul* feladatairól szóló művében összefoglalta azokat a császári rendelkezéseket, melyek a keresztényekkel szembeni eljárást szabályozták. Az, hogy ezeket a rendelkezéseket össze kellett gyűjteni, egyértelműen arra utal, hogy sok ilyen rendelet került kibocsátásra. E keresztényellenes rendeletek azonban az 5–6. századi keresztény császárok parancsára készített *codex*ekbe, rendeletgyűjteményekbe már természetesen nem kerültek be, és ez az oka annak, hogy a keresztényellenes rendeletek közül olyan kevés maradt fenn szövegszerűen.

Moss a könyvében több helyen is hangsúlyozza, hogy különbséget kell tenni *persecution* és *prosecution* között: míg a *persecution* gyűlöletből fakadó fellépés egy társadalmi csoport ellen, a *prosecution* törvényszegő magatartás miatti eljárás. A szerző szerint Rómában a keresztényekkel szemben mindig az utóbbira került sor. Ez azonban nem igaz. A források szerint a keresztények elleni fellépések mögött nagyon sok esetben gyűlölet állt. Tacitus azt írja, hogy Nero azokat vádolta meg a város felgyújtásával, akiket a nép már amúgy is gyűlölt a bűneik miatt. A keresztények később is közutálat tárgyat képezték.

Az a hír járta birodalom-szerzte, hogy a keresztények a titkos összejöveteleiken csecsemőket gyilkolnak meg, emberhúst esznek és vérfertőző orgiákat rendeznek. E szörnyű rágalmakat a keresztényeket gyűlölő körök terjesztették. A keresztényellenes propaganda rendkívül sikeres volt: elhitték az emberek a rágalmakat, és meggyűlöltek a keresztényeket. Az ifjabb Plinius helytartó levelében arról kérdezte Trajanus császárt, hogy önmagában a keresztény nevet büntesse-e vagy a keresztény névhez tapadó bűnöket? Plinius tehát, aki egyébként egy kiemelkedő műveltséggel rendelkező és rendkívül humánus gondolkodású római arisztokrata volt, meg volt győződve arról, hogy a keresztények titokban halált érdemlő bűntetteket követnek el. Csupán az merült fel benne kérdésként, hogy a keresztények esetében a büntetés kiszabása előtt nem kellene-e konkrét bűntettek elkövetését is bizonyítani úgy, ahogy az más bűnügyekben szokás. A helytartó a császár válaszából megtudhatta, hogy erre nincs szükség: akit azzal vádolnak, hogy keresztény, az büntetendő. Szent Juszminosz és a többi apologéta leginkább éppen ezt kifogásolta: a keresztényeket pusztán azért végzik ki, mert kereszténynek vallják magukat, anélkül, hogy megvizsgálják, valóban követtek-e el bűntetteket. A keresztények esetében tehát az ártatlanság vélelem helyett a bűnösség vélelme érvényesült. S ráadásul e vélelem megdönthetetlen volt: Tertulianus panasza szerint a bíróság előtt a keresztényeknek nem adtak lehetőséget arra, hogy bizonyítsák ártatlanságukat. Azt, akit azzal vádoltak, hogy keresztény, csak oly módon kerülhetett el a büntetés, ha megtagadta hitét.

Olyan sikeres volt tehát a keresztényellenes propaganda, hogy a rómaiak köztudomásúnak vélték azt, hogy a keresztények szörnyű bűntetteket követnek el: csecsemőket gyilkolnak, emberhúst esznek és vérfertőző orgiákat rendeznek. A perjognak ma is egyik alapszabálya, hogy a köztudomású tényeket nem kell bizonyítani. Azt, hogy a jég csúszik, nem

kell bizonyítani, mert mindenki tudja. Ehhez hasonlóan azt sem kellett bizonyítani, hogy a keresztények bűnösök, mert a rómaiak úgy vélték, hogy ezt mindenki tudja.

A rágalmak mellett a keresztények elleni gyűlölet másik fő oka a keresztények ún. ateizmusa volt. A Diognétosznak írt levél szerzője világosan rámutat erre: „A keresztényeket azért gyűlölitek, mert ezeket (ti. a pogány isteneket) nem tartják isteneknek.” A rómaiak vallási szemléletét mélyen áthatotta a kollektív felelősség tudata: úgy gondolták, hogy a körükben terjedő ateizmust az istenek mindnyájukon megtorolják. Saját életük és jólétük védelmében ezért minden eszközzel felléptek a természeti csapások okozóinak tekintett keresztények ellen. Közismertek Tertullianus sorai: „meggyőződésük szerint minden nyilvános szerencsétlenségnek, a népre zúduló valamennyi csapásnak a keresztények az okai. Ha a Tiberis a városfalakig emelkedik, ha a Nílus nem árad szét a szántóföldeken, ha megmozdul a föld, ha éhínség, ha járvány lép föl, rögtön halljuk az üvöltést: »Oroszlán elé a keresztényeket!«”

Moss ezeknek az összefüggéseknek a mélyebb megvilágítása helyett azt hangsúlyozza, hogy a keresztényeket azért végezték ki, mert ostoba, öngyilkos módon kiprovokálták a saját kivégzésüket. Az kétségtelenül igaz, hogy egyes eretnek szekták tagjait – így elsősorban a montanistákat – túlzott vágy fűtötte a vértanúság iránt, s e rajongó keresztények olykor valóban provokatívan viselkedtek a római hatóságok előtt. Ezt azonban nem azért tették, hogy üldözöttségükre hivatkozással támadhassanak másokat: egyszerűen arra vágytak, hogy meghalhassanak Krisztusért, ily módon is kifejezve a Krisztus iránti teljes odaadottságukat.

Fontos ehhez hozzátennünk, hogy a frigiai montanisták önfeladó, önfeljelentő szokásait a katolikusok határozottan elítélték, és az üldözések idején sok keresztény választotta a menekülés útját. Szent Cyprianus szerint 235-ben, a Cappadociában és Pontusban kitört üldözés idején, „az állhatatos hívek az üldözéstől való félelmükben ide-oda menekültek, elhagyták otthonukat és más vidékekre költöztek...”

Nagyon vehemensen támadja Moss azt a nézetet, amely szerint a keresztényeket Nerótól Diocletianusig egyfolytában, a birodalom egész területén állandóan üldözték. Csak azt nem árulja el, hogy ki képviseli ezt a cáfolandó nézetet. Én ugyanis még egyetlen olyan szerzővel sem találkoztam, aki ezt állítaná. Moss szerint Euszebiosz püspök eszelte ki a IV. század elején a keresztényüldözések mítoszáét, ő találta ki, hogy a keresztényeket 64-től 313-ig szünet nélkül üldözték. Kár, hogy Moss nem olvasta Euszebiosz Egyháztörténetét. E műből ugyanis megtudhatta volna, hogy az egyház a 3. század nagy része alatt üldözésektől mentesen, békés légkörben növekedhetett.

A keresztényüldözések tehát valóban nem voltak folyamatosak Rómában. Decius uralkodása (249–251) előtt valószínűleg nem is terjedtek ki az egész birodalomra, nem voltak egységesek, itt-ott időnként fellángoltak, helyenként esetleg eltérő okokból. Mindez azonban nem jelenti azt, hogy nem voltak véres keresztényüldözések Rómában: mert voltak! Igaz, hogy nem minden császár üldözte a keresztényeket, de tény, hogy voltak keresztényüldöző császárok.

A keresztényeknek máig óriási lelki erőt ad annak tudata, hogy a történelem folyamán nagyon sok keresztény vállalta a halált a hitéért. Ez az erkölcsi erő a liberálisokat végtelenül irritálja. Moss többször hangsúlyozza, hogy a keresztény vértanúk száma nem lehetett ma-

gas. Úgy véli, hogy Tacitus azon közlése, mely szerint Nero akaratából a keresztények hatalmas sokaságát végezték ki, semmiképpen sem lehet hiteles, hiszen kb. 50 évvel az események után íródott. Véleményem szerint ötven esztendő egyáltalán nem olyan hosszú idő, ami kétségessé tenné a közlés hitelességét. Vagy talán napjainkban már semmi bizonyos nem írható az 1960-as, 70-es évekről? S nemcsak Tacitusnál találhatunk utalást a vértanúk nagy számára. Eusebiosz például a következőket írja a Diocletianus-féle üldözés áldozatairól: „Hogy lehetne számba venni azoknak a sokaságát, akik mindegyik tartományban vértanúságot szenvedtek.”

Moss arra is fel kívánja hívni a figyelmet, hogy a keresztények megkínzása és kivégzése az adott korban nem volt olyan borzalmas, mint ahogy azt ma képzeljük, mivel az a történelmi kor egyébként is tele volt borzalmakkal. Én ezt azért nem mondanám: az ártatlan emberek kivégzésének látványa a szeretteik számára mindenképpen borzalmas lehetett. Eusebiosz részletesen beszámol arról, hogy milyen szörnyű kínokat éltek át a vértanúk. E tengernyi szenvedés lekicsinylése Moss részéről határtalan cinizmusra vall.

A constantinusi fordulat utáni eseményeket a szerző úgy összegzi, hogy az ortodox keresztények bárányokból oroszlánokká váltak. Megalkották a keresztényüldözések mítoszát, hogy hatalomra kerülve erkölcsi alapot teremtsenek a pogányok, a zsidók és az eretnekek üldözésére.

A források alapján elfogadhatatlannak tartom azt a nézetet, amely szerint az egyház a constantinusi fordulat után üldözöttből üldözővé vált. A keresztényüldözésekhez hasonló véres pogányüldözésekre nem került sor. A kereszténnyé váló államhatalom célja a pogányok fokozatos megtérítése, s nem a kiirtása volt. A constantinusi fordulat után véres eretneküldözésekre sem került sor. Érdemes megemlíteni, hogy az eretnek Priscillianus 385-ben történő kivégzése számos egyházi vezető – így többek között Siricius pápa, Szent Ambrus és Tours-i Szent Márton – heves tiltakozását kiváltotta. Végül azt is kiemelném, hogy egyetlen keresztény császár sem üldözte a zsidókat. A zsidók szabadon gyakorolhatták vallásukat és megtarthatták ősi szokásaikat. Gyülekezési joguk sértetlen volt. A keresztény római császárok tehát sem a pogányokkal, sem az eretnekekkel, sem a zsidókkal szemben nem alkalmaztak olyan erőszakot, mint amilyet korábban a keresztényeknek kellett elszenvedniük.

A könyv végén Moss még egyszer összegzi álláspontját: a keresztényüldözések mítosza kizárja az egyházzal való dialógust és a megegyezést. A szerző többszörösen téved. Egyrészt a keresztényüldözések története nem mítosz: az egyháznak az elmúlt kétezer év során számtalanszor kellett üldözéssel szembenéznie. Jól látta Jézus, hogy mi vár követőire: „Ha engem üldöztek, titeket is üldözni fognak” (Jn 15,20). Másrészt az egyház semmilyen dialógustól nem zárkózik el. Azt azonban meg kellene érteni, hogy vannak bizonyos hitbeli és erkölcsi elvek, melyekhez az egyháznak – küldetése teljesítése érdekében – feltétlenül ragaszkodnia kell, s melyek terén éppen ezért nincs helye kompromisszumoknak.

*(Elhangzott a Miskolci Egyetemen 2020. március 5-én,
a Keresztényüldözés a múltban és jelenben című konferencián)*

Máger Ágnes festőművész emlékezése Végyári Lajos művészettörténészről

A MŰVÉSZET PAPJA, AZ ÉRTÉKEKET VÉDŐ KATONA

Végyári Lajos művészettörténész professzor Zsirán született, Sopron megyében. Apját Végyári Jánosnak, anyját Maurer Teréznek hívták. Apai ágon a nemes Gosztonyi, anyai ágon pedig egy felvilágosult, polgári hagyományokat őrző család leszármazottja volt. Gosztonyi nagyapjával latinul kellett társalognia, a Maurer nagyapjával viszont magyarul és németül. Apai ágon „labancverő” birtokosok, anyagi ágon festők, egyházi méltóságok, jogászok, újságírók, vármegyei tisztségviselők voltak az ősei. E kettősség érződött szülei házasságán is, ez szötte át egész gyermekkorát.

Az apja erőteljes személyiség volt, négy nyelven beszélt, elképzelései, ítéletei megfellebbezhetetlenek voltak. Anyja ellenben termetre törekeny, művelt asszony, aki három gyermeknek adott életet: Lajosnak, Évának és Vilmosnak. A család sokat költözött. Lajos az elemi iskolát Sopronban kezdte. Törekeny, érzékeny gyermek volt, a mama csak úgy hívta: „Mein lieber Bube”. Leginkább a Maurer nagyapja bátorította: „Ha megkérdeznék, mi akarsz lenni, mondd azt: pap, csibész, katona. A papi hivatásnak anyád örül, ha katona leszel apád, én pedig azt szeretném, hogy huncut, csibész légy!” Elemi iskoláit viszont már Sümegen fejezte be, ahol apja a Hangya Szövetkezet boltját vezette. A városka mediterrán hangulata, a sümegi várrom természeti környezete intenzívebb élményt nyújtott számára, mint Sopron. Erős természetszeretetét Sümegnek köszönhette, és persze szüleinek, akikkel sokat kirándultak. 1929-ben beiratkozott a sümegi Kisfaludy Reálgimnáziumba. 1937-ben érettségizett, előbb egy ügyvédi irodában, majd a Sümeg és Szentgrót című hetilapnál újságíróként dolgozott.

Érettségi bizonyítványa alapján vizsga nélkül felvették a Pázmány Péter Tudományegyetemre, francia–magyar szakra, de apja kívánságára átiratkozott jogra, majd végül a bölcsésztnél kötött ki. Művészettörténetet, esztétikát és irodalomelméletet tanult, diplomát is az utóbbiakból szerzett. Somogyi József szobrász-, Bod László, Seres János, Cziráki Lajos, és Veress Pál festőnövendékekkel életre szóló barátságot kötött. A jövő művészeivel kötött barátságok alakították kritikai érzékét, megtanulta avatottként szemlélni a művészetet. Kedves, nagyra becsült professzorai, mint Hekler professzor klasszikus görög művészetről szóló előadásairól vagy Kerényi Károly mitológiai előadásairól időskorában is „regényeket” mesélt. Egyetemi padtársai, akik később szakmájukban hírességek lettek – mint például Karinthy Ferenc író, Somlyó György költő, Radocsi Dénes művészettörténész –,

valamennyien Szerb Antal „holdudvarához” tartoztak. Általuk ismerkedhetett meg ő is a nagy íróval, aki szelídsege miatt az Aljosa nevet ruházta rá. Szerb Antal hívására került még egyetemistaként a Fővárosi Népművelési Intézetbe tiszteletdíjas előadónak. Ekkor került kapcsolatba a későbbi Új Holdasokkal: Mándy Ivánnal, Nemes Nagy Ágnessel, Pilinszkyvel, ugyanis előadásorozatot kezdett A világirodalom nagy drámái címmel. Előadói készsége magával ragadó volt, már akkor nyolcszáz–ezer embert vonzott. 1943 őszén vonult be katonának a légvédelemhez. Bélvátán a tüzezerred parancsnoka lett.

Jellemző kedélyére és a háborúhoz való hozzáállásához, hogy hóvár építésére és hőcsatára adott parancsot. Ezrede át akart állni az amerikaiakhoz, de ezt a német elhárítás megneszelte és Csehországba, Brünnbe, Prosztejevba irányították őket. Ott a csehekkel együtt dolgoztatták, így hamarosan kapcsolatba került a cseh nemzeti gárdistákkal, akikhez aztán átállt. A háború végén, 1945 tavaszán viszont a szovjetek elfogták, és Szibériába hurcolták. A láger, ahová ő került, tizenkét ezer főnyi foglyot őrzött.

Életigenlő természete, „homo ludens” mentalitása a fogságban is megsegítette. A lágerben is kultúrával foglalkozott. A hétvégeken kötelező „davaj kultúr” programokon előadták Goethe Faustjának rövidített változatát, majd Schiller Don Carlosát. Közreműködött a Berlieni Rádió Táncczenekara, hisz ők is ott raboskodtak. Újságszélekre készített magyar–orosz szótárt, ezt a nyelvet is tűrhetően megtanulta.

Még a fogságban sem ette meg a faggyús birkahúst és a napraforgóhéj-pogácsát! Szívesebben evett kölest, vadhagymát, ivott fenyőteát. Így, ha csontra fogyva is, de aránylag egészségesen térhetett haza 1947 őszén.

1948-ban házasságot kötött volt egyetemi társával, Henszelmann Lillával, a híres röntgenológus lányával. Visszakerült a Fővárosi Népműveléshez, majd Pogány Ö. Gábor hívására a Fővárosi Képtárban vették alkalmazásba. Ebben az évben védte meg doktori címét Sümeg műemlékei című disszertációjával. Három évig volt a Magyar Nemzet műkritikusa. Magyar otthonok címmel nagyszabású kiállítást rendezett, melyben a festmények korabeli enteriőrjűkben szerepeltek a késő barokktól a csöbútorig bezárólag. A kiállításnak sikere volt, de a korabeli politika nem nézte jó szemmel. Pár hónap után lebontották. Mindez nem szegte kedvét. Mihályt Pálnak, Domanovszky Endrének, Hincz Gyulának, Egry Józsefnek, Nagy Istvánnak, vagyis a kortárs művészeknek szervezett kiállításokat. 1950-ben Goda Gábor kinevezi a Fővárosi Képtár igazgatójává. A helyzetét nehezítette, hogy a képtárba helyezték Szántó Juditot, József Attila egykori élettársát, továbbá Oelmacher Anna festőművészt, a szocialista művészcsoporthoz. Az új jövevények azután nem titkolták, hogy pártszempontból rossz véleményük van igazgatójukról. 1950-től az Eötvös Loránd Tudományegyetemen és a Képzőművészeti Főiskolán adott elő.

Ez az az időszak, amikor hazánkban is megkezdte „diadalútját” a szocreál.

Mindig fájdalommal beszélt erről. Emlegette, hogy lebontatták a Fővárosi Képtárban rendezett jugoszláv kiállítást, főleg Mesztrovicsot kifogásolták. Aztán be-

költöztek a képtárba az Államvédelmi Hatóság képviselői. Ez volt az első szovjet beavatkozás a művészet világába. Hamarosan brosúrákat kaptak a művészek egy tervezett kiállításához, témajegyzékkel együtt, például: „a nép képviselői lefoglalják a gyárakat, hős határőreink disszidáló kapitalistákat fognak el a határon”. A zsűri-be meghívták a munkásosztály képviselőit is, például Szőcei elvtárs sztahanovista esztergályost. 1953–1954 között a Szépművészeti Múzeum igazgatóhelyettese lett, s mint ilyen, aktív szerepet játszott a Nemzeti Galéria megnyitásának szervezésében. Egy József halála után emlékkiállítást rendezett, amelyet bezárattak, mondván, rontja az V. kerületi dolgozók ízlését. A politikai élet egyre rosszabbra fordult. Koncepciók perек követték egymást, Végvári Lajost is többször kihallgatták, hiszen öccse, Vilmos Rajk egyik bizalmi emberének a lányát vette feleségül. Abszurdum, hogy a Sztálin-szobor pályázatot a párt vezetői, Rákosi, Gerő, Révai és Farkas Mihály zsűrizték! Végvári Lajos egyre több konfliktusba került kollégáival, Pogány Ö. Gáborral, Aradi Nórával. Ezután a Szépművészeti Múzeum pártszervezetének taggyűlésén kizárták a pártból. Mivel a múzeumi életben lassan ellehetetlenedett a tudományos munka, Lyka Károly meghívását elfogadta, és a Képzőművészeti Főiskola tanszékvezetője lett. A főiskolán Rabinovszky Máriusszal és Lykával tökéletes volt az együttműködésük. Ezekben az években barátkozott össze Bernáth Auréllal, Pátzay Pállal, Ferenczy Bénivel, Borsos Miklóssal is. Különösen sokat jelentett számára Szőnyi István barátsága, aki akkor már a főiskolán tanított. A főiskolai munka lehetőséget adott arra is, hogy dolgozzon a Munkácsy-nagymonográfián. 1956 tavaszán elkészült egy része, amelyet kandidátusi disszertációként nyújtott be.

S eljött 1956 ősze...

Az új tanév, 1956 ősze sok meglepetést hozott. Rákosit leváltották, megalakult a Petőfi Kör, a növendékek készültek az október 23-i demonstrációra. Végvári a diákjaival részt vett az eseményekben, de a szovjetek bejövetele után óvta a növendékeit. A húga, Éva, aki Zeneakadémiára járt, disszidált Bécsbe, majd Amerikába ment. A nehéz hónapokban egyetlen vigasztalása az írás maradt. Monet-ról írt monográfiát. Később, 1958-ban az Akadémia kiadásában megjelent Munkácsy-nagymonográfiája magyarul, németül, később franciául, majd oroszul. 1959-ben Delacroix-ról írt könyvet.

1960-ban új házasságot kötött Gergyessy Mária doktornővel. E házasságból – amely tíz évig tartott – két gyermek született: György és Ágnes. Sok előadást és cikket vállalt, hogy a szükséges anyagiakat megszeresse. Éjjel írt, nappal előadott. Giotto-ról jelent meg monográfiája, majd Hals, Rembrandt, Vermeer következtek. Szinte hihetetlen, hogy ezek mellett fotóelmélettel is foglalkozott, ő maga is kitűnően fotózott és laborált. Megalakította a NADAR fotótársaságot. 1967-ben az ESFIAP nemzetközi elismerését kapta fotózással kapcsolatos munkásságáért. Foglalkoztatta a fotózás értékeit új dimenziókba átemelő diaporáma műfaja. Itthon és külföldön minden diaporáma-fesztiválon jelen volt, előadott vagy zsűritag volt. 1962 és 1967 között sokat utazott. Hajózott a Földközi-tengeren, járt Ausztriában, Franciaországban, Itáliában, ahol ösztöndíjas is volt. Szerette Olaszországot. Rómát egye-

nesen imádtá. Azt mondta, ha nem élhet Rómában, teljesen mindegy, hol él! Itáliai tartózkodásai idején Amerigo Tot-tal barangolt. Nyaranta művésztelepet szervezett Egerben, Sárospatakon, Sümegen.

1967-ben nyertem felvételt a Képzőművészeti Főiskolára festő szakra. Személyes ismeretségünk ekkor kezdődött, bár én már előtte is ismertem. Kirakatrendező-növendékként bejáratos voltam a főiskolára, ahol minden szombaton zeneórákat tartott. Műegyetemisták, bölcsészek, sokan más egyetemekről, mind ott tolongtunk a nagyelődóban, hogy hallhassuk. Beszél az adott történeti háttérrel, a zeneszerzőről és a műről, csak ezután hallgattuk a zenét. A villanyt lekapcsolta, hogy nagyobb legyen a beleérző képességünk. Ezekről a zeneórákról kábultan távoztam. Általa tanultam meg a komolyzenét szeretni és igényelni. Művészettörténet előadásain mindig ugyanazon a helyen ültem. Egyszer távol maradtam az órától, és ezt észrevette. Elmondása szerint ez hívta fel a figyelmét, hogy utánam érdeklődjön. A tanulmányi osztályon, ahol egyébként is kéthetente jelentkezni kellett politikai priuszom miatt, átnézhettem adataimat, önéletrajzomat. Egy alkalommal behívtak tanszéki szobájába és elbeszélgettünk. Leginkább az utolsó zeneórától, Honegger-ről, mert a számomra addig ismeretlen zeneszerzőről, a szokatlan hangzásról kérdezgettem. Beszélgetéseink rendszeressé váltak, művészeti témakörön kívül személyes dolgokról is beszélgettünk. Vonzó, szép férfi volt. Ötvenévesen teljesen ősz, tele energiával, lobogással. Mindig sietett, nyitott kabátban járt, sokat dohányzott. Utóbbiról házasságkötésünkkel leszokott. Barátság, szép emberi kapcsolat alakult közöttünk. Mindent jelentett. Ő lett az apám, hiszen az igazit gyermekként elvesztettem, a férfi, akire felnézhettem, a tudós, akit tisztelhettem, akitől tanulhattam. Udvarias és tapintatos volt, nem sürgette az időt, 1971-ben a diplomám évében az akkori rektortól, Domanovszky Endrétől kérte meg a kezemet, s csak utána édesanyámtól. Kortársai és barátai közül sokan nem helyezték kapcsolatunkat a nagy korkülönbség miatt.

Kapcsolatunk elmélyülésével új helyzet állt be mindkettőnk életében.

Incipit vita nuova... Új élet kezdődött számunkra 1971 őszén, mikor Miskolcra költöztünk. Minden vagyonunk négy börrönd tartalma volt. Előző házasságából pár könyvet, személyes apróságokat, ruháit tudta elhozni, nekem meg nem volt kétbörröndnyi holmimnál több. Tartalmát tekintve ecsetek és festék kivételével ugyanaz, mint az övé. Pető János képzőművész közvetítésével jöttünk Miskolcra. A Herman Ottó Múzeum művészettörténészt kerestek, lakást is ígértek. Miskolcra nem sok élményem volt. Párszor kirándultam Bánkúton, s csak a „világégi” Marx téri átszállóhely rossz emléke maradt bennem. A miskolci állomás még ezen is túltett. Nekem, aki Szombathelyen születtem, az állomás környéki sivárság mélyen szívembe markolt. Emlékszem, a budapesti nyüzsgés után mennyire kétségbe voltam esve jövőnköt illetően. Lakás nem várt, mert az előző művészettörténész eladta, így Pető Jánosék fogadtak be. Három hónapig laktunk náluk, csak hálával tudok önzetlen segítségükre gondolni! Ezt a szállásunkat több albérlet követte, ami néha a kollégiumi szintet sem ütötte meg. Sokszor nehézségbe ütközött még ruháink

tisztán tartása is. Mennyi elszántság és bizalom kellett részéről, hogy budapesti barátait, minden komfortot odahagyva, velem kezdjen új életet! Természetesen sok pártfogónk akadt, köztük Csabai Kálmán festőművész, akinek szívügye volt, hogy minél előbb rendezett körülmények közé kerüljünk. 1972. február 26-án kötöttünk házasságot a diósgyőri házasságkötő teremben. Közben Bárczi Béla, akkori tanácselnök segített, hogy a Diósgyőrben épülő tízemeletes házak egyikében szövetkezeti lakáshoz jussunk. A lakást baráti kölcsönökből fizettük ki.

Nagy volt a boldogság! Első bútorainkat magam fabrikáltam hűtőláda- és tv-dobozokból, melyeket textillel vontam be. Kaptunk néhány leselejtezett iskolapadot, és máris kész volt az összkomfort! Férjem elkezdte a múzeumi munkát. Hogy fejlessze a városi képtárat, sok művet szerzett a minisztérium gyűjteményéből, és megismerkedett az egyik legsokoldalúbb magyar műgyűjtővel, aki a városban élt, dr. Petró Sándorral. Katalogizálta a gyűjteményét, majd Petró halála után a műtárgyait besorolta a Herman Ottó Múzeum Képtárába. A szépen felújított épületben sikerült egy átfogó, sokoldalú kiállítást létrehoznia, mely kétszázötven év magyar művészetét mutatta be. Másik munkahelye a Miskolci Galéria volt, ahová kiállításokat szervezett Rippl-Rónai, Gadányi Jenő, Kernstock Károly, Herman Lipót műveit bemutató tárlatokat. Részt vett a miskolci Fotógaléria alapításában, ahová számtalan kitűnő fotográfust hozott: Dozvald Jánost, Eiffert Jánost, Féner Tamást, Jung Zsenit, az osztrák Georg Gaudernak-ot. Közülük sokan diaporámával is foglalkoztak. Több szemeszterre terjedő előadás-sorozatot tartott a debreceni egyetemen dr. Ujváry Zoltán néprajzprofesszor meghívására. Majd a miskolci egyetemen művelődéstörténeti és Biblia-történeti előadásokat tartott. Megszervezte a Műbarátok Körét. Jó viszonyban volt Szabadfalvi József professzorral, aki a Herman Ottó Múzeum igazgatójaként a leromlott intézményből az egyik legjobb magyar múzeummá fejlesztette a miskolci intézményt. Az elmúlt évtizedben részt vett a Gyárfás Ágnes által alapított bölcsészegyesület munkájában, és megszervezte a művészettörténeti tanszéket. Nagy öröm volt számára, hogy visszaköltözött Amerikából Szalay Lajos, aki mestere volt a magyar nyelvnek.

Ez volt a boldog aranykor! 1974-ben született Zsófi lányunk, aki szintén szakmabéli lett, díszlet- és jelmeztervező, majd megalapította a Festményvizsgálati Labort, ahol a festményeket nem stíluskritikai alapon, hanem elsősorban kémiai és fizikai módszerekkel vizsgálja, vagyis így dönti el eredetiségüket.

Férjem nagyszerű, csodás apa volt. Sokat foglalkozott, játszott Zsófikával, babakocsiban kitolta az erdőig is, amíg én festettem. Sokat kirándultunk, gyalogoltunk a Bükkben.

Végvári Lajos korán kelő volt. Reggel 8-kor már verte az írógépet és tizenegyig, délig dolgozott. Beosztotta az idejét, rengeteget olvasott. 1979-ben a Derkovits utcai műteremlakások egyikébe költöztünk, melynek kis kertje baráti találkozó, süttögetések színhelye lett. Édesanyja, Riza nagy házasságunk kezdetétől velünk volt és sokat segített. Miskolcon nem alakult ki művészbaráti körünk, csak közvetlen szomszédainkkal, Seresékkal és Csabaiékkal jártunk össze. Miskolci barátai az or-

vostársadalom krémje: Török Pál, Marton György, Aszódi Imre, Szombathy Zsigmond és felesége voltak. Velük Lajos- és Ágnes-napokon sok kellemes együttlétünk volt. Ilyenkor szerette a hagyományosabb ételeket, például a marhasültet, ismerte és gusztussal válogatta az ételekhez illő borokat. Miskolci élete alatt tizenkét könyvet írt és számtalan tanulmányt. Ezek közül jelentősebbek: Tudod-e mi a művészet? Ez közös munka volt, én illusztráltam. A szép fénykép, a Szinnyei Merse Pálról írt tanulmánykötet, Az európai művészet története, és tanulmánykötet Seres Jánosról, Holló Lászlóról, Szalay Lajosról, Szőnyi Istvánról, Bernáth Aurélról. Élete utolsó éveiben a szépírás felé fordult, első ilyen regénye a Szurokfenyő című mű, mely még erősen át van itatva művészettörténeti ismeretekkel. A Szurokfenyő után több önéletrajzi ihletésű könyve jelent meg: Életem a vár alatt, Önarckép tollal, Tempesta.

2000-ben Miskolc város díszpolgára lett. Gazdag életművet hagyva maga után nyolcvannégy évesen távozott közülünk 2004-ben. Ez élete rövid summázata – a társ szemszögéből. Ő még rövidebben így fogalmazta meg: „Így éltem e kis hazában, és remélem, megfeleltem valamennyire Maurer nagyapámnak. Itt próbáltam lenni a művészet papja, az értékeket védő katona és csibész, aki túl tudta élni a század emberpróbáló szörnyűségeit”.

VÉGVÁRI LAJOS (született 1919. augusztus 28-án Zsírán, elhunyt 2004. május 29-én Miskolcon) művészettörténész, a művészettörténeti tudományok kandidátusa. A budapesti egyetemen szerzett diplomát 1943-ban. Ugyanabban az évben a Fővárosi Népművelési Intézet munkatársa lett. 1948-tól a Fővárosi Képtár igazgatója, 1950–1953 között igazgatója. 1954-ben a Szépművészeti Múzeum főigazgató-helyettese, 1954–1981 között a Képzőművészeti Főiskola tanszékvezető tanára. 1971-től Miskolci Herman Ottó Múzeum tudományos főmunkatársa. Elévülhetetlen érdemei vannak a Miskolci Képtár megalapításában és gazdagításában. Számos művészettörténeti könyv, monográfia szerzője. Kitüntetései: a Munka Érdemrend ezüst- és arany fokozata; Köztársasági Kereszt; Ipolyi Arnold-émlékérem; Miskolc város Pro Urbe Díja, Miskolc díszpolgára; Sümeg díszpolgára; Borsod-Abaúj-Zemplén megye Alkotó Díja, a Magyar Fotóművész Szövetség Életműdíja, ESFIAP nemzetközi fotóművészeti díja.

Kiáltvány és Kesselyák Gergely

A Bartók Plusz Operafesztivált Miskolcon óriási sikerrel rendezik meg. Évekkel ezelőtt maga a fesztivál kiáltványa ezzel a felhívással látott napvilágot: „Széles tömegeket megszólítani képes mai népopera nélkül az operajátszás múzeumma, társadalmi támogatottság híján rétegműfajjá szűkül. A rendezői operajátszás késleltette a műfaj lassú elsorvadásának folyamatát, de ez ma már nem elegendő. Az opera megújításában és megmentésében most a zeneszerzőkön a sor!

„Világ zeneszerzői! Hozzátok létre az új Népoperát, azt a radikálisan új operaműfajt, amely egyesíti a mai musicalek népszerűségét a komolyzene iránt támasztott legmagasabb esztétikai-minőségi elvárásokkal, és ezzel Mozart, Verdi és Puccini szellemiségéhez tér vissza!”

Az alábbiakban a fesztivál igazgatója, Kesselyák Gergely a korábbi évek tapasztalatai, sikerei és küzdelmei révén, a kiáltvány hét pontjának gyakorlatban történő megvalósításáról, illetve eszmei-esztétikai értékeiről, üzeneteiről osztja meg velünk gondolatait, mely további lehetőségek horizontját villantja fel közeli és távlati céllal minden operát szerető, néző/hallgató és alkotóművész számára. A jövőt együttesen mi alakítjuk, így az esztétikai élmény és a felelősség is a miénk.

– *A Bartók Plusz Operafesztivál kiáltványa milyen szándékkal született?*

Kiáltványunk hét pontja nem más, mint ajánlás. Én is csak tapogatózom, mindegyik pont mellé képzeljünk oda egy-egy kérdőjelet. Abban viszont biztos vagyok, hogy nem jó, ha a mai közönség és a mai operaszerzők – legalábbis ezt érzékeljük – „nem szeretik egymást”. Ezen változtatni kell, de hogyan? Hiszek abban, hogy a mai musicalek sikere összeegyeztethető a klasszikus zene iránt támasztott magas esztétikai elvárásokkal. Milyen módon kell ezeket összeegyeztetni, azt már nem nagyon tudom. A hét ponttal azt próbáljuk megfogalmazni magunk és mások számára, hogy nekem, neked, nekünk, mi fér bele, és mi nem fér bele a kortárs népopera esztétikai kereteibe. Azért hoztuk létre operairó versenyünket, hogy évről évre minél több zeneszerző adjon javaslatokat. Egyébként sziszifuszi küzdelem ez, mert a sajtónyilvánosság nem igazán segít ebben, hogy megismerhessék a közösség véleményét, igényeit, abból a szempontból, hogy mit szeretne ebben a műfajban látni, hallani.

Erdősi-Boda Katinka

– *Még mielőtt a hét pontra rátérünk, az évek során mi volt az a mérvadó tapasztalat, konklúzió, amelyet mindenképpen kiemelne?*

A témaválasztás, s ez akár a kiáltvány részeként egy önálló plusz pontban is szerepelhetne. Az elmúlt nyolc évben jöttem rá, hogy a művészetnek mindig kell, hogy legyen felsőbbrendű, metafizikus üzenete is. Amennyiben a műalkotás olyat közvetít, amelyet az emberiségnek aktuálisan meg kell tanulnia, akkor az „ösztönösen” érdekelni is fogja. Vegyük például Mozart korában a Don Giovanni című operát. Mára már evidens, hogy aki minden nőt elcsábít és tönkretesz, az pokolra jut. Szerintem akkoriban ezt nem tudták, sőt kunsztnak számított. Ma is kunszt ugyan, de tudjuk, hogy ez mégsem szép dolog. El kell különítenünk egymástól, hogy mi a virtus, és mi az, amikor tilosban járunk. Úgy vélem, hogy ma az emberiség tudja, hogy tilosban jár, amikor Don Giovannihoz hasonló életet él. Akkor nem tudta, azt gondolta, hogy ez egy hősi tett. Vagy Verdi harci operáit tekintve akkoriban nem gondolták át, hogy háborúban az emberölés milyen erkölcsi előjelű. Ma a társadalmi erkölcsben ez negatív, de az egyén még ezt nem minden esetben látja. Nem azt akarom mondani, hogy a Don Giovanni nem aktuális, pont az, hogy időszerű, de társadalmilag új tudást nem ad át. A történelmet látva legkésőbb a II. világháború óta a nyugati politikai kultúra tisztában van azzal, hogy háborúzni nem kellene. Nem gondolunk bele, hogy 150 évvel ezelőtt a Trubadúr azért ért el közvetlen katarzist, mert a néző a székben döbrent rá a morális tanításokra. Persze ezeket ma is újra meg újra meg kell tanulnunk, de ezek nem új információk. Saját operámban az emberiség számára tanulandó új információ a spiritualitás. A más világgal való kapcsolat sokkal kitapinthatóbb, mint ahogy azt hisszük.

A magam részéről sokáig próbálkoztam operát írni, de nem jött az ihlet, aztán egyszer csak egy hét alatt a lényege összeállt. Utána persze még másfél évig hangszereltem, cizelláltam, de maga a fő munka rövid ideig tartott. Azt gondolom azért, mert akkor, egy adott tanulságot kellett közvetítenem. A tavalyelőtti számokat tekintve a 19 beérkezett versenyműből ötben a bibliai Ádám alakja tűnik fel. Mivel túlnyomórészt az alkotásokban Isten hangja is megjelenik, valamint csak négy mű nem kötődik semmifajta metafizikus tartalomhoz, így összességében elmondhatjuk, hogy a zeneszerzők többsége a metafizikai üzeneteket érezték meg.

– *A hét pont közül az első az emberi hang. Miben rejlik az énekhang esztétikai minősége? Mely dallamtechnikák hívhatók ehhez segítségül?*

Az teljesen egyértelmű, hogy Donizettinél, Wagnernél, Mozartnál, vagy Richard Straussnál az operák megszólátása az énekesek részéről mind más-más daltechnikák igényel. Vagyis amikor azt mondjuk, hogy az operairodalom általánosságban a klasszikus bel canto technikával jellemezhető, akkor tisztában kell lennünk azzal, hogy annak rengeteg fajtája létezik. Éppen ezért napjainkra olyan kérdések is egyre jobban előtérbe kerültek, mint például mennyire integrálható a torokhangos, illetve az afroamerikai jazz énektechnika? Azt gondolom, hogy az énekhang szépsége az, ami igazán számít, ugyanakkor az énektechnika fajtája nem feltétlenül mérvadó, mert például egy torokhangos énektechnikával is szépen ki lehet fejteni tartalmakat. A XXI. szá-

zad népoperájában az énektechnikák igényesen, akár keverten is alkalmazhatók. Az viszont mindenképpen leszögezendő, hogy meg kell különböztetnünk az iskolázatlan torokhangot és a képzett torokhangot. Értelemszerűen az iskolázatlan torokhangos szereplő csak ront az esztétikai minőségen. Azt gondolom, hogy az operának és a magas kultúrának része, hogy valamiféle unikális dolgot mutasson fel. Ez lehet, egy veleszületett, ritka hanggi adottság, ami nincs mindenkinek. Az énekesek rengeteg rezonáns üreget nyitnak-zárnak. Azon dolgoznak, hogy fizikailag a fejrezonancia, a mellrezonancia, tüdő rezonanciája milyen arányban keveredjen egymással. Például az adott „G” hanghoz adok 30 százalék fejrezonanciát, 10 százalék mellrezonanciát, a többi meg légoszlop, ami a támaszból fakad. Hihetetlen jóga műveletekre van itt szükség. Attól jó az énekes, hogy vagy ösztönösen, vagy tudatosan, vagy mindkettő, a másodperc tört része alatt tudja ezeket úgy keverni, hogy a legideálisabb hangzás jöjjön ki. Mi a legideálisabb hangzás? Azt a felhangok dússága, és a felhangok egymáshoz viszonyított egészséges aránya adja. Egy hang akkor szépen csengő, ha kristálytisztán minél több felhangja szólal meg, minél kevesebb mellékszerejt nélkülözve. Ezt egyrészt az üregek, izmok, az agy jógiszerű működése, valamint a fülhallás biztosítja. Szerintem, ez adja egy hangnak a minőségét, a hang ettől kiegyenlített „az aljától a tetejéig”. Az énekesnek egyfajta hangszerré kell válnia, hogy ugyanaz a hang szólalhasson meg lenn, fenn és középen. Ezt gondolom én hangminőség esztétikájának. Azért fejlődött ki a beszéd mellett az énektechnika, mert az énekkel több ezres amfiteátrumot lehetett beénekelni, így valóban kommunikálni lehetett több ezer emberrel.

– *A második, a zene és dramaturgia kényes problematikája. Ezt érintve, hol lehetnek neuralgikus pontok?*

Elsőként rögzítsük, hogy dramaturgia alatt nem a drámaiságot értem. A dramaturgia a nézőre gyakorolt befogadói hatásmechanizmussal foglalkozó tudományág. A jó dramaturg tudja, hogy mikor hosszú a jelenet, vagy melyik jelenet „fáradt el”. (A jelenet megfelelő hosszúsága nem a tényleges időtartamtól, hanem a mondanivalótól függ.) Valamint, mikor kell új szereplőnek bejönnie egy előadásba, melyik időpontban kell egy lassú ária után egy vérpezsdítő zenének következnie, mitől érti meg a néző, hogy miről szól a darab, minek kell elhangoznia, hányszor, kinek a szájából. A dramaturgnak szintén tisztában kell lennie a mű struktúrájával, a flashbackek, az időben való ugrások mikéntjével, párhuzamos idősíkok megjelenítésével. Azt látom, hogy a zeneszerzők sajnos sokszor nem értenek a színháznak ehhez a részéhez, és nem veszik eléggé komolyan a dramaturgia tudományát. E hiányosságból adódó problémák egy regény operaszínpadra történő adaptációjánál különösképpen érződnek. Az a jellembrázolás, amely a regényben oldalakon keresztül valósul meg, az az operában egy pillanat alatt, sokszor egy akkorddal történik. Szintén elfogadhatatlan, hogy egy szereplő arról énekeljen, amit cselekszik.

– *A szövegre utaló pontnál milyen buktatókra kell figyelniünk?*

Maga a próza megjelenése az operákban mindig problematikus kérdéseket feszeget. Lásd Mozart Varázsfuvola. A befogadónak és az előadónak sokszor nem könnyű átállni

a prózáról a zenére, és fordítva, éppen ezért szerintem nagy nehézséget vesz nyakára az a zeneszerző, aki prózát komponál a zenéjébe. Nem mondom ezzel, hogy az operában egyáltalán nem lehet próza, csak hogy a kettőt meg kell szépen szerkeszteni. Sajnos manapság a kelletnél sokkal több prózát írnak a szerzők az operákba, mint amennyit az elbírna. Még Verdi Traviatájában is a levélolvasás jeleneténél a szép, gördülékeny előadási módot nagyon nehéz megformálni. Ugyanakkor más szerzőknél is a recitativóknál több mint kihívás az átmenetet megtalálni. Más szempontból viszont a zenének és szövegnek nem feltétlenül kell ugyanazt a tartalmat közvetítenie, gondoljunk itt az ellentétzésre. Jó példa erre Verdi. Míg a szereplő énekel, addig a zenekar azt érzékelteti, hogy hazudik.

– *A következőnél – a stílusok kapcsán – a „könnyűzenei” elemek integrálhatóságára hívja fel a figyelmet. Izgalmas, ugyanakkor kihívásokkal teli terület.*

Igen, legalább száz év telt el attól, hogy az úgynevezett komolyzene és a könnyűzene különvált egymástól. Ez az a száz év, amit elrontottunk. Természetesen a zsákutca is út, s hálásaknak kell lennünk azoknak az elődeinknek, akik azt bejárták. Azt gondolom, hogy a dodekafónia zsákutca volt. A könnyűzene „műfaja” onnan ered, hogy a komolyzene és a közönség egymástól elszakadt, s a közönség a könnyűzenével szórakoztatta magát. A kortárs komolyzenét pedig a szakma hiába próbálta elfogadtatni, a közönség azt nem kérte. Ezen kell változtatni! Mozart is több, könnyedebb és komolyabb műfajban alkotott, differenciálta műveit. Azonban azzal, hogy egyszerűbb elemekkel könnyedebb műfajokban komponált, cseppet sem silányabb zenét vetett papírra. Egyszerűt, de nagyszerűt. Ideális esetben nincs olyan, hogy könnyű vagy komolyzene, csak más és más funkciójú zene van. Azt kell látnunk, hogy Mozart, Verdi vagy Puccini nem egy zenei eszperantót hoztak létre, mert a dodekafónia zenei eszperantó, amit nem beszél senki, hanem papíron terveztek meg. A tonalitás viszont benne van az univerzumban, a teremtett világ tonális. A pentatónia sok népnek a zenei anyanyelve, ezzel szemben a dodekafónia „kitalált műanyag”. A művészetben nem műanyagokkal kell dolgozni. Azok a szerzők sikeresek, akik az emberek által értett, beszélt, szeretett zenei nyelvvel alkottak, alkotnak. Például nézzük megint Mozartot, aki a paraszttáncból merített. Amit az emberek létrehoztak, azt zsenije által megnemesítette és abból opera született. Vagy Verdi operát írt az olasz kisvárosok fúvós zenekarainak betéteiből, melyeket a kocsmában játszottak. Puccini pedig a nápolyi dalból, amit a lakodalmakban játszottak. Bartók és Kodály jó helyen keresgéltek, amikor a magyar népdalról merített. Más kérdés, hogy a népdalok száz évvel ezelőtt keletkeztek, így azokat a Bartókkal kortárs városi emberek nem érezték már magukénak, a vidéki magyarok viszont még igen. Szerintem, ha Mozart élne, akkor megnézné, hogy milyen zene szól a diszkóban, egy állami fogadáson, elegáns bálon. Ha elegáns bálra készítené, akkor elegáns zenét írna, ha meg népoperát, akkor a diszkós elemeket emelné mozarti színvonalra. Mert ő zseni. A zseninek a feladata, hogy olyan zenét komponáljon, amelyben a közönség a diszkóelemekre ráismer, ugyanakkor minőségibbé is teszi életét. A zenei történetben a zsenik eddig az emberek által beszélt zenei nyelvet nemesítették értékes művészeté. A szerzőknek minden-

képpen az a feladatuk, hogy az embereket tanítsák, s megtalálják azt a módot, melynek során a közönség igent kiált.

– *A hangszeres vonatkozásában napjaink technikai vívmányai folyamatosan újabb és újabb lehetőségeket nyitnak a hangzás tekintetében. E területen milyen elvek mentén kell szelektálnunk?*

A szintetizátort nem vetem el, amennyiben olyan hangszeres hatást vált ki, amely nincs az analóg hangszeres sorában. A magam részéről a szintetizátort például az angyalok kórusa éteri hangjának imitálására használom, olyan régióban, ahol emberi hang nincs, viszont visszhangos. A „nejlon” vonóshangzást én nem szeretem. Biztatásként azt gondolom, hogy nyugodtan bővítsük hangzástárunkat, viszont ne 60 ember gyönyörű kórusénekését akarjuk egy emberrel, technikai úton, anyagi okok miatt megoldani. Hogy egy ajtóbecsapódást szintetikusán használunk, az szintén nem művészet. Operámban például van mentőautó sziréna, amit először magnó játszik, ugyanakkor azt egy későbbi jelenetben már klarinétok imitálják. Éppen ezért sem mindegy dramaturgiailag, hogy egy valós hang után a hangszeres is megszólalnak. Ilyen részletgazdagságotól válik egy opera operává.

– *Találkozott manapság olyan zsigeri hatást kiváltó drámai elemekkel, amelyről a kiáltvány 6. pontjában beszél?*

Ribnyikov, mai zeneszerző olyan effekteket használ sok ütővel, ami átüti a mai ingerküszöböt, de ilyen egyszerűen tetten érhető gesztust az operairó-versenyen még nem találtam.

– *Úgy érzem, hogy az utolsó, az esztétikai állásfoglalás összefügg az interjú elején kifejtett témaválasztással.*

Részben. A kiáltvánnyal az volt a célunk; hogy felhívjuk a figyelmet arra, tessék azt megtanulni, hogy figyelembe kell venni, mi érdekli az embereket! Minden zeneszerző arról ír, ami őt foglalkoztatja, csak az nem biztos, hogy az a széles tömegeket is megmozgatja. Azt gondolom, hogy ma egy történelmi opera nem lesz népopera, mert ma a történelem nem igazán érdekli az embereket. A Nabucco már más, mert egy világ-történelmi korszakváltást dolgoz fel, amely az egész emberiséghez szól. Napjainkban a népopera nem lehet történelmi témájú, hiszen az emberiség időről időre egyre jobban orientálódik „felfelé”. Az örök műfaj viszont a mese, mert bármilyen meglepő, a mesék igazak és megtörténnek. A romantika korában Wagner is ezt énekelte meg a maga módján, ma is az igaz meséket kell megtalálnunk, melyek közelebb visznek minket a transzcendenshez. Számomra kritérium, hogy a művészetnek szoros kapcsolata legyen a transzcendenssel. A mai musicalek, amelyek igazán sikeresek – mint például a Macskák, az Operaház fantomja –, nagyon erősen épülnek a meseszerűségre.

A monstrancia az alkotó szemével

INTERJÚ LENZSÉR-MEZEI KATÁVAL,
A NEMZETKÖZI EUCHARISZTIKUS KONGRESSZUS
MONSTRANCIÁJÁNAK ALKOTÓJÁVAL

A NEK Általános Titkársága pályázatot hirdetett az Eucharisztikus Kongresszus reprezentatív monstranciájának művészi tervezésére és elkészítésére. A pályázatot – a zsűri egyhangú döntésével – Lenzsér-Mezei Kata építész, ötvösművész koncepciója nyerte. A monstranciát be is mutatták a nagyközönségnek a 2019-es Forráspont ifjúsági napon.

– *Építésznek tanultál, és csak később, az építészeti tanulmányok után indultál az ötvösség felé. Ez régi álom volt, vagy egy hirtelen döntés, hogy ebben te is jó lennél, ez tetszik neked?*

Nem pillanatnyi döntés volt. Az építész szakmára is úgy találtam rá, hogy sok minden érdekelt. Érettségizőként nem tudtam megfogalmazni, hogy pontosan mit is szeretnék, de ez elég nyitott szakma ahhoz, hogy sok minden beleférjen. Az egyetemi évek alatt ösztöndíjjal Firenzébe kerültem egy fél évre, és ott kezdett el megfogalmazódni, hogy az építészet mellé egy kétkézi szakmát is kellene keresni. Elvégeztem az egyetemet, elkezdtem dolgozni, közben jártam rajzolni, festeni, és kérdezgettem a mestereket, hogy merre keresgélhetek még. Így találtam rá az ötvösségre. Itthon kezdtem el tanulni a szakmát, itthon szereztem

OKJ-s képesítést, de közben elvégeztem egy milánói divattervező iskolában egy ékszertervező képzést is.

– *Ez a szakma, külső szemlélőként egyszerre tűnik művészetnek, matematikának és építészetnek.*

Ez jó meglátás.

– *Így látod te is? Kell a tervezés, de mégis csak művészetről van szó.*

Abszolút, de ezek egyszerre működnek. Egy művészeti alkotást is megelőz egy tervezési folyamat, és a tervezésnek sem úgy ugrik neki az ember, hogy „akkor most lerajzolom a megoldást”, hanem keresgél. Inspirációkat keres, geometriát, formákat, színeket... Bármit csinálunk, az agyunk folyamatosan szűri, jegyzi az infókat és elraktározza a tudatalattiban. Mikor leülök tervezni, ezek az élmények a kezemben vannak. Segítenek formálni, megfogalmazni a gondolataimat, érzelmeimet.

– *Te készítetted Becket Szent Tamás csontereklje tartóját, illetve a Nemzetközi Eucharisztikus Kongressusra a reprezentatív monstranciát. Így már te is részese lettél az egyház életének. A kereszténységet hozod a gyerekkorodból, valakidhez köthető, vagy a munka kapcsán került közel hozzád?*

Keresztény családban nőttem fel, a nagyszüleim vittek először templomba, aztán a rendszerváltás után bekapcsolódott az egész család. A legtöbb dologgal megismerkedtem már gyerekkoromban, úgyhogy nem idegen terepen mozogtam, mikor nekiláttam ezeknek a munkáknak.

– *Mindkét előbb említett műved pályázat alapján készült. Amikor van egy megrendelő, egy kiszabott téma, akkor ez egy korlát, vagy csak keret? Teljes mértékben téged, a te gondolataidat látjuk, vagy elsősorban azt, amit kértek?*

Nyilván kijelöli az utat a megbízó, az ő álmait figyelembe kell venni, de szerencsés, hogyha úgy találkozik a művész egyéniségével, hogy nem befolyásolja a művészi gondolkodást, az alkotást. Természetesen az alkotás nem lehet önző abban az esetben, ha alkalmazott művészetről van szó. Tehát inkább keret, mint korlát.

– *A kongresszus során rengetegen fogják látni a munkádat, nemcsak magyarok, hanem szerte a világon azok, akik eljönnek az eseményre. Amikor készült a monstrancia, akkor benned mennyire volt tudatos, hogy lehet, hogy valaki először találkozik az Eucharisziával és első látásra meg kell értenie, miről is van szó?*

Nagyon sok szimbólumot használ a kereszténység, rengeteg motívumot. Ez is fontos volt, és az az üzenet, amit a kereszt már önmagában is közvetít, mint szimbólum: a Teremtő (Isten) és az emberek közötti, illetve az emberek egymás közötti kapcsolatát. Nekem nagyon fontos volt, hogy ez a monstrancia közvetítse a tiszta isteni szeretetet, illetve az egymás közötti kapcsolatot.

– *Rádöbentél közben, hogy ezrek fogják nézni, és ennek közvetítő, üzenet jellege van?*

A közvetítő jellege mindenképpen fontos volt. Tudtam, hogy ez egy fontos tárgy, de azt, hogy ezrek nézik majd, illetve hány emberrel találkozik, azt nem akartam túlságosan tudatosítani magamban, mert ez nagy felelősség. Elég volt az, hogy ez egy fontos tárgy, mert közvetítő szerepe lesz. Aztán majd eldönti a zsűri, hogy ez le-

gyen-e az a tárgy, amit sok embernek látnia, néznie kell.

– *Miután bemutatták a Forráspont ifjúsági eucharisztikus napon, és ötezer fiatal csodálhatta, akkor már merted azt mondani, hogy igen, sikerült, ennek üzenet értéke van?*

Igen, akkor már láttam, hogy működik, és a helyén van. Rendkívül jó érzés volt, azt kell, hogy mondjam.

– *Egy zeneszerző vagy festő esetében mi, laikusok többet tudunk a munkafolyamatról, hiszen rengeteg filmben bemutatják őket. Talán a nagyközönség számára kicsit misztikusabb az ötvös szakma. Elnézve a monstrancia készítéséről készült képeket, nagyon izgalmasnak tűnik.*

A kisebb ötvöstárgyaknak, ékszereknek elég egy műhely. Eddig a legtöbb munkámat itt készítettem, egyedül. Ez már egy más léptékű munka volt, ide több műhelyt is be kellett vonni, ezért volt olyan összetett, és valamilyen szinten számomra is újdonság. Építésként folyamatosan több műhellyel és mérnökkel dolgozunk együtt, de erre most az ötvös szakmában is szükség volt. A monstrancia külső, tartó részének elkészítéséhez egy lakatost kellett keresni, mert egy ekkora rozsdamentes acél tárgyat ők tudnak összerakni. Mivel ez a legnagyobb része, ezzel kezdtem. Mindig a nagytól a kicsi felé haladunk, hogy pontos legyen. Az ezüst monstranciában is van egy acélbetét, ami igazából nehezek, hogy ne tudjon elbillenni, ezt is nekik kellett előkészíteni. Mikor ez elkészült, elhoztam, és ekkor kezdtünk hozzá az ezüst monstranciához. Ezt részben itt csináltam a budapesti műhelyemben, részben egy zalacsányi ezüstműves műhelyben. Elég sokat ingáztam Budapest és Zalacsány között néhány hónapig. Budapesten vannak még további műhelyek, melyekre szükség volt, mint a galvanizáló, ahol ezüstöztetni, aranyoztatni lehet, a gravírozó, és az üvegműves is. Az üveg glória és egyéb üveg kiegészítő elemek az én terveim alapján készültek, de üvegműves műhelyekben, hiszen ez egy külön szakma. Én nem is értek az üveghez. De az üvegműves is csak akkor tudott dolgozni, mikor mi már készen voltunk az ezüst- és acélvázal, ekkor tudta becsiszolni az egyes darabokat. Aztán még az üvegtartó profilok pontos elhelyezése, rögzítése miatt vissza kellett térni a lakatosműhelybe. Nagyon intenzív fél év volt.

– *Utolsó kérdésként: van-e olyan pontja a monstranciának, ami annyira a tiéd, hogy ha bárki azt mondaná, hogy azt a részt inkább ne, te akkor sem szeretnéd megváltoztatni, mert annyira magadénak érzed?*

A koncepció az, ami számomra nagyon fontos volt. Az, hogy amikor össze van téve a monstrancia, akkor egy egységet alkosson. Ezt a használt motívumok, szerkesztés, vonalvezetés segíti. És a forrás. A talapzatból fakad, és felfelé, a szentség felé mutat, vezeti a szemet, de ahol a szentségtartó van, ott kinyílik, körbeöleli. Fontos volt számomra, hogy ez megmaradjon. És meg is maradt... Nem kellett sokat küzdeni érte. Értették.

ROBERT BARRON

„Az egy pápa”

Az újonnan megjelent és máris elhíresült „A két pápa” című Netflix filmnek tulajdonképpen az „Az egy pápa” címet kellene viselnie, ugyanis a film meglehetősen árnyalt, kiszínezett és szimpatikus portrét fest Jorge Mario Bergoglio-ról, vagyis Ferenc pápáról, míg Joseph Ratzinger-t, azaz XVI. Benedek pápát teljes karikatúrában mutatja be. Ez az egyenlőtlenség végzetesen alássa a filmet, amelynek a célja az, hogy a zsémbes, legalista Benedek lelki ellentétjét a haladó szellemű, barátságos Ferenc pápában fedezze fel. Ám egy ilyen tematikus ábrázolás végsősoron mindkét személyt torzítva mutatja be. Így ami akár egy rendkívül érdekesítő személyiség bemutatása lehetett volna, az egy előre borítékolható és langyos apológiává lett pusztán azért, mert a rendező a katolikus világnak ezt az ábrázolását választotta.

Robert Barron

Az, hogy egy Ratzinger-karikatúrával állunk szemben, világosan látszik abból, hogy a film első percében a bajor bíboros úgy jelenik meg, mint aki előre bebiztosítja 2005-ös pápává választását. Pedig valójában az igazi Ratzinger bíboros háromszor is könyörgött II. János Pál pápának, hogy engedje nyugdíjba vonulni, lemondva ezzel a Hittani Kongregáció vezetéséről, hogy a tanulmányoknak és az imádságnak szentelhesse életét. Csak azért maradt a Hittani Kongregáció élén, mert János Pál rendre visszautasította a kérését. 2005-ben, II. János Pál pápa halálakor még Ratzinger nyílt ellenfelei is elismerték, hogy az akkor 78 éves bíboros semmi másra nem vágyott, csak hogy visszatérhessen Bajorországba és megírhasa krisztológiai művét (A názáreti Jézus). A Ratzinger bíborost törekvő személynek bemutató ábrázolás persze nagyon is jól passzol a „konzervatív” egyházi személy karikatúrájához, de valójában ennek semmi köze az igazi, hús-vér Joseph Ratzingerhez.

Benedek pápa és Bergoglio bíboros egy képzelt jelenetben találkoznak a Castel Gandolfo-i palota kertjében, az idős pápa összeráncolt szemöldökkel ostorozza argentin kollégáját, keményen kritizálva az akkor még bíboros teológiáját. Még egyszer aláhúzom: még azok is, akik Ratzingert rendszerint becsmérlik, elismerik, hogy „Isten rottweilere” valójában mindig nagyon kedves, szelíd szavú és mindig udvarias másokkal szemben. A harsogó ideológia célja nem más, mint egy jópofa karikatúra, nem pedig az igazi Ratzinger bemutatása.

De Benedek pápa személyének legsúlyosabb torzítása csak a film végén jelenik meg, amikor a megfáradt Benedek elhatározza, hogy lemond a pápaságról, és – a film szerint – bevallja, hogy már nem hallotta Isten hangját, és csak akkor kezdte újra hallani, amikor megújította a barátságát Bergoglio bíborossal! Értsék jól, amikor ezt mondom,

még véletlenül sem a Ferenc pápával szembeni tiszteletlenségre hívom az embereket. De azt állítani, hogy az elmúlt száz év egyik legintelligensebb és lelkileg legéberebb katolikus emberének Bergoglio bíboros közbelépésére lenne szüksége ahhoz, hogy meghallja Isten hangját, ez minden abszurditáson túl megy. Ratzinger bíboros/Benedek pápa karrierje elejétől a végéig spirituális értelemben a legvilágosabb teológiát dolgozta ki, mégpedig a hagyományba ágyazottan. Az, hogy 2012-ben már fáradt és beteg volt, és úgy látta, hogy képtelen kormányozni a Katolikus Egyház teljes apparátusát, ez tény. De hogy lelki, spirituális értelemben elveszett lett volna – ilyesmiről szó sincs. Ismét mondom, az lehet, hogy néhány baloldali ember agyszüleménye szerint a „konzervatívok” a szabályok tisztelete és a tekintélyelvűség mögé rejtik spirituális csődjüket, de ezt a hermeneutikát aligha alkalmazhatja bárki is Joseph Ratzingerre.

A film legjobb jelenetei azok, amelyekben Bergoglio életének korábbi szakaszaira tekint vissza, és amelyek alaposan megvilágítják a későbbi pápa pszichológiai és spirituális fejlődését. Az a jelenet, amelyben egy rákbeteg haldokló gyónását hallgatja, különösen is megható; mint ahogy az is, ahogyan a neki alárendelt két jezsuitával való kapcsolatát kezeli a „Piszkos háború” idején, messzemenőig megmagyarázza a szegények és az egyszerű élet iránti elköteleződését.

Ami sokat lendített volna a filmen, szerény véleményem szerint az, ha Joseph Ratzinger is hasonló „bánásmódban” részesül. Ha csak egy rövid pillanatra is láthatunk volna a 16 éves, kifejezetten náciellenes családban felnőtt fiút, akit a már hanyatló Harmadik Birodalom idején katonai szolgáltra kényszerítettek, akkor jobban megértenénk Ratzingernek a szekuláris/totalitáriánus utópiák, ideológiák és a személykultuszokkal szembeni mélységes gyanakvását. Ha csak egy rövid pillanatra is láthatnánk a filmben azt a fiatal papot, aki a II. Vatikáni Zsinat során a liberális frakciót vezető Frings bíboros teológiai tanácsadója volt, és aki alig várta, hogy a Zsinatot megelőző konzervatívizmusnak hátat fordítson, akkor megértenénk, hogy Ratzinger korántsem a *status quo* szűklátókörű őrzője volt csupán.

Ha csak egy pillanatra is láthatnánk a filmben a tübingeni egyetem professzorát, aki megbotránkozott a zsinatot követő szélsőséges megnyilvánulásokon, amelyek a zsinaton született teológiai babát a fürdővízzel együtt kiöntötték, akkor talán jobban megértenénk, miért olyan visszafogott a változás érdekében meghirdetett változások hangoztatásakor. Ha csak egy pillanatra is láthatnánk a filmben a Hittani Kongregáció prefektusát, miközben árnyalt, alaposan átgondolt, kritikus, mégis mély tisztelettel megfogalmazott dokumentumot állít össze a felszabadítási teológiáról, akkor talán belátnánk, hogy Benedek pápa még véletlenül sem volt közömbös a szegények helyzetével szemben.

Nos, azt gondolom, egy ilyen személyiségrajzból sokkal hosszabb film születne, de ugyan kit érdekel? A fenébe is, hajlandó voltam három és fél órát végig ülni az egyébként elég unalmas „Az ír” c. film miatt. És boldogan végig ülnék négy órát is, ha az éppen olyan őszinte és megvilágosító erejű lenne, mint amilyen volt ez a film Bergoglio kapcsán. Ezzel nem csupán egy remek személyiség tanulmányt kapnánk, hanem két különböző, de egymást mélységesen kiegészítő egyházi szemlélet megvilágosító ábrázolását is. De nem, ehelyett kaptunk egy karikatúrát.

ZSUGYEL JÁNOS

Palackposta egy más-világból

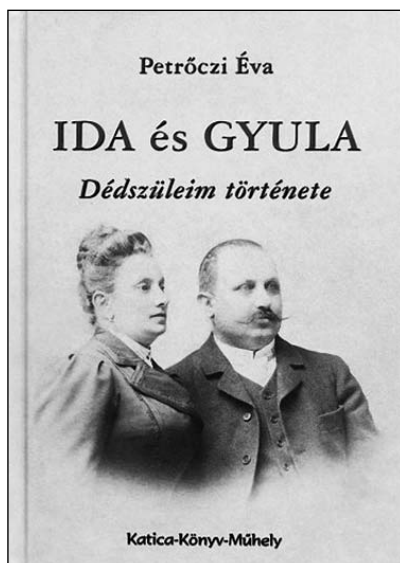
PETRŐCZI ÉVA: IDA ÉS GYULA – DÉDSZÜLEIM TÖRTÉNETE

Katica-Könyv-Műhely Pécel, 2019.

Petrőczi Éva könyvének műfaja családi dokumentumregény, s így elsődleges célja a felmenőire vonatkozó irat- és képanyag összegyűjtése, az ezekre vonatkozó személyes emlékek, gondolatok és írások közzlése. Az író nő szerencséjére az elmúlt másfél évszázad eseményekben dúskáló fordulatai, a családtagok kényszerű lakóhelyváltoztatásai ellenére gazdag levél- és fényképegyüttes maradt fenn, így a gyökerek feltárása során nem kellett a kevésbé megbízható szájhagyományra, a családi legendáriumra támaszkodni. A családi dokumentumgyűjtemények összeállítása – kiegészítve a személyes visszaemlékezések fűzésével – manapság a családfakutatáshoz hasonlóan sokak passziója, s az eredmény ritkán kelti fel a rokoni-ismerősi kapcsolatoknál tágabb kör érdeklődését. Ez a könyv

azonban méltó helyet foglalhat el a szerző könyvei között, s jogosan tarthat számot a szélesebb közvélemény érdeklődésére, hiszen a család lebilincselő történetének ismertetésén kívül bepillantást enged egy olyan, rég letűnt világ hétköznapijaiba és ünnepeibe, amely után nem kell nosztalgiánk titkolnunk.

A mintegy másfél évszázada indult történet bölcsőjét egy természeti katasztrófa ringatta, hiszen a szegedi zsidó bútorgyáros lánya és az elszegényedett felvidéki, birtokait elvesztő, hivatali szolgálatra kárhoztatott nemesember mérnökhallgató fia feltehetőleg sosem találkozott volna, ha az 1879. évi szegedi nagy árvíz során a város megszorult lakosainak segítségére siető egyetemi hallgatói csoport tagjaként nem kap szállást a könyv egyik főszereplője, Vaniss Gyula. A néhány napos, futó találkozás elég volt ahhoz, hogy a végzős vízmérnök hallgató engedélyt kérjen a vendéglátó Seifmann Mórtól, hogy Nanett nevű hajadon lányával levelezhessen, s időként meglátogathas-

sa, nem titkolva azt a szándékát, hogy a jövőben akár házasságra is lépne vele. Bár a leány apja udvari szállítóként a szegedi társadalom elismert tagja volt, az 1848–49-es forradalom és szabadságharc résztvevőjeként pedig büszkén azonosult a magyar nemzettel, felmérte a család hagyománytisztelő zsidó vallásosságából eredő akadályokat, s nem biztatta különösen a fiatalokat, bár a kapcsolattartási engedélyt megadta. Mivel maga is tanácstalan volt a fiatalok által kölcsönösen táplált érzelmek távlataira vonatkozóan, kikérte a zsidó hitközség rabbijának, Lów Immánuelnek a véleményét is, aki nem mellesleg piarista gimnáziumi maturáns volt, s később épp Zadraveczt István volt szegedi plébános, későbbi tábori püspök személyes segítségével szállhatott le az Auschwitz-ba induló, deportáló vonatról. A rabbi ezekkel a szavakkal biztatta a leánya sorsáért aggódó apát:

„... az már önmagában egy kicsiny misszió, ha bárki közülünk képes népünket, annak hagyományait és kultúráját megkedveltetni az arra kész, jóakarátú keresztény emberekkel.”¹

A fiatalok ezután – az akkoriban nem kivételesen hosszú udvarlási időszakot követően – 1885-ben köthettek házasságot, melynek feltétele – a vőlegény apjának vármegeyi szolgálatára tekintettel – Nanett római katolikus felekezetre történő áttérése volt, ahol az Ida Katalin keresztneveket vette fel.

A fiatal pár következő évei az otthonteremtés jegyében telnek. A fiatal mérnök a Kőrös-vidéken vállal vízügyi szolgálatot, ahol 1896-ig várnak egyetlen leánygyermekük születésére, majd két évvel később végleges otthonra lelnek, Gyomán. A vezető vidéki családok békés mindennapjai során Gyula egyre feljebb hág a vízügyi igazgatás ranglétráján. Élnek társadalmi életet élnek a békebeli Monarchia utolsó éveit, s szoros kapcsolatban állnak Ida népes szegedi rokonságával is. Így féltett Margit leányuk a szegedi felsőbb leányiskola internátusának lakója lesz. Leányuk és az őt okosan dédelgető szülők közötti kapcsolat részleteit megismerhetjük, a könyv gerincét képező, szerencsésen fennmaradt levelezésből. (Önkéntelenül felmerül a kérdés a kortárs olvasóban: Vajon mi marad meg a jelenkori sms- és e-mail üzenetekből a kései utókorra?)

Bár Margit a végzést követően szívesen folytatott volna egyetemi tanulmányokat, idősebb szülei kívánságának engedelmeskedve lemondott a vágyott orvosi hivatásról, és a záróvizsgát követően hazaköltözött Gyomára, szüleihez. Az ezt követő évek a háztartás vezetés fortélyainak elsajátításával telt, ami a helyi társaság körébe történő bevezetés mellett, a házasságra történő felkészülést is jelentette. Az első világháború eseményei azonban ezt a folyamatot megakasztották, hiszen 1916-ban eljegyzett vőlegénye később elesett a fronton, így az esküvő meghiúsult. A család életébe újfent beleszólt a történelem egy olyan találkozással, mely békeidőben nemigen jöhetett volna létre. Nyisztor Péter görög-keleti felekezetű k.u.k. katonatisztként az olasz frontról érkezett hazánkba, rövid ismeretséget követően eljegyezte, majd a kommun hónapjait és a megszálló román csapatok távozását követően 1919

¹ 65–66. old.

májusában feleségül vette Margit leányukat. A férj 1920-ban leszerelt, majd a gyomai bank fiókvezetője lett.

Margit a gyermekvállalás tekintetében szerencsésebbnek tudhatta magát édesanyjánál, Idánál, hiszen már 1923-ban megszületett Éva leánya, majd öt négy évvel később Péter fia követte. A fiatalok Ida és Gyula háztartásában laktak; ez a három generációs együttélés monarchia-kori megszokott harmóniáját idézte fel, s a felnövekvő utódok szeretetében részesülhetett az inkább dédszülő korú nagymama és nagyapa... Megható a dédszülők halálának eseménytörténete. Ida házasságuknak 50. évében hunyt el, mialatt férjén épp szemműtétet végeztek a budapesti, Grósz Emil vezette szemklinikán. Gyula hat évvel élte túl szeretett feleségét, míg azután 1941-ben kedvenc foteljében ülve, egy ebéd utáni pihenő közben – könnyvel kezében – hunyt el.

Ida és Gyula története így ért véget a második világháború kezdetén, de a négy generáció történetét leíró könyvből részben fény derül az ezt követő évek történéseire is. Vaniss Margit, az író nő nagymamája 1972-ben halt meg, ő a monarchia- és a trianoni országbeli tisztos polgári jólét évtizedeit követően megérette a család vagyon- és otthonvesztésének éveit is. A nélkülözések dacára sem felejtette el a felmenők iránti kíváncsiság magjait elhinteni unokájában, aki csak az ő halála után jóval ismerte meg a család zsidó ágának történetét. Később ezekből az édesanyjától kapott emlékfoszlányokból kiindulva eredt az őseire vonatkozó hagyatékok felkutatására, amelynek eredményeként ez a kötet megszületett. Az irodalmi előzményekhez tartozik a könyv egyik bevezető fejezetében található versfüzér, amely Petrőczy Éva 1985-től írt, családjának elsősorban zsidó tagjairól írott verseit tartalmazza, a keletkezésükhöz fűzött szöveg kíséretében. Méltó tanúja ez a könyv egy olyan elsüllyedt világnak, melynek harmóniája után jogosan vágyakozunk. Igazi palackposta, amelynek üzenete mindannyiunkhoz szól. A regény ihletésére egy szép, az Ars Sacra Fesztiválon is bemutatott zenemű született, egy „Szól a kakas már.” parafrázis, Bellai Zoltán kaposvári református kántor és Jónás Zoltán hegedűművész baráti együttműködésének eredményeként. Az ökumenikus szemléletű könyvnek, amelyben a katolikus és a zsidó mellett sok református vonatkozása is van, számos premierje volt, a szegedi zsidó hitközségtől a kaposvári református gyülekezeti házig és a budapesti jezsuita Párbeszéd Házáig, továbbá kritikai írások, rádió és TV műsorok hosszú sora foglalkozott vele.

E számunk szerzői

Ábrám Tibor igazgató, Léway József Református Gimnázium és Diákotthon

Robert Barron Los Angeles segédpüspöke

Bodnár Dániel újságíró

Dr. Erdősi-Boda Katinka filozófus, a Klebelsberg Kuno Emléktársaság ügyvezető elnöke

Gróf Lajos alapító főszerkesztő, Miskolci Keresztény Szemle

Kerekes Endre László Debreceni Egyetem–BTK doktorandusz

Dr. Karasszon István református lelkész, a Károli Gáspár Református Egyetem Hittudományi Karának tanára

Kaszab Luca kommunikációs asszisztens, Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus

Kovács Ágnes a Debrecen-Nyíregyházi Egyházmegye sajtóreferense

Máger Ágnes festőművész

Phamdinh Ngoc József SJ novícius, Jézus Társasága

Prof. Sáry Pál intézetigazgató egyetemi tanár, Miskolci Egyetem ÁJK

D. Szebik Imre nyugalmazott evangélikus püspök

Veres András győri megyéspüspök, a Katolikus Püspöki Kar elnöke

SZERKESZTŐSÉGI ÜZENETEK

2020. évi első számunk – részben a járványhelyzet miatt – néhány hónapos késéssel juthat el hűségese olvasóinkhoz. Mivel a lap nyomtatását és terjesztését a befolyó adományok és elnyert pályázati támogatások terhére oldhatjuk meg, kérjük szíves türelmüket a papíralakú kiadvány elkészültéig. Addig is egyházközségeik, illetve intézményeik útján elektronikus formában rendelkezésükre bocsátjuk kiadványunkat. Bízunk abban, hogy a 15 éves múlttal rendelkező folyóiratunk jövőbeli megjelenésének feltételei is adottak lesznek.

A szerkesztőség kíváncsian várja az Olvasók észrevételeit, visszajelzéseit, melyeket a szerkesztőségi üzenetek rovatunkban közlünk, amennyiben közérdeklődésre tarthatnak számot. Elektronikus leveleiket a jzsugyel@lutheran.hu címen fogadjuk

A szerkesztőbizottság:
Alakszainé dr. Oláh Annamária, dr. Demjén Péter,
Gróf Lajos, Papp András, Rácsok András,
Sasvári István, Szelenge Judit, dr. Várhelyi Krisztina,
dr. Zsugyel János (főszerkesztő)

Lapalapító: *Gróf Lajos*
Tipográfia: *Keglovics János*

ISSN 2676-8127

Kiadja a Keresztény Értelmisségiek Szövetsége
miskolci csoportja,
az Eszmék és értékek Alapítvány támogatásával.

Felelős kiadó: *Alakszaine dr. Oláh Annamária*

Olvasóink a folyóirat megjelentetését
az Eszmék és Értékek Alapítvány
Korona Takarékszövetkezethél vezetett
54500181-10024656
számlájára történő átutalással támogathatják.
Hozzájárulásukat köszönjük!